

**ХУЧЧАТИ БОНКИ АВРУПОИИ
АЗНАВСОЗӢ ВА РУШД**

СТРАТЕГИЯ БАРОИ ТОЧИКИСТОН

Аз ҷониби Шӯрои директорон 15 ноябри соли 2005 тасдик шудааст

МУНДАРИЧА

I.	МУҚАРРАОТИ УМУМӢ .....
II.	СТРАТЕГИЯ .....
1.	САНДУКИ БААР .....
1.1	<i>Нигорииши фаъолияти БААР то ба имрӯз .....</i>
1.2	<i>Татбиқи стратегияи пештараи фаъолият дар кишвар .....</i>
1.3	<i>Таъсир ба раванди гузарии ва таҷрибаи андӯхташуда .....</i>
1.3.1	<i>Таъсир ба раванди гузариш .....</i>
1.3.2	<i>Самаранокии молиявии сандуки мавҷуда .....</i>
1.3.3	<i>Ҷалби ҳаммаблағгузорӣ .....</i>
1.3.4	<i>Таҷрибаи андӯхташуда .....</i>
1.4	<i>Таносуби сандуқ .....</i>
2.	ШАРОИТҲОИ ФАЪОЛИЯТ .....
2.1	<i>Шароити умумии баамалбарории ислоҳот .....</i>
2.1.1	<i>Дигаргунихои сиёсӣ .....</i>
2.1.2	<i>Мушкилоти экологӣ .....</i>
2.1.3	<i>Мухити иҷтимоӣ ва проблемаҳои захираҳои меҳнатӣ .....</i>
2.1.4	<i>Ҳамкории минтақаӣ .....</i>
2.1.5	<i>Фазои хукукӣ .....</i>
2.2	<i>Дигаргунихои иқтисодӣ ва ҷараёни раванди гузарии .....</i>
2.2.1	<i>Шароитҳои макроиқтисодии ба фаъолияти Бонк алоқаманд .....</i>
2.2.2	<i>Ҷараёни раванди гузарии ва масъалаҳои ҳалталаб .....</i>
2.3	<i>Дастрасии сармоя .....</i>
3.	САМТҲОИ СТРАТЕГӢ .....
3.1	<i>Афзалиятыҳои БААР .....</i>
3.1.1	<i>Молиякунонии сектори хусусӣ .....</i>
3.1.2	<i>Таҳқими соҳаи молия .....</i>
3.1.3	<i>Дастирии инфраструктураи мухимтарин .....</i>
3.1.4	<i>Муқоламаи сиёсӣ .....</i>
3.2	<i>Вазифаҳои соҳавӣ ва ҳадафҳои БААР .....</i>
3.2.1	<i>Лоиҳаҳои ба соҳаҳои саноат маҳсус гардониданашуда .....</i>
3.2.2	<i>Комплекси агросаноатӣ .....</i>
3.2.3	<i>Захираҳои табии .....</i>
3.2.4	<i>Муассисаҳои молиявӣ .....</i>
3.2.5	<i>Наклиёт .....</i>
3.2.6	<i>Энергетика .....</i>
3.2.7	<i>Телекоммуникатсия .....</i>
3.2.8	<i>Инфраструктураи маҳаллӣ ва ҳифзи табииат .....</i>
3.2.9	<i>Самараи экологии татбиқи стратегияи БААР .....</i>
4.	МБМ ВА ДОНОРҲОИ БИСЁРЧОНИБА .....
4.1	<i>Хазинаи Байналмилалии Асьор (ХБА) .....</i>
4.2	<i>Гурӯҳи Бонки Ҷаҳонӣ .....</i>
4.3	<i>Бонки Рушди Осиё .....</i>
4.4	<i>Барномаи рушди Созмони Милали Муттаҳид .....</i>
4.5	<i>Бонки Рушди Исломӣ (БРИ) .....</i>
4.6	<i>Шабакаи рушди Оғо Хон .....</i>
4.7	<i>Иттиҳоди Аврупо (ИА) .....</i>

III.	ЗАМИМА .....
ЗАМИМАИ 1.	БАХОДИХИИ СИЁСЙ .....
ЗАМИМАИ 2.	ЛОИХАХОИ ИМЗОШУДА .....
ЗАМИМАИ 3.	АМАЛИЁТХОИ ХТ .....
ЗАМИМАИ 4.	САНДУҚИ ЛОИХАХОИ ХТ .....
ЗАМИМАИ 5.	БАХОДИХИИ ҲУҚУҚӢ .....
ЗАМИМАИ 6.	НИШОНДИҲАНДАХОИ ЧУДОГОНАИ ИҚТИСОДӢ .....
ЗАМИМАИ 7.	ВАЗИФАҲОИ МАРХИЛАИ ГУЗАРИШ .....
ЗАМИМАИ 8.	КӮМАКИ ДУЧОНИБА .....

I. Муқаррарати умумӣ

Дар давоми ду соли охир Тоҷикистон дар иҷрои принсипҳои моддаи 1 Созишнома дар бораи таъсиси Бонк ба дастовардҳои муайян ноил гашт. Пешравӣ дар татбиқи иқтисодӣ бозорӣ назаррас буд, вале суръати гузариш ба демократияи бисёරхизбӣ ва ғуногунандешӣ номутаносиб буд: масалан, дар ҷараёни интихоботи парлумонии феврали соли 2005 риояи меъёрҳои байналмилалӣ новобаста аз баъзе дастовардҳо дар муқоиса бо интихоботи пешина, таъмин карда нашуд.

Вазъи макроиқтисодӣ дар давоми ин ду сол бехтар гардид. Суръати рушди иқтисодӣ дар солҳои 2002-2004 10%-ро ташкил дода, ба он афзоиши ҳароҷотҳои истеъмолӣ, ки аз зиёдтар гардидани даромади аҳолӣ ва афзоиши ҳамзати маблағҳои пулӣ аз ҳориҷа, инчунин афзоиши истеҳсоли алюминий сарҷашма мегиранд, мусоидат намуд. Дар давоми соли 2004 ҳамзамон паствавии босуръати ҳадди бекурбшавӣ қисман бинобар такмили сиёсати молиявию қарзӣ ва татбиқи самараноктари он ба назар мерасид. Бучети давлатӣ қарӣ мувозинатёфта буда (бе назардошти барномаҳои инвеститсионии давлатӣ), воситаҳои он мутобики ҳадафҳои Барномаи стратегии мубориза бо камбизоатӣ (БСМК) ҳарҷ қарда мешаванд. Баробари ин, созишномаҳо бо Россия ва Покистон дар бобати соқит қардани қарзи давлатӣ имкон доданд, ки ба ҳадди назаррас ҳамзати қарзҳои беруна кам қарда шуда, таносуби он бо ММД то ба 40% паствуд, ҳол он ки ду сол қабл он 82%-ро ташкил медод. Ба ин нигоҳ накарда, бо назардошти маҳдудияти имконоти бучетӣ, Ҳукумат чун пештара сармоягузории давлатиро, ки аз сарҷашмаҳои беруни маблаггузорӣ мешаванд зиёда аз ҳадди ҷорӯри Фонди ММД солона, афзоиш намедиҳад. Чун пештара ҳокимияти қишивар қарзҳоро танҳо бо шартҳои имтиёзнома ҷалб менамояд.

Тоҷикистон чун яке аз қишиварҳои қашшоқтарини амалиёти БААР бокӣ монда, ҳамзати даромад ба ҳисоби аҳолӣ дар он дар соли 2004 316 доллари ИМА-ро ташкил дод. Аз соли 2002 Ҳукуматроҳи татбиқи Барномаи стратегии мубориза бо камбизоатиро пешгирифт ва дар ин ҷода ба як қатор дастовардҳо ноил гашт, ки онҳо дар ҳисботи татбиқи БСМК дар соли 2004 таҷассум ёфтаанд. Баробари ин, проблемаи камбизоатӣ ҳанӯз ҳам хеле тезутунд мебошад. Дар воҳӯрӣ охирини Гурӯҳи машваратӣ моҳи ноябр соли 2004 донорҳои дучониба ва бисёрҷониба бори дигар дастгирии ҳудро ба ҳадафҳои БСМК изҳор намуда, зарурати ислоҳоти куллии замин, рафӯи монеаҳо дар рушди сектори ҳусусӣ, беҳдошти бетаъҳири сифати ҳизматрасонӣ ба аҳолӣ дар маҳалҳо аз ҳисоби тарбияи мутахассисини маъмурияти маҳалӣ, инчунин баланд бардоштани самаранокӣ ва пурзӯр қардани баҳисобгирӣ дар сектори давлатиро таъқид намуданд.

Тоҷикистон речан қурби мубодилавии шинокунандаро баробари мубодилаи пурраи арзи миллӣ идома медиҳад. Дар шароити вазнини солҳои 90 қишиварроҳи ҳусусигардонии ҳурд, озодгардонии нарҳҳо ва тиҷорати ҳориҷиро зуд паси сар намуд. Вале дар соҳаҳои ҳусусигардонии корхонаҳои калон, дигаргунсозии соҳтории онҳо, татбиқи шаклҳои нави идоракунӣ ва рушди бозаргонии инфраструктура пешравӣ на он қадар назаррас буд. Новобаста аз рушди бемайлони солҳои охир, сектори молиявӣ ҳанӯз ҳам суст тараққӣ қарда, то алҳол ширкатҳо, алалҳусус ширкатҳои ҳурд ва ҳурдмиқёро бо сарҷашмаҳои коғии молиявӣ таъмин қарда наметавонад.

Рушди минбаъдаи қишивар чун пештара аз ҳалли масъалаҳои хеле муҳиме вобаста аст, ки онҳо бо назъи мураккаби сиёсӣ дар минтақаи воқеан бесубот ва омезиши проблемаҳои асосии рушд бо мушкилоти маҳсуси марҳилаи гузариш ва зарурати расидан ба ҳадафҳои рушд, ки дар Эъломияи ҳазорсола таҷассум гаштаанд, алокаманданд. Имконоти Ҳукумат дар қабули қонунҳои нав, татбиқ ва таъмини риояи

онҳо ҳанӯз ҳам иокифоя буда, фаъолияти бозорҳои дохиљ чун пештара дучори монеаҳои гайрирасмӣ ва саддҳои дигари воқеӣ мегардад.

Вазифаҳои асосии марҳилаи гузариш дар чунин вазъият инҳоанд: i) рушди сектори хусуси тавассути дигаргунсозии сохтор ва хусусигардонии корхонаҳои калони давлатӣ, инчунин такмили идоракуни корпоративӣ ва беҳдошти фазои соҳибкорӣ; ii) таъсиси сектори молиявие, ки аз иҷрои вазифаи миёнарави молиявӣ, ҷалби пасандозҳои ахолӣ ва қонеъгардонии талаботи соҳибкории хусусии маҳалли ба воситаҳои молиявӣ баромада тавонад; iii) аз рушди соҳаи гидроэнергетика сар карда, мусоидат намудан ба тиҷорати қонеъгардонии инфраструктураи давлатӣ ва ҷалби сармояи хусусӣ ба он. Ҳалли ин вазифаҳо паст кардани таъсири чунин омилҳоро, ба монанди коррупсия ва бюрократия, инчунин пурзӯр кардани баҳисобгирий дар сектори давлатӣ ва хусусӣ дар назар дорад.

Бо назардошти вазъи мавҷудаи макроиқтисодӣ ва ҳолати ҷории ислоҳоти дар боло зикршуда, Бонк, ки сиёсати қатъии афзоиши шумораи лоиҳаҳои татбиқшавандаро идома медиҳад, ҳангоми амалигардонии стратегияи мазкур кӯшишҳои худро ба соҳаҳои зерин равона месозад.

Маблағгузори ба сектори хусусӣ

Бонк минбаъд низ ба корхонаҳои хурдмиқёс бо роҳи густариши ҳатҳои кредитии барои соҳибкории хурд ва хурдмиқёс таъиншудае, ки аз ҷониби бонҳои маҳаллий ва муассисаҳои молиявии гайрибонкӣ идора карда мешаванд, дикқат зоҳир ҳоҳад кард. Дар ин ҷода кӯшишҳои маҳсус ба васеъгардонии шабакаи шӯъбаҳои маҳаллий бо мақсади хизматрасонии молиявӣ ба шаҳрҳои начандон калон ва навоҳии дехот равона карда ҳоҳанд шуд, ки ин бояд ба рушди миёнаравии молиявӣ дар дехот ва сектори аграрӣ мусоидат намояд.

Баробари ин, тавассути ҳамкории техниқӣ Бонк ба таъсиси механизмҳои хеле зарури қарзиҳӣ ба КХМ аз тарафи бонҳои маҳаллий шурӯй ҳоҳад намуд. Дар чаҳорҷӯбаи Барномаи мусоидат ба рушди тиҷорати он имчунин кӯмаки худро ба ба корхонаҳое, ки дар амалиёти тиҷорати берунӣ шаиркат меварзанд, идома ҳоҳад дод. Гайр аз ин, Бонк барои ҷалби сармоягузорони минтақавӣ ва байналмилалӣ, аз ҷумла аз Россия, Туркия, Хитой, Қазоқистон, Покистон ва Ҳиндустон ба кишвар ва қабл аз ҳама ба сектори агросаноатӣ ва молиявӣ кӯшиш ҳоҳад кард. Агар вазъи идоракуни корпоративӣ, самаранокӣ ва шаффофијат беҳтар гардад, БААР омода аст, ки кӯшишҳои минбаъдаи Ҳукуматро вобаста ба хусусигардонии корхонаҳои калон дастгирӣ намояд.

Бо истифодаи шаклҳои нави хизматрасонии молиявӣ барои ТКМАГ, ки вақтҳои охир аз ҷониби Бонк пешниҳод карда мешаванд, он имконоти қарзиҳии бевоситаро ба як қатор секторҳои асосӣ, минчумла комплекси агросаноатӣ ва саноати ҳӯрокворӣ, истеҳсолоти текстил ва дигар соҳаҳои саноати сабук, истеҳсоли масолехи соҳтмон, сектори амволи гайриманкул, туризм, истихроҷи захираҳои табии таҷиҷӣ ва алоқа, мавриди омӯзиш қарор медиҳад.

Механизмҳои нави бонкӣ, ки дар чаҳорҷӯбаи Ташибобус оид ба дастгирии КМАГ, аз ҷумла механизми қарзиҳии бевосита (МКБ), механизми сармоягузории бевосита (МСБ), механизми ҳаммаблағгузории миёна (МҲММ) татбиқ мегарданд, инчунин кӯмаки аз тарафи гурӯҳ оид ба амалигардонии Ташибобуси КМАГ расидашаванда ба миқёси Тоҷикистон пурра мутобиқ буда, имконотро дар бобати татбиқи лоиҳаҳои начандон калон ва лоиҳаҳои маҳаллий васеъ мегардонад.

Таҳқими системаси молияйӣ

Ба мукаммалшавии назаррас ва мутташаккилшавии сектори бонкӣ нигоҳ накарда, накши он дар рушди иқтисодӣ ҳанӯз ҳам суст аст. Бо назардошти чунин омили монеашаванд, монаанди норасони базаи сармоявӣ, Бонк барои васеъ гаштани гунгардии сармоя фаъолона кӯшиш намуда, чун пештара омода аст ба бозор ворид шудани сармояни нави хусусӣ дар шахси сармоягузорони маҳаллии дори зътияди устувор, инчунин шарикони минтақавӣ ва байналмиладӣ, аз ҷумла аз Россия ва Қазокистон мусоидат намуда, баробари ин барои ҷалби имконоти иловагӣ барои сармоягузорӣ ба сармояни саҳомии бонкҳо бо мақсади таҳқими имконоти ташкилию техникии сектори бонкӣ саъӣ ҳоҳад намуд.

Бонк роҳҳои афзоиши шумораи муассисаҳои бонкиро, ки дар барномаҳои он иштирок мекунанд, аз ҷумла дар ҳатҳои кредитӣ барои корхонаҳои хурдмиёс, сохибкории хурд ва миёна, БМТ ва МХММ фаъолона ҷустуҷӯ ҳоҳад намуд. Барои таҳқими сектори бонкӣ вай аз ҷораҳои ҳамкории техникӣ, минчумла барномаҳои тайёркуни кадрҳо ва соҳтоҳи ташкилиӣ, семинарҳо ва машваратҳои ҳукуқӣ аз руи мавзӯъҳои пешгирии соғкунии пул, назорати бонкӣ, таъсиси бюроҳои кредитӣ, инчунин пешниҳодҳо нисбати ҷорӣ кардани системаи самараноки сугуртai маблагҳо истифода мебарад.

Имконоти васеъ пешниҳод кардани тамоми намудҳои хизматрасонии кредитӣ (МХ, КХМ ва БМТ) бо ҳаҷм ва захираҳои банкҳои ҳамшарик маҳдуд карда мешавад. Бинобар ин барои густариши ҳар ҷой бештари ҳамкории худ бо бонкҳои маҳаллиӣ, БААР минбаъд низ аз механизмҳои дучонибаи маҳдудсозии ҳатар дар доираи Ҳазинаи маҳсуси таксимоти ҳатарҳо дар Осиёи Марказӣ (ХМТХОМ) ва маблагҳои тавассути Ташабbusi КМАГ истифода мебарад.

Дастгирии инфраструктураи муҳимтарин

Талаботи сектори инфраструктура ба маблаггузорӣ хеле зиёд буда, аҳамияти он барои рушди кишвар ва ҷалби инвеститсияҳои ҳориҷӣ алҳол низ накши бузург дорад. Баробари ин, барои пешравии ин соҳа надоштани имконоти кофии давлат ва мукаррароти маҳдудкунандай ҳаҷми карзҳои давлатӣ садди роҳ мегарданд. Бонк бо вуҷуди надоштани имконоти пешниҳоди кредитҳо бо шартҳои имтиёзном, масъалаи маблаггузории лоиҳаҳои гайридавлатии соҳаи инфраструктураро баррасӣ менамояд, ки онҳо метавонанд маблагҳои барои пардоҳти қарз зарурро бе кафолати давлатӣ таъмин намоянд. Аз ҷумла, сухан метавонад дар бораи соҳаи гидроэнергетика равад, ки он дар солҳои минбаъда амалан метавонад босуръат тараккӣ қунад.

Дар соҳаҳои манзилий-коммуналӣ ва наклиёт, аз ҷумла нақлиёти автомобилий ва ҳавоӣ, ки дар онҳо Бонк таҷриба ва дониши лозима андӯҳтааст, барои таъмини шароитҳои зарурӣ имтиёзноми маблаггузори, БААР ба имконоти худ ва ҷалби минбаъдаи воситаҳои беподоши қарзии донорҳо такя менамояд. Барои афзоиши чунин воситаҳо бояд Ташабbusi КМАГ ва ҷораҳои дастгирий дар асоси дучониба мусоидат намоянд. Бонк бо БРО ва гурӯҳи БЧ дар бобати иштирок дар лоиҳаҳои рушди шабакаи роҳҳои автомобилгард ва соҳтмони ҳатҳои интиқоли барк ҳамкорӣ ҳоҳад кард.

Муқоламаи сиёсӣ

Дар ҷараёни татбики стратегия, Бонк муқоламаи сиёсиро бо ҳокимияти давлатии кишвар идома дода, барои беҳдошти фазои инвеститсионӣ, такмилсозии таҷрибаи идоракунӣ, баланд бардоштани шаффофијат ва пешбурди ислоҳот кӯшиш ҳоҳад кард.

Он фаъолияти худро бо дигар МБМ ва чомеаи сохибкорӣ дар доираи механизмҳои мавҷудаи ҳамоҳангсозии фаъолияти донорӣ ҳамоҳанг менамояд. Тавре ки дар боло зикр шуда буд, бо мақсади ҷалби воситаҳои ҳар ҷи бештар, Бонк имконоти ҳаммаблағузориро бо иштироки дигар МБМ ва муассисоти дучониба баҳусус дар соҳаи гидроэнергетика ва татбики барномаҳое, ки барои ҳамкории минтақавӣ мусоидат менамоянд, ҷустуҷӯ ҳоҳад кард.

НОМГҮИ ИХТИСОРОТ

BEEPS	Нигориши фазои соҳибкорӣ ва нишондиҳандаҳои фаъолияти корхонаҳо
БРО	Бонки рушди Осиё
ХМС	хизматрасонии машваратии соҳибкорӣ
БИДҲИ	Бюро оид ба институтҳои демократӣ ва ҳукуки инсон
БЧ	Бонки Ҷаҳонӣ
ММД	мачмӯи маҳсулоти доҳилӣ
СУТ	Созмони умумиҷаҳонии тандурустӣ
СЧТ	Созмони ҷаҳонии тиҷорат
га	гектар
ЧС	ҷаласаи солона
ДҲМ	Департаменти ҳавопаймони мулкӣ
ЕврАзЭС	Иттиҳоди иқтисодии Аврупою Осиё
ИА	Иттиҳоди Аврупо
БИР	Бонки исломии рушд
ТКМАГ	Ташаббус оид ба дастгирии кишварҳои дар марҳилаи аввали гузариши қарордошта
ХҚ	хати кредитӣ
КФВ	“Кредитаншалт фюр Видерауфбау”
ММКТР	механизми мубориза бо камбизоатӣ ва таъмини рушд
ХБА	Хазинаи байналмилалии асьор
КХХ	корхонаҳои хурд ва хурдмиқёс
ТБМ	Ташкилоти байналмилалии мӯҳочират
СБМ	Созмони байналмилалии меҳнат
МИБ	механизми инвеститсияҳои бевосита
МБК	механизми бевоситан қарздиҳӣ
КХМ	корхонаҳои хурду миёна
СБХМ	стандартҳои байналмилалии хисботи молиявӣ
МҲММ	механизми ҳаммаблаггузории миёна
МХ	молиякунонии хурд
КБМ	Корпоратсияи байналмилалии молиявӣ
ММБ	муассисан молиявии байналмилалий
МРС	механизми рушди соғ
БМТ	Бонки миллии Тоҷикистон
СFX	созмони гайрихукуматӣ

БМЧХТ	Барномаи миллии чораҳои ҳифзи табиат
САҲА	Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо
БВМГ	баҳодиҳии вазифаҳои мархилаи гузариш
ШИҲ	шӯъбаи ислоҳоти ҳукуқӣ
ЭКО	Созмони ҳамкориҳои иқтисодӣ
БИД	Барномаи инвеститсияҳои давлатӣ
ИБХ	инвеститсияҳои бевоситаи хориҷӣ
ПСП	пешгирии соғкунии пул
НД	намояндаи доимӣ
НЧХТ	нақшашои чораҳои ҳифзи табиат
БРСММ	Барномаи рушди Созмони Милали Муттаҳид
БМИТ	Барномаи мусоидат ба инкишофи тиҷорат
ИДМ	Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил
БСМК	Барномаи стратегии мубориза бо камбизоатӣ
ХМТХОМ	Хазинаи маҳсуси тақсимоти хатарҳо дар Осиёи Марказӣ
ТАМ	Барномаи санатсияи корхонаҳо
ТАСИС	Қўмаки техникӣ ба Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил
ШДҲ	Ширкати давлатии ҳавопаймои Тоҷикистон
ТРАСЕКА	нақшай нақлиётӣ “Аврупо-Қафқоз-Осиё”
ҲТ	ҳамкории техникӣ
ТСБ	Тоҷиксодиротбонк
МКХХМТ	молиякунонии корхонаҳои хурд ва хурдмиёси Тоҷикистон
ММ	муассисаҳои молиявӣ
СХОМ	Созмони ҳамкориҳои Осиёи Марказӣ
ММТ	Маркази минатозакунии Тоҷикистон
ШОС	Созмони ҳамкориҳои Шанҳай
ЮНЕП	Барномаи Созмони Милали Муттаҳид оид ба муҳити атроф
ЮНИСЕФ	Хазинаи байналмилалии кӯдакони СММ
ЮСАИД	Оҷонсии рушди байналмилалии ИМА

II. СТРАТЕГИЯ

1. Сандуки БААР

1.1 Нигориши фаъолияти БААР то ба имрӯз

Тоҷикистон срои 1992 саҳмдори БААР гардид. То соли 1996 амалиёти Бонк бо ҲТ маҳдуд буд. Дар давраи минбаъда Бонк дувоздаҳ лоиҳаҳои инвеститсиониро маъқул донист, ки дутои онҳо воридшавӣ ба сармояи саҳомӣ ва даҳтои боқимонда пешниҳоди қарз ё хатҳои кредитиро пешбинӣ намуда, дар се маврид сухан дар бобати лоиҳаҳои қолабӣ мерафт, ки дар асоси онҳо зерлоиҳаҳо амалӣ мешуданд. Маблағҳои чудошуда то ба имрӯз 43,5 миллион евроро ташкил медиҳанд, ки аз ин микдор ба қарзирандагон 21 миллион еврода шудааст.

Дар давоми амали стратегияи пештара БААР санадҳои зеринро ба имзо расонид:

- як лоиҳа дар соҳаи инфраструктураи маҳаллӣ – дигаргунсозии системаи бо об таъминкуни дар Ҳуҷанд – инвеститсиояи Бонк 1 млн. евроро ташкил медиҳанд;
- як лоиҳа дар бахши наклиёти ҳавоии давлатӣ, ки ба навқунии наклиёти ҳавоии давлатӣ (ҳавопаймоҳо) равона шуда, инвеститсиояи Бонк ба маблаги 4,2 млн. евро мебошанд. Дар чаҳорҷӯбай ин лоиҳа, ки моҳи июли соли 2005 ба имзо расида кафолатҳои давлатиро пешбинӣ наменамояд, алҳол барои додани кредит корҳои омодагӣ сурат гирифта истодаанд;
- нӯҳ лоиҳа дар асоси се созишномаи қолабӣ (асосан дар бахши молиявӣ) ба маблаги умумии 13,6 млн. евро буда, онҳо ба тарики зайл тақсим мешаванд:
  - i) дар чаҳорҷӯбай БМИТ – Тоҷпромбонк (1,9 млн.евро)
  - ii) дар чаҳорҷӯбай БМИТ – Тоҷиксадиротбонк (3,1 млн.евро)
  - iii) дар чаҳорҷӯбай БМИТ – Эсхатабонк (0,2 млн.евро)
  - iv) дар чаҳорҷӯбай БМИТ – Агронвест (1,7 млн.евро)
  - v) дар чаҳорҷӯбай МКХХМТ – Эсхатабонк (0,8 млн.евро)
  - vi) дар чаҳорҷӯбай МКХХМТ – Тоҷиксадиротбонк (1,7 млн.евро)
  - vii) дар чаҳорҷӯбай МКХХМТ – Тоҷпромбонк (1,7 млн.евро)
  - viii) дар чаҳорҷӯбай МКХХМТ – Агронвест (1,7 млн.евро)
  - ix) СНЭП – муассисаи гайрибонкии микромолиякунонии “Имон” (0,8 млн. еврро)

Чадвали 1. Нигориши фаъолияти БААР то охир сентябри соли 2005

	Шуморан лоиҳаҳо	Маблаги умумин лоиҳаҳо (млн. евро)	Воситаҳон БААР (млн. евро)	Кредитҳо (млн. евро)	Хариди саҳмиҳо (млн. евро)	Ҳачми ӯҳдадориҳо (%)
Сектори хусусӣ	3,6 ¹	32	20	18	2	47%
Сектори давлатӣ	5,0	35	23	23	0	53%
Воридшавӣ ба сармояни саҳомии бонкҳо	1,0	3	0,5	0	0	1%
Кредитҳо ба бонкҳо	0,7	7	7	7	0	16%
Хариди саҳмиҳо	0,0	1	0	0	0	1%
Молияқунонии соҳибкории хурд	0,9	8	7	7	0	16%
Инфраструктураи маҳаллӣ ва экологӣ	1,0	4	1	1	0	2%
Наклиёт	3,0	18	11	11	0	25%
Комплекси агросаноатӣ	1,1	14	6	4	2	14%
Алокা, информатика ва васонти аҳбори умум	1,0	13	11	11	0	25%
Ҳамагӣ	8,7	68	43,5	41	2	100%

1.2 Татбики стратегияи пештараи фаъолият дар кишвар

Самтҳои афзалиятноки стратегияи пештараи БААР барои Тоҷикистон аз инҳо иборат буданд:

- молияқунонии сектори хусусӣ: дастгирии соҳибкории хусусӣ бо диққати маҳсус ба молияқунонии соҳибкории хурду миёна ва корхонаҳои хурдмикёс;
- таҳқими системаи молиявӣ: дастгирии сектори бонки бо роҳи пешкаши ҳатҳои қалони кредитӣ, кӯмаки техникӣ, инчунин аз рӯи имкон бо роҳи зиёд кардан ҳачми маблагузорӣ ва инвеститсияҳо;
- дастгирии инфраструктурни беруна: дастгирии лоиҳаҳои инфраструктурӣ бо шарти назардошти қавӣ ба инвеститсияҳои маҳсусан афзалиятноки таъиноти тичоратӣ ва бо ҳамкории зич бо донорҳои дигар ва МБМ;
- муқоламаи сиёсӣ: баланд бардоштани шаффофиат, такмили идоракуни ва беҳдошти фазои инвеститсионӣ.

Тавассути амалигардонии лоиҳаҳо, ки дар давоми ин мӯҳлат ҳадди баланди ИБХ-ро дар Тоҷикистон таъмин намуданд, Бонк дар татбики стратегияи худ ба як қатор дастовардҳо ноил гашт, баҳсус дар баҳши марбут ба системаи молиявӣ ва молияқунонии корхонаҳои хурд ва хурдмикёс.

¹ Барои лоиҳаҳои қолабӣ БААР шуморан лоиҳаҳоро бо роҳи таксими маблаги гузошташуда ба арзиши қолабии тасдиқшуда хисоб менамояд. Зерлоиҳаҳо дар ҷадвали мазкур нишон дода нашудаанд; соҳтори мушаххаси сандуқ дар Заминаи З инъикос карда шудааст.

Молиякунонии сектори хусусӣ

Фаъолияти марбут ба Барномаи мусоидат ба инкишофи тичорат (БМИТ) ва механизмҳои молиякунонии корхонаҳои хурду хурдмиқёс, ки соли 2003 оғоз ёфта буд, босуръат вусъат ёфта дастгирии вассеи КХМ/КХХ-ро таъмин намуд. То охири августи соли 2005 дар чаҳорҷӯбаи барномаи молиякунонии корхонаҳои хурду хурдмиқёс дар Тоҷикистон (БМКХХ) 6456 кредит ба маблаги умумии 17,1 миллион евро ба корхонаҳои хурдмиқёс ва соҳибкории хурд дода шуд. Дар чаҳорҷӯбаи БМИТ қариб 5000 муштарӣ ба ҳисоби умумии зиёда аз 14 миллион евро маблаг гирифтанд. Ҳарду барнома ба паст шудани сатҳи камбизоатӣ ва ташкили ҷойҳои нави корӣ бевосита мусоидат намуданд. Маблаггузорӣ тавассути чор бонки иштирокӣ ва як СFX, ки дар маҷмӯъ дорои 24 соҳтори кредитӣ дар Душанбе ва боз ҳашт шаҳри дигар буданд, сурат гирифт, ки он фарогирии аксари манотики кишварро таъмин менамуд.

Дар давоми татбиқи стратегия Бонк аз вазъи сандуки худ аз рӯи МИБ мушоҳида мебурд, vale имкони зиёд кардани ҳачми онро бар замии ду лоиҳаи мавҷуда доро набуд. Коргоҳи истеҳсоли оби нӯшоқӣ ва нӯшоқиҳои беалкоголии “Оби Зулол”, ки бо ҷалби ҳачми нисбатан зиёди ИБХ дар кишвар соҳта шуда буд, бинобар монеаҳои тичоративу гумруқӣ аз рӯи нақшай ибтидой бо моли худ ба бозори Ӯзбекистон ворид шуда натавонист. Дар натиҷа даромаднокии ширкат барои ҷуброни ӯҳдадориҳои қарзӣ нокифоя ғашт. Алҳол саҳмдорони он инвестореро ҷустуҷӯ доранд, ки он тавонад мушкилоти мавҷудаи молиявиро бартараф соҳта, ба Бонк имкон дихад, ки аз ин лоиҳа барояд.

Бинобар ин дар ҷараёни татбиқи стратегияи пештара Бонк Ташабbusi кӯмак ба кишварҳои дар марҳилаи ибтидоии гузариш қарордоштаро (ТКМАГ) пешниҳод намуд. Дар доираи он БААР якчанд шакли нави молиякунонии ба талаботи Тоҷикистон ҷавобгӯяндаро ҷорӣ намуд, аз ҷумла механизми бевоситаи қарздиҳӣ (МБК), механизми қарздиҳии миёна (МКМ) ва варианти аз нав коркардашудаи механизми инвеститсияҳои бевосита (МИБ). Бонк аз якчанд лоиҳаҳои дар кишвар тавассути хати МБК – асосан дар сектори агросаноатӣ ва саноати текстил - амалишаванда сандуқ ташкил намуда, алҳол бо назардошти базаи сусти сармоявии сектори бонкӣ имконияти коркард ва татбиқи лоиҳаҳо тавассути хати МХММ-ро мавриди омӯзиш қарор додааст.

Таҳқими системаи молиявӣ

Тавре ки дар боло қайд шуда буд, механизмҳои молиякунонии БМИТ ва КХМ барои сектори бонкӣ сарчашмаҳои муҳими воситаҳои молиявӣ шуда, ин воситаҳоро дастраси соҳибкороне намуданд, ки қаблан имконоти аз хизмати системаи бонкӣ истифода бурданро надоштанд. Дар ҳарду барнома дикқати маҳсус ба ҳамкории техникий зоҳир карда шудааст, ки он барои тайёр кардани кадрҳо нигаронида шуда, баҳши таълимии он мақоми ҷиддиро ташкил дода, имкон медиҳад дастоварҳои мавҷуда таҳқим ёфта, ҷалби нерӯҳои маҳалӣ ва стандартҳои баланди фаъолият таъмин карда шавад.

БААР кӯшишҳои худро дар бобати баланд бардоштани сатҳи идоракуни корпоративӣ дар бонкҳои иштирокӣ идома дод. Боз як лоиҳаи ХТ оғоз гардид, ки мақсад аз он азнавсозии бонки Эсхата ва Тоҷпромбонк мебошад. Ҳамкории зич бо роҳбарияти ин бонкҳо ба БААР имкон дод, ки тавсияҳои худро оиди такмили минбаъдаи идоракуни корпоративӣ ба мақсади мусоидат ба ҷалби инвеститсияҳои иловагӣ ба сармояи саҳҳомии бонкҳо ва баланд бардоштани сатҳи эътиими аҳолӣ ба бонкҳои тичоратӣ, ки дар навбати худ ба афзудани пасандозҳои шаҳрвандон кӯмак менамояд, таҳия кунад.

Агар дар бобати маблаггузорӣ ба сармояи сахҳомӣ сухан ронем, пас бояд гуфт, ки БААР баҳори соли 2003 иштироки худро дар Точиксадиротбонк (ТСБ) бе талафот анҷом дода, омода аст ҳиссаи худро дар афзоиши базаи молиявӣ бо назардошти меъёри нави муқарраркардаи Бонки миллий оиди кифояти сармоя, ки 5 млн. доллари ИМА-ро ташкил дода аз охири соли 2005 бояд риоя карда шавад, гузорад.

БААР Бонки миллиро аз ҷиҳати сиёсӣ фаъолона дастгирӣ намуд, аз ҷумла тавассути ҳамкории техникӣ дар ҷунин соҳаҳо, ба мисли пешгирии соғкунии пул, сугуртаи депозитҳо ва қонунгузорӣ дар бобати шартномаҳо бо таъминот.

Дастгирши инфраструктураи муҳимтарин

Вобаста ба инфраструктураи маҳаллӣ алҳол лоиҳаи дигаргунсозии системаи бо об таъминкуни Хӯҷанд, ки моҳи июни соли 2004 ба имзо расида буд дар амал татбиқ ёфта истодааст. Он ба афзалиятҳои асосии Барномаи стратегии паст кардани сатҳи камбизоатӣ мутобиқ буда, ба аҳолии муқими Хӯҷанд оби нӯшокии аз ҷиҳати сифат ба меъёерҳои санитарӣ мувоғиқ дастрас намуда, метавонад барои лоиҳаҳои монанди дигар шаҳрҳои ҷануби қиҷвар намунаи хуб гардад. Дар ҷаҳорҷубаи Ташабbusi ТКМАГ ва бо дастгiriи барҳе аз донорҳо (Швейцария, Норвегия, Белгия ва Швейцария) сандуки лоиҳаҳо дар бобати рушди инфраструктураи маҳаллӣ ташкил карда шуд. Ба он лоиҳаҳо дар бораи дигаргунсозии системаи бо об таъминкуни дар ду шаҳри ҷануби қиҷвар ва лоиҳаҳо дар соҳаи бартараф соҳтани партоҷо ва нақлиёти ҷамъиятии пойтаҳти қиҷвар шаҳри Душанбе шомиланд.

Дар соҳаҳои нақлиёти ҳавоӣ ва телкоммуникатсияҳо БААР барои истифодаи самараноки амалиёти ҳуд баҳри пешбуруди муколамаи күшод бо ҳукумат дар масоили ислодот ва ҳусусигардонии ин соҳаҳо ҷорҷури намуд. Дар соҳаи нақлиёти ҳавоӣ Бонк ду лоиҳаро амалӣ гардонид – оид ба таъмири бетаъхир ва такмили ҳатти парвозу фуруди фурудгоҳи Хӯҷанд ва дигаргунсозии таҷхизоти аэронавигатсияни Ширкати давлатии ҳавопаймони Тоҷикистон (ШДҲ). Тобистони соли 2005 дар баҳши нақлиёт лоиҳаи аз ҳама ҷиҳат муҳим ба имзо расид, ки он навқунии ҳавопаймоҳои ШДҲ-ро пешбини менамояд. Лоиҳаи дигари бузурги инфраструктурӣ дигаргунсозии ширкати “Тоҷиктелеком” мебошад. Дар доираи ин лоиҳа ивази пурраи стансияҳои автоматии телефонии фарсадашуда дар шаҳрҳои асосии қиҷвар ва инчунин таъсиси базаи меъёри-ҳукукии барои фаъолияти ин баҳш зарурӣ пешбини шудааст.

Дар мачмӯъ, новобаста аз ин, фаъолияти Бонк дар ин соҳа аз сабаби маҳдудиятҳои қатъии аз ҷониби ҳукумат ва ХБА нисбати барномаи инвеститсияҳои давлатӣ (БИД) ва молиякунонии бедодатсионии давлати муқарраршуда ҳислати маҳдуд дорад. Ҷунин сиёсати қатъии ҳароҷотҳои давлати, ки тибқи онҳо инвеститсияҳои давлатӣ наметавонанд аз 4 фоизи ММД зиёд бошанд ва лоиҳаҳои афзалиятнок аз Барномаи стратегии паст кардани сатҳи камбизоатӣ бармеоянд, имконоти иштироки Бонкро дар молиякунонии сектори давлатӣ ҳеле маҳдуд менамояд. Барои ин Бонк дар амал бояд ҳаммаблаггузории беподошро ҷалб намояд, ки дар мачмӯъ он метавонад иҷрои таъботҳои ХБА-ро нисбати ҳислати имтиёznоки ҳадди фоизҳо ва дигар шароитҳои молиякунонӣ таъмин созад.

Муколамаи сиёсӣ

Бонк муколамаи фаъоли сиёсиро бо ҳукумат чӣ бевосита тавассути лоиҳаҳои ҳуд ва чӣ ба воситаи ҷамъияти донорҳо идома медиҳад. Он мунтазам дар машваратҳо бо иштироки вазирон, Бонки миллий ва ҳукуматҳои маҳаллӣ иштирок менамояд, ки дар

онҳо масоили марбут ба чунин соҳаҳо, ба мисли молиякунонии хурдмикёс, тичорат, ислоҳоти сектори бонкӣ, бо об таъминкунӣ, нақлиёти ҳавоӣ, алока ва саноати коркарди маъданӣ кӯҳӣ муҳокима мешаванд. Чанде қабл БААР дар доир кардани конфронси калони бонкӣ, ки ба беҳдошти фазои инвеститсионӣ дар сектори бонкӣ ва масоили назорати бонкӣ баҳшида шуда буд, саҳми босазо гузошт. Бонк ҳамчун ҷонибдори фаъоли рушди сектори хусусӣ ва идоракуни соғдилона доруи обруи хос аст.

1.3 Таъсир ба раванди гузариш ва таҷрибаи андӯхташуда

1.3.1 Таъсир ба раванди гузариш

Таъсири лоиҳаҳои Бонк ба раванди гузариш қобили қабул буд. Дар самтҳои алоҳида як катор дастовардҳои мушаххас ба назар расиданд. Баробари ин кори бисёре дар бобати пешбуруди минбаъдаи ислоҳот, бартараф соҳтан муқобилияти маъмурӣ ба ислоҳоти иқтисодӣ, идомаи озодкунӣ ва рушди сектори хусусӣ дар якҷоягӣ бо ҷамъияти донорҳо дар пеш аст.

Кредитҳои Бонк барои рушди инфраструктураи давлатии алоқа ва наклиёти ҳавоӣ на танҳо мӯҷаҳозонии ҳаётан муҳими техникии онҳоро таъмин намуд, балки ба такмили идоракуни корпоративӣ ва таҳқими сиёсати бозаргонии корхонаҳои давлатӣ низ мусоидат намуданд. Баробари ин, проектҳои аз тарафи он амалишаванда дучори муқобилияти маъмур гаштанд ва дар ояндаи наздик имконияти хусусигардонии ин соҳаҳо ноҷиз аст. Лоиҳаи навқуни ҳавопаймоҳои ШДҲ, кафолати давлатиро пешбини наменамояд, ки он истифодаи воситаҳои тичоратии идоракуни ин ширкати ҳавопаймоии давлатиро тақозо менамояд.

Лоиҳаи соҳаи инфраструктураи маҳаллӣ барои ба соҳаи ҳоҷагии коммуналии шаҳрӣ ворид кардани принсипҳои ҳудтаъминкунӣ ва фоиданокӣ кумак менамояд ва ба ҳаёти ҳазорон оилаҳо таъсир расонида, онҳоро бо оби соф таъмин мекунад ва ба истифодаи оқилонаи захираҳои об мусоидат менамояд.

Лоиҳаҳо дар сектори молиявӣ ба соҳибкории хусусӣ имкони дастрасии молиякунониро таъмин намуда, бад-ин васила рушди садҳо корхонаҳои худро ҳавасманд менамояд. Онҳо на танҳо ба аз ҷиҳати иқтисодӣ фаъол шудани аҳоли дар сатҳи поёни мусоидат менамоянд, балки инҷунин ҳиссаи сектори хусусиро дар иқтисодиёт зиёд намуда, ба амалигардии накши ҳаётан муҳими он дар паст кардани сатҳи камбизоатӣ кумак мерасонанд.

Молиякунонии сектори хусусӣ

Таъсир ба раванди гузариш, ки тавассути механизми молиякунонии корхонаҳои хурд ва хурдмикёси Тоҷикистон (МКХХМТ) расонида мешавад, ба ҳеч ваҷӯ бо ширкатҳои алоҳида маҳдуд намегардад. Аз бозор кредиторҳои пинҳонӣ бароварда шуданд, ки онҳо фоизҳои ҳаддашон хеле баландро пешниҳод мекарданд ва алҳол қарзҳои хурдмикёс дар фазои озод ва шароити рақобатнок дода мешаванд. Шумораи қарзгирандагон бинобар боз шудани кассаҳои нави қарздиҳӣ дар маҳалҳои аҳолинишини начандон калон дар доираи ҷамоати деҳото босуръат меафзояд. Мутаххассисини маҳаллӣ барои кормандони бонкҳои иштирокӣ курсҳои омузишӣ ташкил намуданд.

Васеъгардии дастрасӣ ба молиякунонӣ ба афзоиши эътиимидаи аҳоли ба бонкҳои тичоратӣ ва таъсиси корхонаҳои хурд ва хурдмикёс мусоидат карда, бад-ин васила ҷойҳои корӣ зиёд мешаванд. Қариб 90% қарзгирандагон бори аввал қарз мегиранд.

Минбаъд онҳо дар ҷараёни фаъолияти тиҷоратӣ (маблағузорӣ, музди меҳнат, хисоббаробаркуниҳо ва гайра) ногузир аз хизмати бонкҳо истифода ҳоҳанд бурд. Ташаббуси ТКМАГ ба пайдоиши шаклҳои нави хизматрасонии бонкӣ сабаб гашт, ки онҳо хусусиятҳои ҳоси соҳибкории ҳурдро беҳтар ба инобат мегиранд. Сандуқи лоиҳаҳои ҷолиби дикқати ҳурдмиқёс ба вучуд омад. Баробари ин, ба рушди КХМ чун пештара норасони инвестицияҳои хусусӣ, аз ҷумла воридоти онҳо аз ҳориҷа монеъ мегардад. Бонк низ ба иштирок дар лоиҳаҳои таъсиси корхонаҳои нав имконият надошт.

БААР бо ҳукumat дар масоили марбут ба ҳусусигардонӣ, баҳусус дар бобати монополияҳои қалони давлатӣ мүколамаи фаъоли сиёсиро пеш мебарад.

Таҳқими системаи молиявӣ

Дар муддати татбики стратегияи пештара БААР ба равандҳои гузариш дар системаи бонкии Тоҷикистон таъсири амиқ расонид.

Механизмҳои молиякунонии КХХ ва БМИТ на танҳо соҳибкоронро бо воситаҳои ҳаётан зарури молиявӣ таъмин намуданд, балки инчунин бо ҷорабиниҳои тавассути ХТ, ки барои кумак ба бонкҳо дар бобати андухтани таҷрибаи барои фаъолияташон зарурӣ пурра карда шуданд. Тавассути МКХХМТ аллакай таҳминан яксаду сию панҷ кормандони соҳаи бонкӣ тайёр қада шуданд, ки ба расмиятдарории кредитҳо машгул буда, воситаҳои замонавии қабули қарорҳоро дар бобати ҷудо қардани кредит дар асоси таҳлили даромаднокии корхона, на балки ба шароғати мавҷудияти кафолати пуразии ва ё робитаҳои шаҳсӣ, вазеъ ба кор мебаранд. Ин дар навбати ҳуд ба таҷрибаи кредитии бонкҳои тиҷоратии Тоҷикистон таъсир мерасонад. Кормандони босалоҳияти бонкҳо, ки қарзҳоро ба расмият медароранд, инчунин қодиранд, ки ба қарзгирандагон машваратҳои муфид диҳанд. Ҳамзамон дар мавзӯи молиякунонии амалиётҳои тиҷоратӣ бо дикқати маҳсус ба истифодаи аккредитивҳо ба ӣазиз ҳисоббаробаркуни начандон соғ бо пули накд омӯзиши мушахҳас ба роҳ монда шудааст.

Қайд қардан зарур аст, ки яке аз бонкҳое, ки дар ҷараёни ин барномаҳо ба дастовардҳои назаррас ноил گаштааст, Тоҷиксодирбонк (ТСБ) мебошад, ки БААР ва КБМ бинобар шубҳанок будани идоракунии соғдилонаи корпоративӣ дар натиҷаи бар ҳилоғи принципҳои асосии идоракунии корпоративии вобаста ба баробарҳукукии саҳмдорон баровардан ва бе подош тақсим қардани саҳмияҳои нав ба муассисон ва бо ин роҳ кам қардани ҳиссаи БААР аз сармояи он моҳи майи соли 2003 баромада буданд. Бозгардонии ҳиссаҳои БААР ва КБМ аз сармояи ТСБ дар асоси шароите сурат гирифт, ки он имконияти ҳама гуна талафотро аз тарафи муассисаҳои байналмилалии молиявӣ бартараф месоҳт. Бо назардошти нақши марказии ТСБ дар сектори бонкии Тоҷикистон ва қабл аз ҳама дар соҳаи қарздиҳии чакана ва молиякунонии қарордодҳои тиҷоратӣ муносибатҳои амалий бо он нигоҳ дошта шуданд. Ба татбики механизми молиякунонии корхонаҳои ҳурдмиқёс ва ба амалигардонии Барномаи мусоидат ба тиҷорат бо ду бонк шурӯъ намуда, бо онҳо имконияти ҷалби ТСБ ба ин ҷорабиниҳо мухокима карда шуд. Баъди дигаргуниҳои назаррас дар ҳайати раёсати ТСБ, аз ҷумла ӣазишавии раиси он, ин бонк омодагии ҳудро ба риояи меъёру талаботҳои БААР марбут ба идоракунии корпоративӣ ва риояи мувоғикатҳо эълом дошт. Баъди ин тирамоҳи соли 2004 тавассути ТСБ ҳар ду механизми кредитии зикршуда бо муваффакият оғоз ёфта, ба ҳамин тарик мӯясар гашт, ки муносибатҳои дар сатҳи номусоид қарордошта ба маҷрои самаранок бароварда шаванд.

Дастгирии инфраструктураи муҳимтарин

Лоихаҳои ба қариби оғозшуда дар соҳаи хочагии об ва обтъминкуй бояд чораҳои зеринро таъмин намояд: i) пешбурди ислоҳоти нархгузорӣ (азҷумла такмили системаи субсидияҳое, ки ба гуруҳҳои гуногуни истеъмолкунандагон мӯқаррар карда шудаанд); ii) бозаргоникуй (аз ҷумла ворид кардани қарордодҳои хизматрасонӣ); iii) батартибандозии пардоҳтҳои аз соҳторҳои давлатӣ гирифташаванда; iv) табодули таҷриба; v) қадамҳои нахустин барои таҳқими зинаи идоракунии корхонаи хочагии об. Лоиха алҳол дар марҳилаи ибтидой қарор дошта бошад ҳам, тадриҷан ба ҳалли вазифаҳои номбаршуда шурӯъ шуда истодааст ва онҳо бояд ба раванди гузарии таъсири зарурӣ расонанд.

Лоихаҳои аллакай мавҷудаи давлатӣ дар соҳаҳои телекоммуникатсияҳо ва нақлиёти ҳавоӣ чун пештара бомувафқият идома доранд. Лоихаҳои дигаргунсозии системаи аэронавигатсияи ШДҲ ба Департаменти ҳавопаймони мулкӣ (ДҲМ) вогузор шудани нақши мақомоти батанзимдароранда ва инчунин бозаргоникуни фаъолияти ширкат мусоидат намуд. Ин раванд иловатан бо лоихаи нав дар сектори нақлиёти ҳавоӣ, ки на ба кафолати давлатӣ, балки истифодаи активҳо чун кафолат асос меёбад, таҳқим карда мешавад.

Лоихаи дигаргунсозии Тоҷиктелеком ба қабули қонуни нав дар бораи телекоммуникатсия ва таъсиси мақомоти мустақили батанзимандозанда (дар марҳилаи аввал ҳамчун соҳтори Вазорати алоқа) мусоидат намуд. Аз ҷониби мушовирон инчунин плани тарофа барои солҳои 2003-2007 омода карда шуд, ки он моҳи ферали соли 2004 тасдик гардид. Мутаносибан, дар давоми соли 2003 тарофаҳо ду маротиба зиёд карда шуда, аз соли 2004 сар карда системаи нави барқароркуй ва мувозинати онҳо амал менамояд.

Муқоламаи сиёсӣ

Татбики лоихаҳои БААР дар секторҳои давлатӣ ва хусусӣ барои пешбурди муқоламаи сиёсӣ бо ҳукумат сабабҳои сершумор муҳайё кард, асосан дар бобати беҳдошти фазои инвеститсионӣ ва рушди сектори хусусӣ. Иштироки фаъоли Бонк дар ташкилотҳои гуногуни донорҳо низ имкон дод, ки масоили ҷиддии бо ҳадафҳои оинномавии Бонк алоқаманд мавзуи баррасии муқоламаи сиёсӣ гарданд.

Вобаста ба фаъолияти Бонки миллӣ иштироки Бонк дар раванди қонунгузорӣ асосан ба масоили марбут ба қонунгузорӣ дар бораи кафолат, инчунин рушди шабакаи бахшҳои бонкҳо бахшида шуда буд. Такмили минбаъдаи қонун дар бораи таъмини кафолатнок ва таҷрибаи ҳукукӣ дар ин соҳа ба бонкҳо барои васеъ кардани ҳачми қарздиҳӣ кумак намуда, муносиботи онҳоро бо қарзгирандагон ба танзим ҳоҳад даровард. Дарҳои таълимӣ ба кормандони Бонки миллӣ ва бонкҳои тиҷоратӣ дар мавзуи пешгирии соғкунии пул барои ворид кардани қоидаҳои даҳлдори ПСП дар системаи бонкӣ мусоидат менамоянд.

1.3.2 Самараиокии молиявии сандуқи мавҷуда

Сандуқи Бонк дар маҷмуъ аз 12 лоихаи иборат аст: аз руи ду лоиха кредитҳо пурра бозгардонида шуданд; аз руи ҳашт лоиха азхудкуни маблагҳо ва дар сетони онҳо иҷрои уҳдадориҳо; аз руи ду лоиха идоракунии беруна татбик шуда, бозгардонии кредитҳо сурат намегирад.

Талабот ба хатҳои кредитӣ барои додани қарзҳои хурдмикёс, ки алҳол маблагҳои онҳо ба тарики транши чудо карда мешаванд, қалон мебошад. Кредитҳои БААР аз руи БМИТ фаъолона истифода мешаванд: яке аз бонкҳои Тоҷикистон ҳатто суръати бениҳоят зиёди азхудкуни қарзи додашударо дар таърихи барномаи БМИТ нишон дод. Се кредит, ки алҳол ба сектори давлатӣ дода шудааст бо кафолати давлат таъмин карда шудаанд. Бозгашти онҳо аз руи нақша сурат гирифта истодааст.

1.3.3 Ҷалби ҳаммаблағгузорӣ

Бонк бомуваффакият грантҳои донорҳоро ҷалб карда онҳоро бо воситаҳои худ барои ҳаммаблағгузорӣ муттаҳид месозад ва бад-ин васила ба ҳукumat мусоидат менамояд, ки сиёсати худро дар бобати даст қашидан аз молиякунонии дотатсионӣ идома дихад. Ҳукumatҳои Япония, Швейцария ва Норвегия, инчунин ИА, ДРБ Британияи Кабир ва ЮСАИД-и ИМА барои дастгирии лоиҳаҳои мухталиф маблагҳои зиде чудо карда шудаанд. Ҳангоми молиякунонии лоиҳаҳо, ки таҳти сарпаратии давлат татбик карда мешаванд, дар Тоҷикистон ҳанӯз ҳам нақшаҳои гуногунчанба истифода мешаванд. Ҳаммаблағгузории тиҷоратӣ то кунун аз сабаби дараҷаи хеле пасти ИБХ хеле маҳдуд истифода мегарданд: масалан, дар давоми татбики стратегия ягон маротиба ҳаммаблағгузорӣ бо иштироқи бонкҳои тиҷоратӣ ба қайд гирифта нашуд. БААР минбаъд низ имконоти ҳаммаблағгузориро бо ҷалби чунин ММБ, ба мисли БРО, БЧ/КМБ ва БИР фаъолона мавриди омузиш қарор ҳоҳад дод.

1.3.4 Таҷрибаи андухташуда

Сектори хусусӣ

Мушкилоте, ки ҳангоми татбики ду лоиҳаи МИБ дар бахши аргосаноатӣ (истехсоли оби минералӣ ва шарбатҳо) ба миён омада буданд, бо якчанд омил, аз ҷумла монеаҳои бозорие, ки натиҷаи шароитҳои шадиди тиҷорат дар минтақа мебошад, тавсиф мейбанд. Корхонаҳои зикршуда, ки дар шимоли Тоҷикистон дар ҳамсоягии Узбекистон воқеанд, ба шароити нави фаъолият, ки дар натиҷаи талағоти молиявии марбут ба буҳрони молиявӣ дар Россия ва бастани сарҳад бо Ўзбекистон байди муташанни гаштани вазъият дар солҳои 1999-2001 ба вучӯд омаданд, мутобиқ шуда натавонистанд. Новобаста аз дастгирии фаъол тавассути ҳамкории техникӣ, молиякунонии иловагӣ ва қушишҳои Бонк, ба ин корхонаҳо мӯяссар нашуд, ки вазъи худро бинобар маҳдудияти бозори дохилии Тоҷикистон беҳтар намоянд. Ин зарурати ҳамкории фаъоли иқтисодиро дар минтақа, маҳсусан дар шароити қӯҳсори Тоҷикистон возеҳ нишон медиҳад. Ҳамчунин он зарурати таҳлили чуқуртари пешакии лоиҳаҳои КХМ-ро тақозо менамояд, баҳусус дар бахши таҳлили ҳатарҳои бозорӣ.

Мушкилоти васеъ гардонидани миқёси молиякунонии бевоситаи сектори хусусӣ яке аз сабабҳои омодасозии Ташабbusi ТКМАГ гардид, ки он аз ҷумла он барои кам кардани ҳадди аққали имконпазири лоиҳаҳои молияшаванда мусоидат намуд. Шаклҳои нави хизматрасонии ба он вобастаи бонкӣ, ки асосан барои татбики лоиҳаҳои хурд пешбини шудаанд (механизми карздиҳии бевосита, механизми ҳаммаблағгузории миёна ва варианти нави механизми инвеститсияҳои бевосита), натиҷаи бевоситаи таҷрибаи дар ин самт андухташуда мебошад.

Маҳдудияти инвеститсияҳои бевоситаи хориҷӣ, баҳусус аз қишварҳои Фарб, ба он ишора менамояд, ки Бонк бояд равобити худро бо инвесторҳои “гайрианъанавӣ”, аз ҷумла Россия, Туркия, Қазоқистон ва Ҳитой инкишоф дихад.

Сектори молиявӣ

Дараҷаи имruzai ташкил ва идоракунии корпоративӣ масъалаи татбики барномҳои марбурӯ ба ташкили сохтор, ки тайёркунии кадрҳо ва дастгириро дар соҳаи менечмент дар бар мегиранд, пеш меорад. Мисоли ТСБ баравъло имконияти беҳдоштро дар соҳаи идоракунии корпоративӣ тасдиқ менамояд: гарҷӣ ТСБ яке аз шартҳои созишномаҳои инвеститсионии худро бо БААР ва КБМ вайрон карда, дар натиҷа ҳам ду МБМ ҳам инвеститсияҳои худро бозгардонида бошанд ҳам он сарфи назар аз ин ҳамкориро бо БААР аз руи хати расонидани химзматрасонии кредити идома дод. Алҳол ТСБ дар доираи ду барномаи бонкии БААР, ки талаботи молиявии доираи вассеи муштариёни хусусӣ ва корпоративро қонеъ мегардонанд, натиҷаҳои хеле ҷиддӣ нишон медиҳад. Муносабатҳо бо саҳмдорони он дар раванди мӯътадил барқарор карда шуданд.

Инфраструктура

Тибқи Барномаи инвеститсияҳои давлатӣ (БИД) ва ҳамчунин афзалиятҳои дар Барномаи стратегии паст кардани сатҳи камбизоатӣ муайяншуда, Бонк имкон дорад донишу малакаи худро танҳо дар бахшҳои муайяни асосан вобаста ба рушди инфраструктурни маҳалли ва дар ҳамbastagӣ бо грантҳои дигар донорҳо истифода намояд. Дар лоиҳаи нав кардани ҳавопаймоҳо боз як усули нав интихоб карда шудааст, ки моҳияти он дар додани кредит ба корхонаи давлатӣ бе кафолати давлатӣ, vale бо татбики таъмини кафолат ба мисли кредитҳои тиҷоратӣ мебошад. Ин усул ба шароити Тоҷикистон бо назардошти вазъи буҷетии он махсусан мутобиқ буда, инчунин ба таҳқими асосҳои тиҷоратии идоракунии чунин корхонаҳо мусоидат менамояд. Бинобар инвеститсияҳои эҳтимолии қалон дар бахши гидроэнергетика зарур аст, ки қобилияти фаъолияти тиҷоратии лоиҳаҳои инфраструктурни дарозмуддате, ки бе кафолати давлатӣ молиякунонӣ карда мешаванд, мавриди таҳилили иловагӣ қарор дода шаванд.

Самтҳои дигар

Ҳамкории фаъол ва пуштибонии қавӣ аз ҷониби Бонки миллӣ имкон дод, ки механизми аз тарафи Бонк пешниҳодшудаи молиякунонии КХХ, ки кафолати давлатиро пешбини наменамояд, бомуваффакият дар амал татбиқ гарداد.

Татбики ин ё он лоиҳаҳо аз ҷониби Бонк дар соҳаи саноати кӯҳи аз сабаби хислати мураккаби қоидаҳои литсензияҳӣ ва монеаҳои ҳукуқии аз ҷумла вобаста ба мавҷудияти монополия ба аффинажи металҳои кимматбаҳо гайриимкон буд.

Гарчи ҳукумати Тоҷикистон дар аз нав дида баромадани речай инвеститсияҳо ва беҳдошти фазои инвеститсионӣ ба дастовардҳои хуб ноил гашт, ҳачми сармоягузории хусусӣ аз сарчашмаҳои дохилӣ ва берунӣ аз замони қабули стратегияи пештара ба таври назаррас афзоиш наёфт. Аммо баъди батанзимандозии қарзи Тоҷикистон дар назди Россия ва инвеститсияҳои эҳтимоли ба рушди гидроэнергетика дар ин ҷода бояд имконоти нав ба вучуд оянд.

1.4 Таносуби сандук

Азбаски дар ҷаҳорчубаи стратегияи пештара дикқати асосии Бонк ба рушди соҳибкории хусуси нигаронида шуда буд, таносуби сандук ба самти мувозинат миёни секторҳои давлатӣ ва хусусӣ ба таври назаррас дигаргун шуд. Аз ёздаҳ лоиҳаи дар ин

давра ба имзорасида нухтоаш ба сектори хусусӣ мансуб буданд. Новобаста аз раванди зикршуда, сандуки имruzai Бонк дар маҷмӯъ таносуби 53:47 ба фоидай сектори давлатиро ташкил медиҳад. Ин пешравии ҷиддӣ нисбат ба давраи татбиқи стратегияи пештара мебошад, ки дар ибтидои он афзалияти сектори давлатӣ дар таносуби сандук 67:33-ро ташкил медод. Аксари лоиҳаҳои алҳол дар марҳилаи коркард ва амалигардонӣ қарордошта ба сектори хусусӣ дахл доранд.

2. Шароитхон фаъолият

2.1 Шароити умумии баамалбарории ислоҳот

2.1.1 Дигаргунихон сиёсӣ

Тоҷикистон ҷумҳурни дорои ҳокимијати нурзури иҷроия мебошад, ки он дар дасти президент қарор дорад. Ваколатҳои президент Эмомали Рахмонов соли 2006 ба итном расида, тибқи варианти аз нав дидашудаи конститутсия у имкон дорад боз дар ду давраи ҳафтсола дар вазифааш монад. Интихоботи охирини парламентӣ, ки моҳи феврали соли 2005 баргузор гаштанд, сарфи назар аз як катор беҳбудихо нисбат ба интихоботи гузашта, бо вайрон кардани талаботҳои САҲА сурат гирифтанд. Мушкилоти вобаста ба бақайдигирии номзадҳо, манъ кардани рузномаҳои оппозитсионӣ ва асосан яктарафа будани ҳайати комиссияҳои интихоботӣ ба қайд гирифта шуданд. Ҳизби ҳукмрони Ҳалқӣ-демократӣ мақоми ҳукмронии худро нигоҳ дошта аксариятро аз 63 чой дар палатаи поёни он ишғол намуд, ҷои дуюмро аз руи шумораи депутатҳо Ҳизби коммунистӣ ва баъди он Ҳизби наҳзати исломӣ соҳиб шуданд.

Тоҷикистон, ки ба кишварҳои КМАГ мансуб буда, ҷумҳурни қашшоқтарини собик Иттиҳоди Шуравӣ ба шумор мерафт, то алҳол низ яке аз давлатҳои ақибмондатарини минтақа мебошад. Камбизоатии саросар, дараҷаи баланди бекорӣ, музди пасти меҳнат дар оmezish бо сустии мақомоти ҳокимијат, ҳадди пасти самаранокии системаи судӣ ва ҳаҷми калони қочоқи маводи муҳаддир барои ришваҳури заминаи мусоид фароҳам оварда, рафти миқёси камбизоатиро вазифаи аввалиндараҷаи кишвар мегардонанд.

Вобаста ба шароити беруна бояд гуфт, ки омили ҳамҷавори бо Афғонистон ҳануз ҳам таъсири худро дорад. Сарфи назар аз кушишҳои ҷиддӣ ҳукумати Тоҷикистон дар бобати пешгирии қочоқи маводи муҳаддир, ҳаҷми калони онҳо ҳануз ҳам сарҳади Тоҷикистону Афғонистонро убур менамоянд. Тоҷикистон чун анъана бо Россия робитаҳои зич дорад ва кушиш менамояд, ки муносибатҳои мутавозинро бо ҳамсоягони худ дар минтақа нигоҳ дорад.

2.1.2 Мушкилоти экологӣ

Маълумоти умумӣ

Тоҷикистон кишвари нодирини Осиёи Марказӣ буда, дорои захираҳои бойи об, замини корам ва манотики кухисор аст, ки дар онҳо намудҳои камёфти набототу ҳайвонот вомехуранд. Дарёҳои кишвар – Амударё ва Сирдарё, ки ба баҳри Арал мерезанд, ду системаи бузурги дарёҳоро дар Осиёи Марказӣ ташкил медиҳанд. Оби дарёҳо, ки ба обёрии таҳминан 80% заминҳои кишоварзӣ равона мешаванд, ихтисоси кишварро ба истеҳсоли пахта ва нерӯи барқ муайян менамоянд. Барои қонеъгардонии талаботи обёрикунӣ то 90% ҳамаи оби нушоқи сафарбар мешавад, гарчанде ки ба ҳисоби ҳар сари аҳоли истеъмоли солонаи об ва ҳаҷми заминҳои обёришаванда дар Тоҷикистон нисбат ба дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ камтар аст.

Истифодаи интенсивӣ ва гайриоқилонаи пеститсидҳо ва нуриҳо дар манотики асосии истеҳсолкунандай пахтаи кишвар ба ифлосшавии хок, обҳои руизаминиӣ ва зеризаминиӣ дар баъзеи онҳо сабаб шуд. Аз ҷониби Ҳазинаи ҷаҳонии экологӣ якҷоя бо дигар донорҳо барномаи баркароркунии ҳавзаи баҳри Арал таҳия шуда он ба бартараф соҳтани сарчашмаҳои камшавӣ ва заҳролудшавии обҳои байнамилалии баҳр

(Ўзбекистон, Қазоқистон, Тоҷикистон, Туркманистон ва Қирғизистон) равона карда шудааст.

Мушкилоти ҷиддии экологии Тоҷикистон эрозияи хок, дар зери таъсири обёрикуни бадшавии вазъи он, несткуни ҷангалзорҳо, зарари экологии вобаста ба истеҳсоли алюминий, истифодаи гайриоқилонаи об ва оғатҳои табии ба шумор мераванд. Ҳатари аз ҳама ҷиддӣ барои саломатии аҳолии қиҷвар, аз руи эҳтимол таъмини нокифоя бо оби соғи нушоқи мебошад. Ғайр аз ин, вайронкунӣ ва ифлоскунии муҳити атроф ба маҳдудшавии ҳудудҳои барои зисти намудҳои нодир ва зери ҳатари нестшавӣ қарордоштаи ҳайвонот, ба мисли паланги барғӣ оварда мерасонад.

Барномаи миллии ҷораҳои ҳифзи табиат

Дар Тоҷикистон барномаи давлатии истифодаи захираҳои табии (замин, об, ҳаво, гуногуни биологӣ) ва беҳдошти вазъи саломатии аҳоли (солҳои 1998-2008) амалӣ мешавад, вале ҳеч қадоме аз ин самтҳо ба контексти умумии ҳифзи табиат мувофиқ набуда, ин амал танҳо дар Накшай миллии ҷораҳои ҳифзи табиат (НМЧХТ), ки то алҳол дар марҳилаи омодасозӣ қарор дорад, дарҷ ҳоҳад шуд. Соли 2003 Накшай миллий амалиёти марбут ба ҳифзи гуногуни биологӣ таҳия шуда, соли 2004 БРСММ ва Бонки Ҷаҳонӣ ба татбиқи лоиҳаҳо дар ин соҳа шурӯъ намуданд.

Тибки ҷарори Воҳурии умумиҷаҳонӣ дар сатҳи ой дар бобати рушди устувор (ВУРУ) миёни КДҲМЗҲЧ ва ЮНЕП меморандум дар бораи кумак ба Тоҷикистон дар таҳияи стратегияи миллии рушди устувор (СМРУ) ба имзо расид. Дар асоси ин меморандум нақшаи ҷорабиниҳо тасдиқ шуда, соли 2005 мақомоти давлатӣ ба таҳияи васонӣ ва асноди роҳбарикунанда барои Комиссияи миллий оид ба рушди устувор ва стратегияи миллии рушди устувор шурӯъ намуданд.

Баъди дар соли 2003 тасдиқ шудани Стратегияи БААР барои Тоҷикистон дар соҳаи ҳукуқӣ қабул шудани Қонун “Дар бораи экспертизаи экологӣ” дар соли 2003 воқеаи муҳим ба ҳисоб меравад, ки амали он ба лоиҳаҳои паҳн мегардад, ки барои онҳо гузаронидани экспертизаи экологӣ зарур аст. Ғайр аз ин, моҳи январи соли 2004 тағиیرотҳои муҳими ташкили ба вуқӯъ пайвастанд; вазорати ҳифзи табиат ба Кумитаи давлатии ҳифзи муҳити зист ва ҳоҷагии ҷангал (КДҲМЗҲЧ) табдил дода шуд.

Мамнӯъгоҳҳо, гуногуни биологӣ ва биёбоншавӣ

Омодагӣ ба ташкили Боги миллии Помир бо ҳудуди 2,5 млн. га, ки санади ҳукуқи дар бобати таъсиси он соли 2003 қабул шуда буд, идома дорад. Ин лоиҳа ташкили ҳавзаи маҳсуси зисти арҳари помирӣ, бузи кӯҳӣ, паланги барғӣ ва дигар намудҳои нодирӣ ҳайвонотро пешбинӣ менамояд. Бо дастгирии Комиссияи Аврӯзи ва ТАСИС мамнӯъгоҳи қалонмиқёс таъсис дода мешавад, ки он як қатор ноҳияҳои Тоҷикистон, Афғонистон, Покистон ва Хитойро дар бар ҳоҳад гирифт.

Ҳукумати Тоҷикистон якчанд конвенсияҳои байналмилалии баҳшида ба ҳифзи табиатро имзо ва тасдиқ намудааст, аз ҷумла Конвенсияи СММ дар бораи гуногуни биологӣ, Конвенсияи Рамсар дар бобати ҳифзи ҳавзаҳои ботлоқию обӣ (барои мақсадҳои ин Конвенсия 94600 гектари ҳудуди қиҷвар ба сифати чунин ҳавзаҳо эътироф шудаанд), Конвенсияи СММ дар бораи ивазшавии иқлим, Конвенсияи Стокголм дар бораи заҳролудкунандагони қавии органикӣ (ЗКО), Конвенсияи ЮНЕСКО дар бораи ҳифзи мероси ҷаҳонӣ ва Конвенсияи СММ дар бораи мубориза бо биёбоншавӣ. Аз руи аксари конвенсияҳои зикршуда накшоҳои амалӣ (марбут ба

масоили ивазшавии иқлим, биёбоншавӣ ва гуногунии биологӣ) таҳия шудаанд, вале аксари барномаҳои татбиқӣ онҳо аз ҳисоби маблагҳои донорҳо пешбинӣ шудааст.

Мушкилоти маҳсусан ҷиддӣ Тоҷикистон биёбоншавӣ мебошад. Соли 2001 баъди се ҳушксолӣ, ҳукумат Барномаи миллии ҷаҳонӣ (БМҶ) мубориза бо биёбоншавиро қабул намуд. Ҳушксолӣ дар минтақа ба камшавии озуқаворӣ, эрозияи пуршиддат ва вайроншавии хок оварда расонид. Норасони нерӯи барқ сабаби буриданӣ пурвачи ҷангалзорҳо гардид, ки он раванди биёбоншавиро тезонид. Бинобар ин ҳукумат “Барномаи давлатии тарбия ва маорифи экологии аҳолии Тоҷикистонро барои солҳои 2000-2010” қабул намуда, алҳол ин барнома амали шуда истодааст ва умед аст, ки он барои пешгирии ҳушксолӣ ба қишвар кумак менамояд.

Созмонҳои ҳифзи табиат ва машваратҳо бо аҳли ҷомеа

Дар соли 2004 дар Тоҷикистон 50 СГХ-и ҳифзи табиатӣ дар миқёси миллий амалкунанда ба қайд гирифта шуд, ки ин аз соли 2002 25% зиёд мебошад. Омилҳои фаъолтар шудани СГХ-ҳо баъзро возеханд ва баъзеи онҳо дар таҳияи БМҶ ва татбиқи Нақшаи ҷаҳонӣ ҳифзи табиат дар Осиёи Марказӣ (БМХТ) бевосита иштирок менамоянд.

Дар соли 2001 Тоҷикистон Конвенсияи Орхусро дар бораи дастрасии иттилоот, иштироки ҷомеа дар раванди қабули қарорҳо ва таъмини адолати суди марбут ба масоили муҳити зистро ба имзо расонида тасдик намуд. Дар қишвар Рӯзи умумиҷаҳонии ҳифзи муҳити зист қайд гирифта шуд ва ин ҷаҳониҳо тавассути маркази маҳалли Орхус, Кумитай давлатии ҳифзи муҳити зист ва ҳочагии ҷангал ва мактабҳои шаҳри Душанбе сурат гирифтанд.

Кишвари аз ҳама қашшоқтарини ИДМ ба ҳисоб рафта, Тоҷикистон бояд роҳҳои ҳалли проблемаҳои экологӣ ва ба он алоқаманди саломатии аҳолиро дар маҷмуъ бо баландбардории некуваҳволии аҳоли дарёфт намояд. Тоҷикистон наметавонад мустақилона ин масъалаҳо ва уҳдадориҳои дар ҷаҳорчубаи конвенсияҳои гуногун ба душ доштаашро ҳал кунад ва ба кумаки муассисаву созмонҳои байналмилий такъя менамояд. Барои истифодাতи самараноктари захираҳои табииӣ ва катъи гардонидани талаботҳои ҳифзи табиат дар дурнамои наздик, эҳтимолан, он ба кумаки қалон ниёзманд мебошад.

2.1.3 Ҷаҳонӣ ва проблемаҳои захираҳои меҳнатӣ

Гарчанде ки аз соли 1999 миқёси камбизоатӣ дар Тоҷикистон маҳдуд гашт, он чун пештара қишини ақибмандатарини минтақа ба шумор меравад ва аз руи пешгуҳо даромади 64% аҳоли аз минимуми истеъмоли рузмарра паст буда, камтар аз 2,15 доллари ИМА-ро дар як руз (мувофиқи паритети қобилияти ҳаридорӣ) ташкил медиҳад. Фоизи камбизоатон чӣ дар дехот ва чӣ дар шаҳрҳо (мутаносибан 65% ва 59%) баланд аст. Фарқияти нишондодҳо дар вилоятҳо ба назар расида, ҳиссаи камбизоатон дар ноҳияҳои тобеи марказ ва шаҳри Душанбе аз ҳама кам буда, дар Вилояти Муҳтори Кӯҳистони Бадаҳшон ва вилояти Ҳатлон аз ҳама зиёд мебошад². Ҷойи қайди маҳсус аст, ки баробари паст шудани сатҳи камбизоатӣ дар дехот дар солҳои 1999-2003, сатҳи он дар шаҳрҳо бетағиҳир мемонад. Баробари ин, аз руи ҳамаи сатҳҳои даромад болоравии истеъмол ба қайд гирифта шуда, нишондиҳандай нобаробари, ки бо

² Ба ҳайати Тоҷикистон чор вилоят: Вилояти Муҳтори Кӯҳистони Бадаҳшон (ВМБҚ) дар шарқ, вилояти Ҳатлон дар ҷануб, вилояти Суғд дар шимол ва ноҳияҳои тобеи марказ (НТМ) дар маркази қишини дохиланд.

коэффиценти Чинъ³ ифода ёфтааст, каме афзудааст – аз 0,33 дар соли 1999 то 0,36 дар соли 2003. Соли 2002 ҳукумати Тоҷикистон Барномаи стратегии мубориза бо камбизоатиро (БСМК) таҳия намуда, ҳар сол дар ин масъала ҳисботот нашр менамояд.

Сифати хизматрасонии аз ҷониби системи маориф ва тандурустӣ пешниҳодшаванда боиси нигарони гашта, тандурустӣ бо ҷунин мушкилоти наъ, аз қабили афзудани ҳолатҳои гурӯснагии доимӣ ва пахшишавии касалиҳои сирояткунанда ру ба ру мегардад. Қашшоқӣ ба камбизоатон маориф, ёрии тиббӣ ва ҳадамоти муҳими иҷтимоиро дастрас намегардонад. Гарчи шумораи ба қайд гирифташудаи касалии ВИЧ/СПИД дар Тоҷикистон ноҷиз бошад ҳам, дар қиҷвар нашъаманди васеъ паҳн гаштааст⁴. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки дар ояндаи наздик ҳатари афзудани сирояти ВИЧ вучуд дорад. Файр аз ин, аз руи маълумотҳои ЮНИСЕФ ва СУТ Тоҷикистон дар шароити аз ҳама бади таъминот бо оби нушоқи аз ҷумлаи мамолики собиқ ИҶШС қарор дорад.

Қисман бинобар мушкилоти иҷтимои-иктисоди проблемаи фуруши одамон дар Тоҷикистон ҳислати ҷиддӣ гирифтааст. Тибқи маълумотҳои Созмони байналмилалии муҳоҷират (СБМ), Тоҷикистон таъминкунандай калонтарини занону қудакон барои фуруш мебошад. Ҳокимияти қиҷвар барои пешгирии ҷунин фуруш як катор тадбирҳо андешидидааст, аз ҷумла қонун дар бораи ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҷунин кирдорҳо тасдиқ гардид. Сарғи назар аз ин, проблема ҳануз ҳам ҳеле ҷиддӣ мебошад.

Сустии мақомоти ҳокимијат боз як сабаби камбизоатӣ дар Тоҷикистон ба шумор меравад. Дар ҳаёти ҳамаруза коррупсия ва ришваҳурӣ ба дастрасии шаҳрвандони одди ба хизматҳои муҳими тарин монеа шуда, имконоти иҷтимоию иктиносии онҳоро маҳдуд месозанд, ки ин дар навбати ҳуд таҷриди иҷтимоии табақаҳои камбизоати ахолиро тезутунд менамояд. Омилҳои номбаршуда танҳо ҳоси соҳаи хизматрасонии иҷтимоӣ набуда, ҳусусияти ҷудонашавандай фаъолияти бонкҳо расмӣ низ мебошанд.

Монеаи ҷиддӣ барои фаъолияти Бонк дар Тоҷикистон чун пештара риоя нашудани этиқаи корӣ мебошад. Ришваҳурӣ майда ҳамаҷониба паҳн шуда, барои фаъолияти корхонаҳои ҳурд монеаҳо вазеъ ба кор бурда мешаванд. Тибқи “Нишондодҳои самаранокии идоракунӣ” барои соли 2004, ки аз ҷониби Бонки Ҷаҳонӣ нашр шудааст, аз руи мубориза бо коррупсия Тоҷикистон дар байни 204 қиҷвар мақоми 185 ишғол намуда, дар рейтинги аз тарафи “Транспэренси интернэшнл” тартиб додашаванда, дар соли 2005 ба он ҷои 144 аз байни 158 қиҷвар мансуб аст. Тавре ки дар ҳисботи фарогири Бонки Ҷаҳонӣ нишон дода шудааст, зиёда аз 90% корхонаҳои ҳурд барои бақайдгирӣ ва тағтишҳо пули нақди “сиёҳ” медиҳанд.

Вале нишонаҳои беҳдошти вазъ торафт меафзоянд. Аксари корхонаҳои қалон ақиун ӯҳдадоранд, ки меъерҳои байналмилалии ҳисботи муҳосибавиро риоя намоянд. Файр аз ин, моҳи апрели соли 2005 Қонун “Дар бораи мубориза бо коррупсия” қабул гардид, қонунгузорӣ дар бораи мубориза бо соғкунии пул омода шуда, дар арафаи пешниҳод ба парламент қарор дорад. Гарчи ин иқдомот умедворкунанда бошанд ҳам, маълум нест, ки то ҷи андоза онҳо самаранок ҳоҷанд буд, зеро имконоти ҳукumat дар бобати таъмини риояи меъерҳои қонунгузорӣ чун пештара ҷандон қалон нест. Бо назардошти ин, Бонк минбаъд ҳам ба интиҳоби лоиҳаҳо муносибати ҷиддӣ ҳоҳад кард.

³ Коэффиценти Чинъ барои муайян қардани дарачаи нобаробари аз руи ҳамаи нишондодҳои даромаду истеъмол ҳидмат менамояд. Қимати 0 баробарии мутлакро дар назар дошта, қимати 1 нобаробарии мутлакро ифода менамояд.

⁴ Сарчашма: Ҳисботи солонаи Департаменти давлатии ИМА оид ба Тоҷикистон.

Соли 1993 ба СБМ шомил шуда, Тоҷикистон ҳамаи конвенсияҳои асоси онро тасдиқ намуд, аз ҷумла начандон қабл Конвенсияи 182 дар бораи шаклҳои бадтарини истифодаи меҳнати кудакон тасдиқ шуд. Ин Конвенсия меҳнати мачбурий ва ё иҷборӣ, аз ҷумла меҳнати кудаконро, ба гайр аз ҳолатҳои бо қонунгузорӣ зикршуда, манъ менамояд. Аммо дар амал иттилоот дар бораи истифодаи меҳнати мачбурий ё иҷборӣ ба назар мерасад. Донишҷӯёни макотиби олий ва хонандагони мактабҳои миёна мунтазам барои гуучини пахта мачбуран бо баҳонаи “кумаки оиласӣ” ҷалб карда мешаванд, гарчи одатан барои меҳнати онҳо музд дода намешавад ва ҳочагиҳо мисли пештара ба онҳо хизматҳои иҷтимоиро намерасонанд.

Дар Тоҷикистон мисли дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ аз ибтидо меҳнати кудакон истифода бурда мешавад, маҳсусан дар соҳаи кишоварзи. Соли 2005 дар кишвар Қонун “Дар бораи манъи истифодаи меҳнати кудакон, ҳимояи кудакон ва ҷавонон” ва Қонуни №52 “Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатӣ дар бораи ҷавонон” ба амал бароварда шуданд.

Қонун ҳуқуқҳои занҳоро бо мардон баробар менамояд, вале проблемаи табъизи занон дар соҳаи меҳнат ҷиддияти ҳудро гум накардааст. Занҳо аз руи анъана қисми зиёди кувваи кориро ташкил медиҳанд. Тибқи маълумоти дар маърузаҳои Департаменти давлатии ИМА овардашуда, дар кишвар табъизи расмии занон дар масъалаи қабул кардан ба кор вучуд надорад, дар шаҳрҳо занон дар муассисаҳои давлатӣ, мактабҳо ва корхонаҳои сектори ҳусусӣ зиёданд. Занҳо ба ҳаққи баробари меҳнат ҳуқуқ доранд, вале дар амал ин меъёр на ҳама вакът риоя мешавад. Зани коргар ба хисоби миёна аз нисф каме зиёдтари даромади мардро ба даст меорад.

Баъди барҳам ҳурдани ИҶШС соли 1991 дар Тоҷикистон ба мисли дигар ҷумҳуриҳои собиқ шуравӣ муҳочирагӣ калонмиёсӣ кувваи корӣ ба назар мерасид. Ин вазъ ҳусусан солҳои 1994-1995 хеле назаррас буд. Муҳочирон асосан ба Россия ва нисбатан камтар ба дигар кишварҳои ИДМ равона шуданд. Муҳочирони меҳнатӣ аз Тоҷикистон ба ғуруҳҳои зерин мансуб буданд: i) кормандони беихтисос ё ихтисоси миёнадошта, ки ба муддати муайян муҳочирагӣ мекарданд; ii) мутахассисони дараҷаи баланди тамоман тарккарда (“тарки мағзҳо”); iii) тоҷирони ҳурд; iv) муҳочирони тоҷикистоние, ки ҷойи русҳои ба Farb муҳочарагат кардаро ишғол намуданд.

2.1.4 Ҳамкории минтақавӣ

Мавқеи ҷуғрофии Тоҷикистон мураккаб аст. Кишвар ба баҳр баромад надошта, роҳҳои тиҷоратиро ба он низ доро нест, ҳамзамон Тоҷикистон бо яке аз қӯҳсорҳои баландатарини олам печопеч буда, аз бозорҳои мухимтарини Аврупо ва Россия хеле дур воқеъ аст. Барои ҳамин ҳам баромад ба бозорҳо барои он аз муносибатҳо бо ҳамсоягонаш вобастагӣ дорад ва ба он проблемаҳои амнияти минтақавии марбут ба маводи мухаддир ва вазъи сиёсии минтақа таъсири ҷидди мерасонанд. Роҳҳои асосии содиротии Тоҷикистон тавассути Узбекистон ва Қазоқистон ба Россия равонаанд. Тезу тунд шудани вазъият дар минтақа ва қочоқи маводи мухаддир ҷандин маротиба гардиши молҳоро аз Тоҷикистон бинобар бастани гузаргоҳҳои сарҳадӣ бо Узбекистон боздошта буд.

Тоҷикистон дар фаъолияти чунин созмонҳои минтақавӣ, ба монанди Иттиҳоди иқтисодии Евразия (ЕврАЗЭС), Созмони ҳамкориҳои Шанҳай (ШОС), Созмони ҳамкориҳои Осиёи Марказӣ (СҲОМ) ва Созмони Ҳамкориҳои Иқтисодӣ (ЭКО) фаъолона шомил мебошад. Алҳол ИА низ кушиш менамояд, ки бо панҷ кишвари Осиёи Марказӣ муколамаи минтақавии сиёсиро амалӣ гардонад. Ин созмонҳо барои ҳамоҳанг

сохтани тадбирҳои марбут ба сиёсати тиҷоратӣ, барқарор сохтани робитаҳои иқтисодӣ ва ниҳоят баҳри омодагӣ ба доҳил шудан ба СЧТ саҳмгири менамоянд. Вале бинобар сустии кушишҳои баязе ҳамсоягони Тоҷикистон натиҷаи ҳамкориҳои минтақавӣ маҳдуд бокӣ мемонад. Тоҷирони тоҷик чун пештара бо боздошти молҳо дар сарҳад дучор мегарданд, аксаран маҷбуранд, ки пардохтҳои расмии баланд ва подошҳои гайриқонунӣ барои убури сарҳад супоранд ва бо ҳар гуна табъиз рӯ ба рӯ шаванд⁵.

Яке аз заҳираҳои асосии иқтисодии Тоҷикистон ва яке аз баҳшҳои асосии содироти он нерӯи барки обӣ мебошад. Фурӯши об ва нерӯи барк бо силсилаи созишномаҳои бартери дучониба танзим мегардад. Масалан, тибқи созишномаҳои ҳарсолаи дучониба Тоҷикистон дар фасли зимистон нерӯи баркро аз Ӯзбекистон ва Туркманистон ҳаридорӣ намуда, тобистон онҳоро барои обёй бо об таъмин менамояд. Гайр аз ин, тобистон Тоҷикистон нерӯи барзиёдии баркро содир менамояд. Нарҳои дар ин созишномаҳои бартерӣ муқарраршуда арзиши ҳаққиро инъикос наменамоянд ва ихтилоғи назар дар тафсир шароитҳои онҳо сабаби афзудани қарз ва боздошти ҷандинкаратаи интиқол мегардад. Яке аз вазифаҳои муҳимтарини оянда барои Тоҷикистон ва тамоми Осиёи Марказӣ чун пештара барпо кардани шароити иқтисодии самаранокии тиҷорати минтақавии нерӯи барқ ва заҳираҳои об мебошад. татбики лоиҳаҳои нави соҳтмони неругоҳҳои обии барқии Санѓтуда ва Рогун ба қишвар нерӯи бузурги содироти медиҳад ва ҳамкориҳои минтақавиро ба сатҳи нав ҳоҳад бардошт.

2.1.5 Ҷазои ҳуқуқӣ

Базаи ҳуқуқии Тоҷикистон байни қишварҳои амалиёти БААР яке аз ақибмондатаринҳо ба ҳисоб меравад.

Ҳуқуки тиҷоратии қишвар умуман то қунун ба талаботҳои замонавӣ ҷавобгу намебошад, гарчанде ки вактҳои охир баязе кушишҳои аз нав лида баромадани он дар соҳаҳои алоҳида, ба мисли қабули қонуни нав дар бораи иҷора дар моҳи апрели соли 2003, қонун дар бораи телекоммуникатсия дар соли 2002 ва баязе қонунҳои марбут ба ҳифзи табиат дар солҳои 2001 ва 2002, ба назар мерасид. Соли 2004 баязе иқдомоти нав дар самти ислоҳот сурат гирифтанд – моҳи май қонунҳо дар бораи литсензиякунонии баязе намудҳои фаъолият ва дар бораи муассисаҳое, ки ба молиякунонии хурдмиқёс машгуланд. Вале то нимаи моҳи июли соли 2005 ду қонуни охир ба пуррагӣ мавриди иҷро қарор нағирифтанд ва ҳукумат бошад, санадҳои зериқонуни заруриро тасдик накарда буд.

Пешравии муайян дар соҳаи созишномаҳо бо таъминот ба назар мерасад – марти соли 2005 қонун дар бораи кафолати амволи манқул қабул шуд. То миёнаи моҳи июли соли 2005 маълум набуд, ки то чӣ андоза қонуни номбаршуда мавриди амал қарор дода шудааст. Агар ба масъала ба таври васеъ назар карда шавад, пас бояд тазаккур дод, ки инкишоғи институти созишномаҳо бо таъминот дар Тоҷикистон бо баязе омилҳо боздошта мешавад, ки миёни онҳо сустии қонунгузории мавҷуда ва речай бақайдигирии созишномаҳо бо амволи гайриманқулро номбар кардан мумкин аст.

Гарчи дар қишвар қонунгузорӣ дар бораи муфлисшави қабул шуда иқдомоти минбаъдаи ислоҳот барраси шавад ҳам, ба ин раванд такони даҳлдор дода нашуд. Чун пештара судҳои дар бобати муфлисшавӣ самарарабаҳш амалқунанда, институти

⁵ Мувоғики маърузаи инҳони ХБА, чунин пардохтҳо беш аз 30% ҳарочоти умумии расонидани молҳоро бо роҳи заминӣ аз Душанбе то Москва ташкил менамоянд. Дар сарҳади Тоҷикистону Ӯзбекистон молҳо маҷбуранд ба мошинҳои боркаши сабти Ӯзбекистон бор карда шаванд.

идоракунандагони боъзтимод ва механизмҳои татбики хукуқ мавҷуд нестанд. Кори аз нав дида баромадани қонунгузории фаъолияти корхонаҳоро муайянқунанда зоҳирان суст шуд. Тоҷикистон Конвенсияи Нийю-Йоркро дар бораи эътироф ва иҷрои қарорҳои арбитражии ҳориҷӣ аз соли 1958 тасдиқ накарда, ба он ҳамроҳ нашудааст ва яке аз ду кишвари амалиёти Бонк мебошад, ки ин амалро иҷро нанамудааст.

Ба гайр аз нукоти дар боло зикршуда, ба сифати монеаҳои ҷиддии гузариши Тоҷикистон ба иқтисоди ҳақиқии бозорӣ проблемаҳои марбут ба иҷрои қонунҳои қабулшуда ва ноустувории ҳокимияти судиро метавон номбар кард.

2.2 Дигаргунҳои иқтисодӣ ва ҷараёни раванди гузариш

2.2.1 Шароитҳои макроиқтисодии ба фаъолияти Бонк алоқаманд

Таи солҳои охир Тоҷикистон дар таҳқими иқтисодӣ ба дастовардҳои назаррас ионил гашт. Дар давоми солҳои 2002-2004 рушди ҳақиқии иқтисодӣ ба ҳисоби миёна 10%-ро ташкил дод, ки дар натиҷаи ин миқёси камбизоатӣ маҳдуд гашт. Афзоиши ҷиддии музди меҳнат ва ҳаҷми интиқоли маблаҷғ ба зийдшавии талабот сабаб шуданд. Яке аз омилҳои мусоидаткунандаи суръати баланди рушд истеҳсоли алюминий мебошад. Баъзе аломатҳои диферсификатсияи иқтисодӣ ва баланд гаштани маҳсулнокӣ дар дигар секторҳо (маҳсусан дар сектори хизматрасонӣ) ба назар мерасад. Тахмин аст, ки раванди рушди босуръат бинобар инвеститсияҳои қалони ба нақшагирифтшуда дар соҳаи гидроэнергетика ва саноати металлургия бо мақсади вазсъ гардонидани иқтидори истеҳсолӣ ва инчунин афзоиши бемайлони ҳаҷми интиқоли маблаг аз ҳориҷа минбаъд низ бοқӣ мемонад. Баробари ин, проблемаҳои ҷиддии марбут ба сектори истеҳсолот, ки дар он чун пештара норасони инвеститсияҳо ва дараҷаи пасти маҳсулнокӣ (баъзе дигаргунҳо танҳо дар соҳаи истеҳсоли алюминий мушоҳида мешаванд), инчунин дурнамои номуайяни молиякунонӣ ва азnavsозии соҳтории сектори истеҳсоли пахта ба назар мерсанд, бοқӣ мемонанд. Дар ҳашт моҳи аввали соли 2005 рушди иқтисодӣ каме суст шуда, 7,5%-ро ташкил дод.

Суръати таваррум аз соли 2000 паст шуда, охири соли 2004 он 5,6% буд, ки ин назар ба ҳадди 13,7% соли гузашта хеле кам мебошад. Қисман ин ба он вобаста аст, ки Бонки миллии Тоҷикистон сиёсати қатъии пулио кредитии ба нигаҳдории суботи нарҳҳо равонашударо идома дод. Афзоиши босуръати ҳаҷми пул баробар бо монетизатсияи иқтисодиёт сурат гирифт. Вале соли 2005 бо баландшавии нарҳи хизмати коммуналӣ ва озукаворӣ, инчунин афзоиши музди меҳнат дар сектори давлатӣ, аломатҳои бозгашти равандҳои таваррум ба назар мерасад. Омилҳои иловагии таваррум дар ин сол раванди сустшавии арзи милли (нисбати доллари ИМА) ва нарҳҳои баланди нафт мебошанд.

Кишвар сиёсати санҷидашудаи буҷету андозро идома медиҳад. Гарчи дар давоми соли 2004 вазъи баланси буҷети ба таври умум каме бад шуда бошад ҳам, натиҷаҳои пешакии соли 2005 аз руи натиҷаҳои семоҳаи аввал аз профитсит ба маблаги 45,8 млн. сомони (3,6% ММД бе назардошти барномаҳои инвеститсияни давлатӣ) шаҳодат медиҳанд. Ин қисман ба рушди бемайлони иқтисодӣ, беҳдошти фаъолияти ҳадамоти андоз ва назорати қатъии ҳароҷот вобаста аст. Дар назар аст, ки бо ба амал баровардани кондекси нави андоз, ки расмиятҳои андозиро содда гардонида, идоракуни андозро беҳтар ва ҳароҷоти марбут ба андозчамъкуниро камтар менамояд, рушд минбаъд низ бοқӣ мемонад. Дар буҷети умумии давлатии соли 2005 қасри начандон зиёд (0,5% ММД) ба нақша гирифта шудааст ва ҳароҷот асосан бо доираи сектори иҷтимоӣ маҳдуд мебошад. Баробари ин таносуби пардохти андозҳо ба ҳаҷми ММД дар Тоҷикистон аз ҷумлаи пасттаринҳо дар минтақа мебошад. Ғайр аз ин, нақşaҳои

муайяни афзоиши харочот, аз чумла 65 фоиз зиёд кардани фонди музди меҳнати хизматчиёни давлатӣ бо мақсади боздошти кадрҳои баландихтисос дар сектори хизмати иҷтимоӣ мавҷуданд. Дар чунин шароит барои таъмини мустаҳкамии молияи давлатӣ такмили минбаъдаи сиёсати буҷету андоз зарур аст.

Ҳамчун кишвари начандон калони ба роҳҳои баҳрӣ баромад надошта, Тоҷикистон дорон иқтисоди асосан озод мебошад, ки ҳачми гардиши тиҷорати берунаи он аз 100% ММД зиёдтар аст. Баробари ин, содирот амалан бо якчанд намуди ашё (пахта ва алюминий) маҳдуд буда, аз қалавиши нарҳҳои онҳо вобаста аст. Солҳои охир бадшавии мувозинати тиҷорати хориҷии кишвар бинобар афзудани ҳачми воридот, ки бо нарҳҳои баланди нафт ва талаботи рӯзағузуни истеъмоли, инчунин тамдиди муҳлати интиқоли пахта аз сабаби босуръат поин рафтани нарҳи он дар соли 2004 вобастагӣ доранд, ба назар мерасад. Мутаносибӣ, қасри мувозанати тиҷорати хориҷӣ сз 1,3% ММД дар соли 2003 то 3,9% дар соли 2004 афзуд. Қасри мувозанати ҷории пардоҳти қисман бо афзоиши интиқоли маблаг – аз 189 млн. долл. ИМА дар соли 2001 то 313 млн. долл. ИМА дар соли 2004⁶ ҷуброн мегардад. Ин афзоиши на танҳо аз зиёд гаштани муҳоҷирони меҳнатии дар хориҷабуда, инчунин аз баланд гаштани эътиමод ба сектори бонкӣ шаҳодат медиҳад. Ҳачми ИБХ ба кишвар воридшаванд ба ҳисоби номинали босуръат афзуда, 272 млн. долл. ИМА-ро ташкил дод, вале аксари ин маблаг ба созишинома бо Россия марбут ба танзими қарз ба сармояи инвеститсонӣ даҳл дошта, ҳачми инвеститсияҳои хориҷӣ ба ҳисоби реали маҳдуд аст. Захираҳои тиллову арзи дар маҷмӯъ афзуда, дар охири соли 2004 ба 189 млн. долл. ИМА баробар буданд. Изҳори умед аст, ки ин маблагҳои аз хориҷа воридшуда аз системаи бонкӣ берун намешаванд ва ба сектори реали сармоягузорӣ мешаванд, вале то алҳол онҳо асосан барои пушонидани харочоти ҳамарузai рузгор ва соҳтмони манзил истифода мешуданд⁷.

Дар танзими қарзи беруна комёбихои назаррас дар даст омаданд. Бастани як қатор созишиномаҳои дучониба дар бораи иҳтисари қарзи беруна ба Тоҷикистон имкон дод, ки ҳачми қарзи беруна худро то 895 млн. долл. ИМА кам намояд. Мутаносибӣ таносуби қарзи беруна иисбати ММД аз 82% дар соли 2002 то ба 40% дар охири соли 2004 паст гардид. Соли 2004 Россия, ки кредитори дучонибаи калонтарин буд, қарзи Тоҷикистонро ба маблаги 306 млн. долл. ИМА асосан ба ивази ба у додани ҳукуки моликият ба нерӯгоҳи обии барқии Санѓтуда ва Стансияи муҳоҷидаи фазои кайхонӣ Норак иҳтисар намуд. Дар назар аст, ки дар оянда ба ҳисоби номинали қарзи берунаи кишвар каме меафзояд, вале бинобар ҳусусияти имтиёзном додтанаш, он дар дараҷаи мұтадил боқӣ ҳоҳад монд. Новобаста аз ин ҳуқумат ҳадди инвеститсияҳои давлатии аз сарчашмаҳои беруна молияшавандаро дар дараҷаи 4 фоизи ММД (такрибан 91 млн. долл. ИМА дар соли 2005) маҳдуд соҳта, чун пештара аз қарзҳои давлатии гайриимтиёзном ва додани кафолати молиявӣ ба инвесторони хориҷӣ ҳуддори менамояд.

Бо назардошти вазъи зикршуда, ҳадафҳои асосии макроиқтисодӣ дар марҳилаи стратегияи навро кутоҳ ба тарики зайл метавон ифода кард:

⁶ Ин ракам танҳо маблагҳои инъикос менамояд, ки тавассути системаи бонкӣ интиқол шудаанд ва пули накди аз тарафи муҳоҷирони меҳнатӣ ва дигар маблагҳои бо роҳи гайриқонуни воридшавандаро дар бар намегирад. Ҳисоби маблаги қақиҷӣ хеле мушкил буда, метавонад 1 млрд. долл. ИМА-ро (50% ММД) ташкил дихад. Қисми асосии пул (92% аз ҳачми умумӣ) аз Россия интиқол мегардад.

⁷ 82% иштироккунандагони пурсиш, ки Бонки миллии Тоҷикистон гузаронида буд, изҳор намуданд, ки ба пасандози онҳо дар муассисаҳои бонкӣ омода нестанд.

- *Нигаҳдории рушди босуръати иқтисодӣ*: рушди минбаъда метавонад аз ҳисоби диверсификатсияи иқтисодӣ таъмин карда шавад. Бояд соҳаҳои ба пахтакорӣ алоқаманд набудаи кишвоарзи, инчунин соҳаҳои ба истеҳсоли алюминий мансуб набудаи саноат ривоч дода шаванд. Файр аз ин, мувофиқи мақсад аст, ки қисми маблагҳои интиқолӣ дар сектори бонкӣ барои инвеститсияҳои самаранок нигоҳ дошта шаванд.
- *Идомаи сиёсати санҷидашудаи буҷету андоз*: ин сиёсат бояд барои икрои уҳдадориҳои марбут ба зиёд кардани музди меҳнати кормандони соҳаи буҷети ва нафақаҳо каме дигаргун карда шавад. Яке аз вазифаҳои муҳимтарин татбиқи босамараи кодекси нави андоз мебошад. Бояд ҳаҷми даромадҳо аз андозҳо тавассути такмили фаъолияти ҳадамоти андозу гумruk зиёд карда шавад, то ки нишондоди салдои буҷет то ба ҳадди 0,5% ММД расонида шавад.
- *Идомаи сиёсати қатъии пулию кредити*: макомоти танзимкунандай сиёсати пулию кредитӣ минбаъд ҳам бояд дар ин соҳа ба мақсади боздошти таваррум сиёсати қатъи баранд. Ҳамчунин таъмини босамараи мубодилаи озод аз руи ҳисоби гардиши сармоя тибқи уҳдадориҳо дар назди ХБА хеле муҳим аст.
- *Минбаъд ҳам кам кардани қарзи беруна*: ба ҳукumat зарур аст, ки уҳдадориҳои молиявии худро дар назди Россия икро намояд (яъне аз номи Россия ба НОБ Санѓтуда инвестится гузорад). Файр аз ин мувофиқи мақсад аст, ки ҳукumat кушишҳои худро барои танзими қарзи бοқимондаи дучониба, аз ҷумла дар назди ИМА, Туркия ва Узбекистон идома диҳад.

2.2.2 Ҷараёни раванди гузариш ва масъалаҳои ҳалталаб

2.2.2.1 Ҷараёни раванди гузариши

Дар солҳои 90-ум Тоҷикистон дар ҳусусигардонии корхонаҳои хурд ва озодгардонии нарху тичорат ба комёбихои хуб ноил гашт, ки онҳо дар нишондодҳои раванди гузариши БААР (ниг. ба ҷадвали 2) таҷассум ёфтанд. Ҳукumat речай танзимшавандай шинокунандай қурби арзи миллиро бо таъмини мубодилаи пурраи он пеш бурда, алҳол дар бобати узвият дар СЧТ музокирот мебарад. Нарҳҳо дар аксар мавридиҳо озод буда, тарофаҳои хизмати коммуналӣ аз ҷониби макомоти даҳлдори ба танзим дароранда муқаррар карда мешаванд. Декабри соли 2004 Тоҷикистон маҳдудиятҳои арзи аз руи амалиётҳои ҷориҷо бекор карда бад-ин васила уҳдадориҳои худро аз руи бандҳои 2,3 ва 4 моддаи VIII оинномаи ХБА ба пуррагӣ икро намуд.

Баробари ин дар соҳаи ҳусусигардонии қалонмиёс, азnavsозии соҳтории корхонаҳо ва такмили идоракуни онҳо, рушди инфраструктура дар асоси усуљҳои бозаргони кушишҳо нокифояанд. Сектори молиявӣ (аз ҷумла муассисаҳои гайрибонӣ) чун пештара аз икрои вазифаи миёнаравии молияви новобаста аз он, ки тайи солҳои охир дар сектори бонкӣ пешравии зиёд ба назар мерасад, ба сусти мебароянд. Бонкҳои тичоратӣ натавонистанд, ки на эътиමоди аҳолиро пурра ба даст оранд ва молиякунонии дарозмуддати сектори реалии иқтисод, баҳусус корхонаҳои хурд ва хурдмиёсро таъмин намоянд. Асосан дикӯти онҳо ба қарзиҳии кутоҳмуддат ба амалиётҳои тичоратӣ ва арзи равона шуда буд.

Аз соли 2002 ҳукumat Барномаи стратегии мубориза бо камбизоатиро (БСМК), ки ба афзоиши даромадҳои ҳақиқии шаҳрвандон ва таъмини тақсими боадолати неъматҳои аз рушди иқтисоди бароянда ва инчунин баланд бардоштани сатҳи зиндагии табақаҳои камбизоаттарини аҳоли равона шудааст, бемайлон дар амал татбик карда истодааст. Стратегия ҷор ҳадафи асосиро дар бар мегирад: i) ҳавасмандгардонии рушди боадолати

иқтисодӣ аз хисоби баланд бардоштани самаранокии меҳнат бо диккати асоси ба соҳаҳои содиротӣ; ii) мусоидат ба хизматрасонии иҷтимоии боадолат ва самаранок; iii) кумаки адреси ба табақаҳои камбизоаттарини ахоли; iv) такмили амалияи идоракунӣ ва таҳқими амният. Бахши муҳими Стратегияро рушди сектори гузариши ташкил медиҳад. Ҷомеаи ҷаҳонӣ пешравии нисбиро дар марҳилаи кунуни дар кам кардани миқёси камбизоати ва баланд бардоштани самаранокии сиёсат қайд менамояд. Сатҳи камбизоатӣ аллакай каме наст фаромада, дар ин бора нишондиҳандаҳои дар хисоботи татбиқи БСМК дар соли 2004 зикршуда шаҳодат медиҳанд: масалан, шумораи шаҳрвандоне, ки аз ҳадди камбизоати поёнтар зиндагӣ мекунанд, аз 83% дар соли 2001 то 68% дар соли 2003 расид. Вале барои татбиқи пурраи ҳадафҳои БСМК таҳқими ҷиддии асоси ташкилии ҳамаи секторҳо зарур аст. дар назар аст, ки дар соли 2006 БСМК-и нав таҳия карда ҳоҳад шуд.

Ҷадвали 2. Нишондиҳандаҳои раванди гузариши қишварҳои ИДМ дар соли 2005

Қишварҳо	Корҳонаҳо			Бозор ва тичорат			Муассисаҳои молияви		Инфраструктура
	Хусуси-гардонии корҳона-хон қалон	Хусуси-гардонии корҳонаҳои кура	Идоракунӣ ва ислоҳоти структурӣӣ дар корҳонаҳо	Озодкунии парҳо	Тичорат ва системи аргӣ	Сиёсати зидди-монополӣ	Ислоҳоти бонки	Бозори фондаҳо ва муассисаҳои озодкунии молиявии ставкаҳои гайри бонкӣ	
Арманистон	4+	4	2+	4+	4+	2+	3-	2	2+
Озарбойҷон	2	4-	2+	4	4	2	2+	2-	2
Беларус	1	2+	1	3-	2+	2	2-	2	1+
Гурҷистон	4-	4	2+	4+	4+	2	3-	2-	2+
Қазоқистон	3	4	2	4-	3+	2	3	2+	2+
Кирғизистон	4-	4	2	4+	4+	2	2+	2	2-
Молдава	3	3+	2	4-	4+	2	3-	2	2+
Россия	3	4	2+	4	3+	2+	2	3-	3-
Тоҷикистон	2+	4	2-	4-	3+	2-	2	1	1+
Туркманистон	1	2	1	3-	1	1	1	1	1
Украина	3	4	2	4	3+	2+	3-	2+	2
Ўзбекистон	3-	3	2-	3-	3-	2-	2-	2	2-
Ба хисоби миёна дар ИДМ	3-	3+	2-	4-	3+	2	2+	2-	2
Ба хисоби миёна дар қишварҳои амалиёти БААР	3	4-	2+	4	4	2+	3	2+	2+

Эзоҳ: Киммати 1 мутобики пешравии начандон зиёд ва набудани чунин пешрави аст ва киммати 4+ дараҷаи баробар бо қишварҳои дорон иқтисодии таражкикардан иқтисодӣ мебошанд. Маълумоти мушаҳҳастарро метавонед аз Маърузан раванди гузариш дар соли 2005 дастрас намоед.

Сарчашма: Маърузан БААР дар бораи раванди гузариш дар соли 2005.

Таҳлили ҳаматарафаи вазифаҳои дар марҳилаи гузариши чун пештара дар қишварҳои амалиёти БААР қарордошта бо таксими онҳо ба соҳаҳои истехсолот дар Замимаи 9 оварда шудааст. Мақсади таҳлил аз муайян кардани ҳадафҳои мушаҳҳаси марҳилаи гузариш дар таносуб ба ҳар як нишондиҳандаи зерини раванди гузариш иборат: i) соҳтор ва ҳадди инкишифи бозор (масалан, дараҷаи ракӯбат); ii) институтҳои бозорӣ ва сиёсат (масалан, базаи меъёри-хукуқӣ); iii) таҷрибаи бозорӣ, рафтор ва омодагӣ ба қабули гояҳои нав (мисол, такмили амалияи идоракунии корҳонаҳо). Дар оянда Тоҷикистон бояд вазифаҳои ҷиддии марҳилаи гузаришро қарib ки дар ҳамаи секторҳо ва ҳамаи категорияҳои нишондиҳандаҳои раванди гузариш ҳал намояд. Диккати асоси ба бахшҳои муайянни институтҳои бозорӣ ва сиёсат ҷалб карда шуд. Вобаста ба афзалиятҳои асосии қишвар ва баҳодии аз ҷониби Бонк анҷомдодашуда бояд се самти зеринро қайд кард, ки Бонк онҳоро дар фаъолияти худ маҳсусан муҳим меҳисобад.

Рушди сектори хусусӣ

Сектори хусуси дар Тоҷикистон чун пештара он қадар инкишоф наёфтааст. Мавқеи асоси дар соҳаҳои мухимтарини иқтисодиёт ҳануз ҳам ба давлат таллук дорад, ки ин боиси он мегардад, ки ҳиссаи сектори хусусӣ дар ММД дар ҳадди 50% бокӣ мемонад. Вориди ИБХ низ маҳдуд (2-3% ММД) мебошад, ки ин далели ногувории фазон соҳибкорӣ аст. Гарчанде ки хусусигардонии корхонаҳои хурд алҳол қариб ба анҷом расида бошад ҳам, пешрави дар масъалаи хусусигардонии корхонаҳои қалон ҷандон назаррас нест, маҳсусан ин ба корхонаҳои сектори коммунали даҳл дорад. Беш аз 400 корхонаҳои миёна ва миёнаву қалон ҳануз ҳам ба моликияти давлат мансубанд. Қариб ҳамаи корхонаҳои аз ҷиҳати стратегӣ мухим ба давлат тааллук доранд (аз ҷумла ширкатҳои телекоммуникатсионӣ ва энергетикӣ). Вале ҳукumat кумитаи маҳсусро таҳти сарпарастии сарвазир барои таҳияи нақшашои мушаххаси азnavsозии соҳторӣ ва ҷалби сектори хусусӣ (минҷумла дар асоси пудрати идоракунӣ, контсессия ва хусусигардони) таъсис дод. Ин равандро бояд то охири соли 2005 анҷом дод. Ҳамзамон бояд азnavsозии ҷунин корхонаҳои қалон, ба монанди ТАДАЗ, “Барқи тоҷик”, “Тоҷиктелеком”, ШДҲ ва Роҳи оҳани Тоҷикистон сурат гирад.

Соҳибкорони тоҷик чун пештара фазон соҳибкории кишварро хеле номуътадил арзёби менамоянд. Дар маърузаи аз тарафи КБМ дар бобати ташхиси фазон соҳибкорӣ дар соли 2003 таҳияшуда, монеаҳои асосии фаъолияти соҳибкорӣ дар Тоҷикистон оварда шудаанд⁸. Дар байни онҳо гаронии расмиёти тағтишҳои ревизионӣ ва бақайдигирӣ ва ҳарочоти зиёди вобаста ба он (аз ҷумла пардохтҳои гайрирасмӣ), мӯҳлатҳои мадиди баррасии додан ва ё тамдиди литсензияҳо, мушкилоти марбут ба гирифтани иттилоот ва дастрасии молиякунониро номбар карда лозим аст. Тибқи натиҷаҳои ташхис, корхонаҳои хурд ба ҳисоби миёна дар як сол 16 маротиба тағтиш карда мешаванд ва боиси ҳарочоти 110 долл. ИМА ба ҳисоби миёна дар шакли ҷаримаю пардохтҳои гайриконунӣ ва сарфи 17 рузи кории ширкатҳо мегарданд. Барои ба қайдигирии корхона ба ҳисоби миёна 25 руз лозим аст ва нарҳи он барои КХМ 176 долл. ИМА-ро ташкил медиҳад (аз ҷумла чи пардохтҳои расмӣ ва гайриконунӣ). 65% КХМ дучори мушкилоти марбут ба гирифтани иттилооти пурра ва бозътимод дар бобати расмиёти бақайдигирӣ мегарданд. 98% корхонаҳои хурд маҷбуранд, ки барои бомуваффақият паси сар кардани ин расмиёт пардохтҳои нақд диханд. 82% КХМ дар фаъолияти ҳуд аз ҳисобҳои бонкӣ истифода намекунанд. Ҳамаи ин инчунин шаҳодати мураккабии фазон соҳибкори дар Тоҷикистон мебошад, маҳсусан барои корхонаҳои хурду ҳурдмиқёс. Сарфи назар аз ин, дар Нигориши фазон соҳибкори ва нишондихандаҳои фаъолияти корхонаҳо (BEEPS) барои соли 2005, ки аз ҷониби Бонки Ҷаҳонӣ ва БААР таҳия шудааст, қайд карда мешавад, ки аз лаҳзаи таҳияи нигориши пешина дар соли 2002 ҳамаи нишондихандаҳо бехтар гаштаанд.

Боз як соҳаи дигари мухими ба азnavsозии соҳтори ниёздашта кишоварзи ва баҳусус сектори паҳтапарварӣ мебошад. Азбаски төъдоди асосии аҳолии ноҳияҳои деҳот бевосита ё бавосита бо кишоварзи алоқаманд аст, ислоҳоти он барои рушди иқтисоди ва паст кардани сатҳи камбизоати ҳаётан мухим мебошад. Вале суръати пешбурди ислоҳоти замин суст буда, аксари ҳочагиҳо, аз ҷумла ҳочагиҳои дехқонӣ (ҳиссаҳои фардии замин) санадҳои ҳукуқи истифодаи заминро ба расмият надаровардаанд. Гайр аз ин, ҳочагиҳои дехқонӣ дорои қарзҳои қалони дар натиҷаи фаъолияти қаблиашон ба вучудомада буда, дучори мушкилоти марбут ба гирифтани кредитҳои нав мегарданд. Ҷомеаи ҷаҳонӣ аз ин ҳолат изҳори нигарони намуда, солҳои охир он якҷоя бо ҳукumat

⁸ Маърузаи КБМ «Фазон соҳибкори дар Тоҷикистон аз нигоҳи соҳибкорони хурд ва миёна» соли 2004 нашр шуда буд.

роҳи ҳалли ин масъала ҷустуҷу менамояд, вале то кунун чунин роҳ дарёфт карда нашудааст.

Рушди сектори молиявӣ

Солҳои охир тамоюли мусби ба назар мерасад. Сектори молияви муташаккил гашта, бархе аз бонкҳои суст фаъолияти ҳудро қатъ намуданд ё ба муассисаҳои гайрибонӣ мубаддал шуданд. Алҳол дар кишвар 12 бонк (аз ҷумла як бонки давлатӣ), 6 иттиҳоди кредитӣ ва 7 муассисаи молиявии гайрибонӣ амал мекунанд. Январи соли 2005 меъёри кифояти сармоя то 5 млн. долл. ИМА баланд бардошта шуд. Ин талабот нисбати ҷаргони ҷаргони 2005 онро иҷро намоянд. Соли 2004 Бонки милли ду лингензияи нави бонкӣ дод (дар ҳар ду маврид ба банкҳои бо иштироки ҳориҷӣ) ва боз ду-се бонки ҳориҷии дигар ба ин марок зоҳир менамоянд. Ин бо он маънидод карда мешавад, ки ҳукumat қонунгузориро тақмил дода, дар натиҷа ҳиссаи инвесторони ҳориҷӣ дар сармояи бонки то 100%-ро ташкил дода мештавонад (алҳол он бо 35% маҳдуд карда шудааст) ва ба вазифаи директори генералии бонкҳо метавонанд шаҳрвандони ҳориҷӣ таъин карда шаванд (ҳоло ҷунин вазифаро танҳо шаҳрванди Тоҷикистон ишғол карда метавонад). Дар кишвар инчунин қонун дар бораи кафолати амволи манкул қабул шуда, максади он аз иҷозати истифодаи объектҳои начандон қалони манкул (мисол автомобилҳо) ҳамчун таъминкунандай карзҳо иборат мебошад⁹. Ғайр аз ин, соли 2004 системаи сугуртаи пасандозҳо ба амал даромад. Ин ҷараҳо бешубҳа ба афзоиши эътиමоди аҳоли мусоидат намуданд ва сармоя тайи ду соли охир ҳеле зиёд шуд. Дар марҳилаи кунуни ҳукumat азм гирифтааст, ки бозори фондҳо, асосан бозори ибтидои ва дуввумдараҷӣ облигатсияҳоро ривоҷ дихад.

Новобаста аз ин, сектори бонки ҳанӯз ҳам суст тараққи карда, муттамарказ бокӣ мемоанд ва аз руи нишондиҳандай миёнаравии молияви миёни кишварҳои дорон иқтисодиёти гузариш дар яке аз ҷойҳои охирин қарор дорад. Ҷор бонки қалонтарин 70% активҳо, 81% пасандозҳои хусуси ва 71% карзҳои хусусиро назорат менамоянд. Ҳиссаи кредитҳои дохилий ба ҳисоби фоизҳо аз ММД то ҳоло паст буда, 16%-ро ташкил медиҳад, ки аз ин миқдор нисфаши барои қарзҳо ба сектори пахтакорӣ равона карда мешаванд. Пасандозҳо асосан ба ҳисобҳои долларӣ гузашта шуда, ҳачми онҳо танҳо 4,3% ММД-ро ташкил мекунад. Ғайр аз ин, фаъолияти бонкҳои тиҷоратӣ асосан бо қарздиҳии кутоҳмуддат ба тиҷорат (дар аксар ҳолатҳо кредитҳо ба доираи маҳдуди шаҳсони бо бонк алоқаманд дода мешаванд) ва бо амалиёт дар бозори арзи маҳдуд мегарданд. Ҳукumat вазифаи инкишофи молиякунонии ипотека ва кредити тиҷоратиро гузаштааст, вале ҳачми ҷунин қарордодҳо то ҳол ҳеле каманд.

Ислоҳоти инфраструктура

Аз даврони шуравӣ дар Тоҷикистон инфраструктураи ҳамаҷониба тараққикарда бокӣ мондааст, вале аз сабаби қарзҳои ҷиддӣ воситаҳои бучети ва қисман бинобар ҷангӣ шаҳрвандӣ дар марҳилаи гузариш на танҳо ба инвеститсияҳои нав ба объектҳои мавҷудаи инфраструктура, балки ба хизматрасонии ҷории онҳо низ аҳамияти лозима зоҳир карда нашудааст. Бинобар ин, барои барқарорсозӣ ва таҷхизонии инфраструктура сармоягузории қалон зарур аст. Ҳолати системаи обёрикунӣ ва обтъминкунӣ боиси нигаронии ҷиддӣ буда, сарфи назар аз як қатор ташаббусҳои донорҳо дар ин соҳа пешравии назаррас мавҷуд нест. Соҳаҳои дигари афзалиятнок

⁹ Ин махсусан барои корхонаҳои ҳурду ҳурдмикёс ва фермерҳо, ки дорон ягон ҳел фонди асосии ба сифати кафолат хизматкунанда намебошанд, ҳеле муҳим аст.

нақлиёт ва энергетика ба шумор мераванд. Солҳои охир хукумат ба як қатор истроҳоти ташкилию маъмури ва тарофави шуруъ намудааст, ки онҳо бояд заманаи устувори механизмҳои маъмури ва дар оянда ҷалб кардани соҳибкории ҳусусӣ ба сектори инфраструктура гарданд. Ваколати батанзимдарори асосан аз ваколати истифодабари чудо карда шуданд, vale ин тақсимот дар аксар мавриҷҳо ҷукур набуда, мақомоти батанзимандозанд аксаран пурра мустақил намебошанд.

Вобаста ба азnavкуни соҳтори мақомоти батанзимандозандай телекоммуникатсияҳо дар ибтидо дар назди Вазорати алоқа ташкил шуда буд ва то ҳол пурра мустақил намебошад. Дар соҳаи нақлиёти ҳавоӣ ваколатҳои батанзимандозӣ ба Деяртаменти ҳавопаймоии мулки (ДҲМ) дода шуда буданд, vale ҳамлу нақли ҳавоӣ, фурудгоҳҳо ва таъминоти аэронағигатсионӣ дар дасти ҳамон як ширкат қарор доранд. Раванди азnavсозии соҳтори дар энергетика низ ҷарайн дорад, vale суръати он суст аст. “Барки тоҷик” ба ширкати ҳолдингӣ табдил дода шуда, 28 корхонаҳои фаръиро идора менамояд. Дар оянда имкони якшавии барҳе аз онҳо (масалан шабакаҳои барқии миллий) ва ё фуруши онҳо ба инвесторони ҳусусӣ ҷой дорад. Ваколатҳои тақсимкуни эҳтимол ба дасти се монополияи минтақаӣ (шимилий, марказӣ ва ҷанубӣ) вогузор карда мешаванд. Баробари ин, тақсимоти амиқи ваколатҳои стратегӣ ва истехсолию ҳочагӣ амалан вучуд надорад. Баланд бардоштани самаранокии фаъолияти корхонаҳои коммуналӣ аз ҳисоби ворид кардани ҳисоби ҳочагӣ ва пешбурии истроҳоти меъёри ҳеле зарур аст. Ин раванд метавонад дар ҳолати ба моликияти давлатӣ мансуб будани ин корхонаҳо оғоз карда шавад, vale дар марҳилаҳои минбаъда он бояд ҷалби сектори ҳусусиро дар ин ё он шакл дар назар дорад. Нисбати ҳамаи корхонаҳои коммуналӣ ҳусусигардонӣ дар шароити имruz ҷарвақт мебошад, зоро эҳтимоли ҷалби инвесторони стратегии ҳориҷи ноҷиз аст. Vale дигар шаклҳои ҷалби сектори ҳусусӣ, аз ҷумла пудрат ба идоракунӣ, иҷора ва консессияҳоро сарфи назар бояд накард ва хукумат алҳол ин вариантҳоро ҷиддан барраси намуда истодааст.

Дар соҳаи истроҳоти тарофави корҳои зиёд сурат гирифтаанд. Татбиқи барномаи соҳаи энергетика аз ҷониби БРО ба ҳеле баланд шудани тарофахои миёна ва беҳдошти назарраси ҷамъоварии пардохтҳо оварда расонд. Баробари ин, тарофai нерӯи барқ дар дараҷаи наст қарор доранд ва гузариш ба ҳудтаъминкуни дар оянда ҷиддан баланд бардоштани онҳоро талаб мекунад. Хукумат ният дорад, ки дар бобати барҳам додани истисноҳо нисбати муассисаҳои давлатӣ ва баъзе категорияҳои имтиёздорон қарор барорад. Дар сектори алоқа тарофai гуфтгугуҳои телефонии маҳаллии ва пардохтҳои марбут ба онҳо як маротиба соли 2002 ва ду маротиба соли 2003 баланд бардошта шуда буданд. Соли 2004 нақшай тарофави барои солҳои 2005-2007 тасдиқ карда шуд, ки мақсад аз он таъмини ҳудтаъминкуни пурраи соҳа дар соли 2006 мебошад. Ҷамъоварии пардохти ҳакки ҳамаи намудҳои хизмати коммуналӣ ҳеле баланд шуд, аммо муаасисаҳои давлати ҳароҷоти ҳудро ноҳоҳам пардохт менамоянд ва тайи солҳои гузашта қарзҳои қалон пайдо кардаанд.

Солҳои охир дар соҳаи энергетика дар бобати инвеститсияҳои қалон паймонҳо ҳосил шуданд. Хукумати кишвар созишиномаҳои инвеститсиониро бо мақомоти ширкатҳои Россия (аз ҷумла ширкатҳои РАО ЕЭС ва “Русал”) ба маблаги умумии 1,57 млрд. долл. ИМА ба муҳлати 7 сол ба имзо расонид. Ба он соҳтмони ду неругоҳи барқии оби (Роғун ва Санѓтуда, ки соҳтмони онҳо дар даврони шурави шуруъ гашта, нотамон монда буданд) доҳил мешавад. Инчунин Эрон ният дорад, ки ба соҳтмони неругоҳи дуввуми Санѓтуда маблағгузорӣ намояд. Алҳол ширкати олмонии “Лаҳмайер интернэшил” асосноккунии техникию иқтисодии лоиҳаи неругоҳи Роғунро таҳия карда истодааст ва ҳисботи ниҳои бояд охири соли 2005 омода гардад. Барномаи инвеститсияҳои давлатӣ (БИД) лоиҳаҳои қалони инфраструктураро дар бар мегирад ва хукумат дарк менамояд,

ки минбаъд чунин инвеститсияҳо бе боз ҳам баланд бардоштани тарофаҳо ва пешбурди ислоҳоти ташкилию маъмури гайриимкон мегарданд. Дар раванди татбики БСМК аз ҷумла афзоиши инвеститсияҳо давлатӣ зери танқид қарор гирифт. Маҳдудияти воситаҳои давлатиро ба назар гирифта, афзалият дар сектори инфраструктура бояд ба фаъолияти инвеститсионӣ бо ҷалби сармояи хусусӣ барои мақсадҳои азnavsозии инфраструктура дода шавад.

2.2.2.2 Ҳадафҳои марҳилаи гузариш

Дар давоми татбики стратегияи нав ҳадафҳои зерини марҳилаи гузариш ба сифати мақсадҳои асоси баромад мекунанд.

Рушди сектори хусусӣ

Бояд бе таъхири минбаъда хусусигардонии корхонаҳои бокимондаи қалони давлатӣ ё шакли дигари иштироки сектори хусусӣ (ИСХ) дар онҳо сурат гирад. Вобаста ба корхонаҳои аллакай хусусигардонидашуда, ки дучори мушкилоти истехсолию ҳочагӣ ва ё молиявӣ гаштаанд, бояд азnavsозии соҳтории байди хусусигардонӣ амали гардонида шуда, барои баланд бардоштани маҳсулноки, сифати маҳсулот/хизматрасонӣ ва такмили идоракунӣ инвеститсияҳо ҷалб карда шаванд. Барои ин бояд ИБХ бо назардошти ҷалби инвесторҳои стратегӣ ҳавасманд карда шаванд. Дар масъалаи беҳдошти фазои соҳибкори дигаргунҳои мусбии минбаъда, аз ҷумла маҳлуд қардани нақши давлат, бартараф қардани ҷиҳатҳои сусти базаи меъёрию ҳукукӣ, риояи қатъии этиқаи қасби аз тарафи судяҳо ва кам қардани миқёси коррупсия зарур аст. Татбики расмиёти муфлишавиро нисбати корхонаҳои гайри қобили фаъолият мебояд содда қард. Раванди ислоҳоти кишоварзӣ бояд ҷоннок карда шавад.

Таҷлили сектори молиявие, ки аз уҳдаи иҷрои вазифаи миёнаравии молиявӣ баромада тавонад

Мусодидат ба муташаккилии минбаъдаи сектори молиявӣ, баланд бардоштани капитализатсияи он ва ҷалби бонҳои ҳориҷӣ ба ин раванд мувофиқи мақсад мебошад. Афзоиши минбаъдаи эътиимидаи аҳоли ба муассисаҳои бонӣ ва зиёд қардани ҳачми пасандозҳои доҳилӣ аз ҷумла бо роҳи ҷорӣ қардани системаи самараноки сугуртаяи пасандозҳо зарур аст. Доираи миёнаравии молиявиро бояд васеъ намуд ва бо ин роҳ дастрасии кредитҳо ба корхонаҳои маҳалӣ таъмин қарда ҳоҳад шуд, ин баҳусус ба қарздиҳии дарозмуддат ва қарздиҳи ба соҳибкорони хусусӣ, корхонаҳои хурду ҳурдмиқёс мухим аст. Ҳамчунин бояд ба молияқунонии сектори реалий ва навъҳои нави хизматрасонӣ, масалан ипотека мусоидат қард. Ҳукукҳои кредиторонро марбут ба фуруши амволи кафолатдиҳонда бояд тақвият дода, ҷараёнӣ ба онҳо супоридани ин амволро содда намуд. Гайр аз ин, андешидани тадбирҳои вобаста ба ташкили бозори фондҳо – чӣ ибтидой ва чӣ дуввумдарча аз ҷониби ҳукумати кишвар мувофиқи мақсад мебошад.

Мусоидат ба гузариши объектҳои инфраструктурии дар моликияти давлатӣ қарордошта ба ҳисоби ҳочагӣ ва иштироки сектори хусусӣ дар онҳо

Кушишҳои минбаъда ба гузариш ба ҳисоби ҳочагӣ ва ё хусусигардонии корхонаҳои инфраструктура заруранд. Дар мавриҷҳо, ки мақомоти батанзимандозанд ҳанӯз созмон дода нашудаанд, мақомоти мавҷуда бояд тазқим дода шаванд ё мақомоти нав таъсис ёбанд. Азnavsозии соҳтории энергетика ва шурӯъ ба татбики ҳисоби ҳочагӣ дар сектори наклиёт дастовардҳои мухим буда, баррасии минбаъдаи тарофаҳо дар сектори

инфраструктура ва баланд бардоштани ҳаҷми чамъоварии пардохтҳо бо мақсади таъминӣ судмандӣ бояд ҳадафҳои минбаъдаро ташкил кунанд.

2.3 Дастрасии сармоя

Тоҷикистон ба инвеститсияҳо чӣ ба сектори давлатӣ ва чӣ ба сектори хусусӣ ҷиддан ниёзманд мебошад. Ҷудо кардани маблагҳо ба инвеститсияҳои давлатӣ дар аксар мавридиҳо ҷун пештара амалан аз молиякунонии расмӣ аз тарафи донорҳо ва ХБА вобастагӣ дорад. Пештар Тоҷикистон якчанд мулокотҳои пурмаҳсули Ӯрузи машваратиро созмон дода буд, ки дар онҳо донорҳо барои иҷрои мақсадҳои барномаи дар қишвар амалишаванди мубориза бо камбизоати кумак ваъда дода буданд. Кумаки дучониба асосан дар шакли грантҳо сурат мегирад. Барномаи инвеститсияҳои давлатӣ, ки аз сарҷашмаҳои беруна маблаггузори мешаванд, аз руи арзиш бо 4 фоизи ММД (дар соли 2005 – қариб 90 млн. долл. ИМА) маҳдуд карда мешаванд, вале бинобар он ки аз руи таҳминҳо бисёри донорҳои бисёртарафа фаъолияти ҳудро дар Тоҷикистон маҳдуд ҳоҳанд кард, маблагҳои амалан ҷудошаванди метавонанд аз ин ҳадди ҷорғоиза камтар шаванд. Ҳукумат ба бозорҳои байналмилалӣ ягон маротиба облигатсия набаровардааст.

Дастраси сектори хусусӣ дар Тоҷикистон ба кредитҳои миёнамуддат ва дарозмуддат ҳеле маҳдуд мебошад. Аз руи дарачаи қарздиҳӣ ба сектори хусусӣ қишвар дар яке аз ҷойҳои охирин дар минтақа қарор дорад ва корхонаҳои хусусӣ ба бозорҳои байналмилалии молиявӣ роҳи баромад надоранд. Ставкаҳои фоизи ҳанӯз ҳам баланд буда, қарздиҳии бонкӣ асосан хислати кутоҳмуддат (то се моҳ) дорад. Дастраси ба қарзҳои бонкӣ маҳсусан барои корхонаҳои ҳурд ва ҳурдмикес, ки беш аз 90% шумораи умумии корхонаҳоро ташкил мекунанд, ҳеле маҳдуд аст. Ҷалби инвеститсияҳои хусусӣ танҳо ба сектори паҳтакорӣ мӯяссар гашту ҳалос. Қаблан чамъоварии маблагҳо ба талаботи он солона тақрибан 90 млн. долл. ИМА-ро ташкил медод. Вале инвестори асосии ҳориҷӣ қарор дод, ки қисман бинобар ба ҳадди ҳеле баланд баромадани қарзи ҳоҷагиҳои фермерӣ аз маблаггузорӣ даст қашад. Сектори дигар истеҳсоли алюминий мебошад. Қарзи тиҷоратии корхонаи давлатии алюминий (ТАДАЗ) тақрибан 160 млн. долл. ИМА мебошад ва он аксаран сармояи гардишии аз тарафи бо хоки алюминий таъминкунандагон дода шударо ташкил медиҳад. Дар қишвар бозори доҳилии саҳмияҳо ва ё облигатсияҳо амал намекунад, дастрасии бозорҳои байналмилалии сармояи қарзӣ/саҳмиявӣ барои корхонаҳои маҳалли амалан гайриимкон аст. Қишвар имкони воридшавии бештари ИБХ-ро маҳсусан аз қишварҳои ҳамсоя ва Россия дорад, вале ин ба суботи минтақавӣ ва муносибатҳо бо Россия вобаста аст. Ҷалби инвеститсияҳо аз қишварҳои Ғарб маҳдуд бокӣ мемонад.

3. Самтҳои стратегӣ

3.1 Афзалиятҳои БААР

Бо назардошти вазъияти мавҷудаи макроиқтисоди, ҳадафҳои марҳилаи гузариш, дастовардҳои кишвар дар пешбурди ислоҳоти асосии соҳтори ва афзалиятҳои дар доираи Ташаббуси ТКМАГ муаяншуда, БААР минбаъд низ ба рушди сектори хусусӣ аҳамияти аввалиндарава зоҳир ҳоҳад кард. Ба ин ё аз тарики истифодаи бевоситаи механизмҳо барои ТКМАГ, ё ҷалби сектори бонкӣ ба ҳалли проблемаҳои корхонаҳои хурдмиқёсу миёна ва ё ҷалби инвеститсияҳои бевоситаи хориҷӣ, аз ҷумла дар асоси ҳаммолиякунонӣ ноил ҳоҳад гашт.

Бонк ҳамчунин сиёсати худро ба таҳияи лоиҳаҳои давлатии инвеститсионии аз афзалиятҳои дар Стратегияи мубориза бо камбизоати бароянда идома медиҳад. Он ба ҳаммолиякунонии лоиҳаҳои қалони инфраструктура бо иштироқи дигар ММБ дар ҷунун соҳаҳо, ба мисли соҳтмони роҳҳо ва энергетика ҳавасманд аст.

Файр аз ин, Бонк ният дорад, ки кори беҳдошти фазои инвеститсиониро идома бахшад. Ба ин метавон чи бевосита аз тарики татбиқи лоиҳаҳо ва чӣ тавассути муколамаи фаъол бо ҳукumat ба воситаи соҳторҳои мавҷудаи донорҳо ё аз тарики робитаҳои бевоситаи ноил гашт. Кумаки техникӣ ба ҷунун масоили хусусии ҷолиби дикқат, ба мисли қонунгузорӣ дар бораи кафолат, гузариши минбаъдаи корхонаҳои давлатӣ ба ҳисоби ҳоҷагӣ, ислоҳоти тарофави ва ташкили соҳтор идома дода мешавад.

3.1.1 Молиякунонии сектори хусусӣ

БААР минбаъд ҳам ба корхонаҳои хурдмиқёс тавассути васеъ гардонидани ҳатҳои кредитии барои корхонаҳои хурду хурдмиқёс аз тарафи бонкҳои маҳаллӣ ва муассисаҳои гайрибонкии молиявӣ таъсисшаванда диққати маҳсус зоҳир менамояд. Аҳамияти маҳсус ба афзоиши шабакаи шуъбаҳо, ҳавасмандгардонии ҷалби шаҳрои начандон қалон ва ноҳияҳои дехот ба доираи фаъолияти муассисаҳои молиявӣ ва ба ин ҷасала ба миёнаравии фаъоли молиявӣ дар дехот ва қишоварзӣ дода ҳоҳад шуд.

Баробари ин, Бонк ба сифати ташабbusкори ифтитоҳҳи ҳатҳои хеле зарури кредити барои КХМ дар асоси ҳамкории техникии адреси дар бонкҳои маҳаллӣ баромад ҳоҳад кард. Он ҳамчунин минбаъд низ корхонаҳои дар тиҷорати беруна ширкаткунандаро дар доираи Барномаи мусоидат ба инкишофи тиҷорат дастгири ҳоҳад намуд. Файр аз ин, Бонк ба ҷалби инвесторҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ маҳсусан аз Россия, Туркия, Хитой, Қазоқистон, Покистон ва Ҳиндустон қабл аз ҳама ба комплекси агросаноатӣ ва сектори молиявӣ қушиш менамояд. Бонк омода аст, ки қушишҳои минбаъдаи ҳукumatро марбут ба хусусигардонии корхонаҳои қалон ба шарти ноил гаштан ба дастовардҳои мусби дар амалии идоракуни корпоративӣ, таъмини самараноки ва шаффофиат дастгири намояд.

БААР бо истифода аз механизмҳои солҳои охир таҳияшудаи ТКМАГ имконияти молиякунонии бевоситаи секторҳои асосиро, аз ҷумла комплекси агросаноатӣ ва саноати хурокворӣ, текстил ва дигар соҳаҳои саноати сабук, истеҳсоли масоледи соҳтмон, амволи гайриманқул, туризм, заҳираҳои табии ва телекоммуникатсияҳо, мавриди барраси қарор медиҳад. Воситаҳои нави бонкии бо Ташабbусi ТКМАГ пешбинigашта, аз қабили механизми бевоситаи қарзиҳии (МБК), механизми инвеститсияҳои бевосита (МИБ) ва механизми ҳаммаблагузории миёна (МХММ), инчуни ғурӯҳи маҳсус бо Ташабbусi ТКМАГ машгулбуда ба хусусиятҳои хоси

Тоҷикистон мутобиқ буда, имконияти таҳияи лоиҳаҳои маҳаллӣ ва хурдмиқёро баланд мебардоранд.

3.1.2 Таҳқими системаи молиявӣ

Сарфи назар аз дастовардҳои намоён ва муташаккилшави, сектори бонки чун пештара ба рушди иқтисодиёт таъсири суст мерасонад. Бо назардоши монеаи садди роҳшаванди маҳдудияти базаи сармоявӣ, Бонк ба татбиқки гояи баланд шудани дараҷаи капитализатсия ташаббускорона кушиш карда, минбаъд ҳам омода аст, ки ҷаравӣ ба бозор баромаданаи инвесторҳои нави ҳусусӣ, яъне инвесторони калони маҳалли, инчунин инвесторони ҳориҷии минтақавӣ ва байналмилалӣ, аз ҷумла аз Россия ва Қазоқистон дастгири намоҷд ва имконоти иштирокро дар сармояи саҳоми бо мақсади таҳқими базаи ташкилии сектори бонки ҷустуҷӯ ҳоҳад кард.

БААР барои дарёфти имкониятҳои васеъ гардонидани доираи бонкҳои дар барномаҳои он иштирокунанда, аз ҷумла тавассути истифодаи ҳатҳои кредити барои корхонаҳои хурдмиқёс ва КХМ, БМИТ ва МХММ фаъолона кушиш менамојд. Вай тавассути воситаҳои ҳамкориҳои техниқӣ, аз ҷумла барномаи тайёркунии қадрҳо ва соҳтори ташкили, семинарҳо ва маслиҳатҳои ҳукуқӣ оид ба масоили соғкунии пул, назорати бонкӣ, буруҳои кредитӣ ва маслиҳатҳо оид ба масоили ворид қардани системаи боэътиимидаи сугуртаи пасандозҳо сектори бонкиро таҳқим медиҳад.

Бинобар ҳаҷм ва имкониятҳои маҳдуни бонкҳои шарик истифодаи ҳамаҷонибаи тамоми воситаҳои кредитии бонкӣ (МХ, КХМ ва БМИТ) гайриимкон мебошад. Аз ин рӯ, Бонк минбаъд ҳам механизми дучонибаи кам қардани ҳатарро дар доираи Ҳазинаи маҳсуси тақсимоти ҳатарҳо барои Осиёи Марказӣ (ХМТҲОМ) ва воситаҳои СНЭП бо мақсади ҷалби ҳар ҷӣ бештари бонкҳои маҳалли мавриди истифода қарор медиҳад.

3.1.3 Дастигирӣи инфраструктуран муҳимтарин

Кишвар ба инвеститсияҳои калон ба инфраструктура, ки барои рушди он, инчунин ҷалби инвеститсияҳои ҳориҷӣ ҳеле муҳиманд ниёзманд аст, воле воридоти ин инвеститсияҳо бинобар маҳдудияти воситаҳои мавҷудаи давлат ва қарзҳои давлатӣ ҳалалдор қарда мешаванд. Азбаски Бонк имкон надорад, ки қарзҳои имтиёznок ҷудо намојд, он масъалаи молиякунонии он объектҳои инфраструктураи гайридавлатиро мавриди барраси қарор ҳоҳад дод, ки онҳо қодиранд барои пардохти қарз бе зарурати гирифтани кафолати давлатӣ даромад ба даст оранд. Мисоли ин сектори гидроэнергетика шуда метавонад, ки рушди назарраси он дар солҳои наздик эҳтимол аст.

Вобаста ба инфраструктураи маҳаллӣ ва нақлиёт, аз ҷумла нақлиёти заминӣ ва ҳавоӣ, яъне секторҳо, ки дар онҳо БААР алҳол дорои захираи зарурӣ қадрҳо мебошад, Бонк грантҳои нави донорҳоро ҷалб менамојд, ки бо муттаҳид қардани онҳо бо воситаҳои ҳуди Бонк метавон шартҳои зарурӣ имтиёznокро таъмин соҳт. Умед аст, ки Ташабbusi СНЭП ва кумаки дучониба ба ҷалби ҷунун воситаҳои мусоидат менамојд. Бонк бо БРО ва Гуруҳи БҶ бо мақсади иштирок дар лоиҳаҳои соҳтмони роҳҳо ва ҳатҳои интиқоли барқ ҳамкорӣ ҳоҳад кард.

3.1.4 Муқоламаи сиёсӣ

Дар рафти татбиқи Стратегия Бонк муқоламаи сиёсиро бо ҳукumat ба манфиати беҳдошти фазои инвеститсионӣ, амалияи идоракуни муносиб, шаффофиат ва

дастгирӣ раванди ислоҳот таҳқим мебахшад. Вай бо дигар ММБ ва доираҳои соҳибкорӣ дар доираи соҳторҳои мавҷудаи ҳамоҳангозандай кӯмаки донорҳо ҳамкории зичро ба роҳ мемонад. Тавре ки дар боло зикр шуда буд, Бонк барои дарёғти имконоти ҳаммаблагузории лоиҳаҳои якҷоя бо дигар ММБ ва муассисаҳои дучониба бо максади ҷалби ҳар ҷой бештари маблагҳо, баҳусус барои талаботҳои соҳаи гидроэнергетика ва барои лоиҳаҳои таҳқимбахшандай тиҷорати минтақавӣ қушиши зарури ба ҳарҷ ҳоҳад дод. Нисбати тамоми лоиҳаҳои дар Тоҷикистон татбикшаванда муқаррароти Сиёсати БААР дар бобати ҳифзи муҳити атроф ва Принципҳои иттилоъкунии ҷомеа татбик мегарданд.

3.2 Вазифаҳои соҳавӣ ва ҳадафҳои БААР

3.2.1 Лоиҳаҳои бо соҳаҳои саноат маҳсус гардониданашуда

Максади асосии Бонк дар марҳилаи гузариш дар ин самт аз таҳқими базаи сектори хусусии иқтисодӣ иборат мебошад. Сарфи назар аз афзоиши шуғли аҳоли дар сектори хусусӣ дар вакътои охир шарти асосии бо кор таъминкуни аҳолии босуръат афзоишёбанда ва аксаран дар дехот истиқоматкунанда таҳқими хусусияти устувории ин раванд аст.

Қабули Ташиббуси КМАГ (ТКМАГ) дар ибтидои соли 2004 барои Бонк имконияти ҳамкории бевоситаро бо корхонаҳои хурд ва миёна фароҳам овард ва бад-ин васила ба истифодаи нерӯи иқтисодии кишвар мусоидат карда мешавад. ТКМАГ барои баланд шудани нақши он дар дастгирӣ ширкатҳои хусусӣ тавассути механизми қарздиҳии бевосита ва механизми инвеститсияҳои бевосита имкон дода, механизми ҳаммаблагузории миёнаро дастраси бонкҳои маҷаллии шарик мегардонад. Бад-ин восита имконияти на таҳо зиёд кардани капитализатсия дар сектори реалии иқтисодӣ, балки шароити татбики таҷрибай идорақунни байналмилали дар корхонаҳо ба миён меояд. Барои татбики чунин лоиҳаҳо чунин секторҳо, ба мисли комплекси агросаноатӣ ва саноати хурокворӣ, саноати истеҳсоли шиша ва масолеҳи баставанди, текстил ва дигар соҳаҳои саноати сабук, истеҳсоли масолеҳи соҳтмон, амволи гайриманқул, туризм, энергетика, захираҳои табии ва телекоммуникатсияҳо интиҳоб карда шуданд.

Алҳол Бонк аз руи сандуқи лоиҳаҳои эҳтимолии арзишашон аз 0,5 то 5 млн. долл. ИМА кор бурда истода, ният дорад, ки дар татбики Стратегия минбаъд пешниҳодҳои навро марбут ба лоиҳаҳо мавриди омузиш ва амалигардонӣ қарор дихҳад. Сандуқи ҳозира лоиҳаҳои оид ба истеҳсоли равғани баландсифати пахта бо дурнамои даромадҳои иловагӣ барои пахтакорон ва соҳтмони корхонаи зарфҳои шишагӣ, ки барои рушди соҳаи истеҳсоли озукавории конвервашуда хеле зарур аст ва инчунин лоиҳаҳои содироти хурдмиёс ба Қазоқистон ва Сибирро дар бар мегирад. Бонк ҳамчунин масъалаи соҳтмони корхонаи коркарди помидорро омухта истодааст, ки маҳсулоти он метавонад яке аз баҳшҳои қалони содироти мол ба бозорҳои ҷаҳонӣ гардад.

Ҳадафи дигари Бонк дар ҳамкори бо сектори хусусӣ аз ҷалби инвеститсияҳои ҳориҷӣ ба корхонаҳои қалони маҷалли иборат мебошад. То ба имruz ҷалби инвеститсияҳо хеле маҳдуд буд ва сабаби аввалиндараҷаи он ҷангӣ шаҳрвандӣ, маҳдудияти баромад ба бозорҳо ва сатҳи баланди камбизоати буданд, лекин алҳол дурнамои ин раванд хеле мусби арзёби мешаванд. Имконоти нав ба нав, баҳусус дар соҳаи комплекси агросаноати, саноати хурокворӣ ва коркарди пахта ба миён омада истодаанд ва Бонк барои истифодаи онҳо дар асоси приниспҳои бозорӣ фаъолона қушиш ба ҳарҷ ҳоҳад дод.

Бо чоннок гаштани суръати хусусигардонӣ ва азнавсозии соҳтории корхонаҳои миёна ва калон, имкониятҳои нави инвеститсияҳо пайдо ҳоҳанд шуд, ки онҳо ба Бонк барои дастгирӣ ин ислоҳоти хеле муҳим воситаи хуб мегарданд. БААР изҳори омодагӣ менамояд, ки қушишҳои минбаъдаи ҳукуматро марбут ба хусусигардонии корхонаҳои калон дастгирӣ намояд, ба шарте ки таъмини дастовардҳои мусби дар амалияи идоракунии корпоративӣ ва баланд бардоштани самараноки ва шаффофияти фаъолияти корхонаҳо мусассар гарданд. Бонк дар ҳамкории зич бо дигар ММБ ният дорад, ки рушди яке аз корхонаҳои асосии содиротии қишвар – корхонаи истехсоли алюминий ТАДАЗ-ро бо мақсади дар ҷараёни муваффақиятҳои он дар азнавсозии соҳторӣ, такмили амалияи идоракунӣ ва баланд бардоштани шаффофият будан, назорат намояд.

3.2.2 Комплекси агросаноатӣ

Кишоварзӣ аз руи ҳаҷми истехсолот, дараҷаи ислоҳот ва шумораи қувваи кори соҳаи асосии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Комплекси агросаноатӣ аз ҷониби Бонки мо ҳангоми таҳияи лоиҳаҳои даҳлдор чун соҳаи афзалиятнок ҳисобида мешавад. Иқлим ва ҳоки қишвар барои парвариши коркарди пахта, инчунин навъҳои бехтарини меваю сабзавот мусоид буда, бозори серталаботи Россия омода ва қодир аст, ки ҳамаи маҷмуи маҳсулоти сифатиқе, ки дар Тоҷикистон истехсол мешаванд, истеъмол намояд. Корхонаҳои коркарди маҳсулоти қишоварзӣ асосан ҳусусӣ гардонида шудаанд, вале ҳанӯз ҳам бо таҷхизоти овони шӯравӣ кор карда, аз камбудии инвеститсияҳо бинобар норасони сармояи саҳдоми ва қарзи саҳт танқиси мекашанд.

Кишоварзии ҳозиразамон ва ба содирот нигаронидашуда метавонад аз ҳар ҷиҳат судманд бошад, чӣ дар маънни аслии он ва ҷиҳати тавассути баланд шудани даромади фермерҳо ва воридоти асьор.

Бо мақсади ҳалли ҳафадҳои марҳилаи гузариш дар соҳаи таҷхизонидани саноат дар Тоҷикистон гуруҳи оид ба комплекси агросаноати ба дарёғти лоиҳаҳои барои маблағгузори мусоид дар сектори коркарди маҳсулоти қишоварзӣ бо иштироки корхонаҳои маҷалли ва ё аз руи имкон бо ҷалби инвесторони ҳориҷии саноати дикқати маҳсус зоҳир ҳоҳад кард. Дар ин ҷода афзалият ба ҷунин соҳаҳо, мисли коркарди ибтидоии ашёи ҳоми қишоварзӣ, масалан паҳтатозакунӣ, коркарди муваҷоҳот ва сабзавот ва истехсоли равғани истеъмолии растани, яъне ба он соҳаҳое, ки дар онҳо Тоҷикистон дорои базаи устувори табии истехсоли ашёи ҳом мебошад, дода ҳоҳад шуд.

Бонк якчанд лоиҳаҳои муҳимтаринро, ки дар Замимаи 3 нишон дода шудаанд, интиҳоб кардааст. Вай барои васеъ гардонидани доираи лоиҳаҳо дар ин соҳа, аз ҷумла тавассути гузаронидани таҳлили иловагӣ дар ин сектор бо дикқати маҳсус ба корхонаҳои коркарди меваҷоҳот ва сабзавот дар ҷануби қишвар қӯшиш ба ҳарҷ ҳоҳад дод. Азбаски комплекси агросаноати аз бисёр ҷиҳат ба системаи нақлиёт ва истифодаи об вобастагии дорад, фаъолияти Бонк дар соҳаи инфраструктура ба рушди қишоварзӣ низ мусоидат ҳоҳад кард.

3.2.3 Захираҳои табии

Тоҷикистон дорои захираҳои бойи минералӣ мебошад, ки онҳо ба истиснои соҳаи истеҳсоли алюминий мавриди истифодаи тиҷорати қарор нағирифтаанд. Ин ҳолат бо он маънидод карда мешавад, ки аз нуқтаи назари инвесторони ҳориҷӣ фазои инвеститсионӣ номусоид бокӣ мемонад. Масалан, талабот ба беҳдошт ва шаффофияти ҷаравӣ идоракуни даромадҳо, баҳусус дар бобати ҳисботдиҳӣ аз руи созишномаҳои литсензионӣ ва пардохтҳои давлатӣ аз тарафи корхонаҳои хусуси эҳсос карда мешавад. Илова ба ин, бояд ислоҳот дар секторҳо, минчумла бекор кардани субсидияҳои бевосита ва бавосита ва аниқ кардани асосҳои қонунӣ муқаррароти меъёрии муайянкунандай кори ин сектор амалӣ карда шавад.

Баробари ин, агар проблемаҳои дар боло зикршуда ҳалли ҳудро ёбанд ва инвесторони боэътиими стратеги дарёфт шаванд, ҷалби инвеститсияҳои қалон ба ин сектор имконпазир аст. Мутаносибан, Бонк ба ҷумлаи ҳадафҳои марҳилаи гузариш кумак ба ташкили бозор ва ҷори кардани системаи батанзимандозиро мутаалик медонад. Бо ин мақсад дарёфти имконоти иштироки вассеътари сектори хусусӣ ва ҳавасмандгардонии муқолама аз руи масоили асосии ҷаравӣ иҷрои лоиҳаҳои мушаҳҳаси амалан татбиқшаванда пешбинӣ карда мешавад. Бад ин ҷасиҳа Бонк ният дорад, ки ба тасдиқи стандартҳои баланди амалияи соҳибкорӣ ва ҳифзи табиат мусоидат намояд. Файр аз ин, БААР минбаъд низ ба хусусигардонӣ ва азnavsозии соҳтории корхонаҳои давлатии соҳаҳои нафтгу газ ва истиҳроҷи маъданҳои куҳи мусоидат ҳоҳад кард.

Дар дурнамои кутоҳмуддат дикқати асоси дар фаъолияти Бонк ба фароҳам овардани шароити барои татбиқи лоиҳаҳои алоҳидай марбут ба сектори хусусӣ дар соҳаи истиҳроҷи фулузот нигаронида мешавад. Дар аксар мавридиҳо барои ин гузаронидани ислоҳоти институтионаӣ, баҳусус дар соҳаи истиҳроҷи тилло, ки инвеститсияҳои пештара ба он натиҷаҳои бо амалияи байналмилӣ мувоғиқ набаҳшиданд, зарур аст. Бинобар ин, Бонк омода аст, ки дар ҳалли масоили марбут ба лоиҳаҳои мушаҳҳас ба манфиати таъмини инвеститсияҳои коғи ба истиҳроҷи тилло ва дигар фулузоти қимматбаҳо кумак намояд. БААР бо як инвестори гарбӣ аз руи лоиҳаи коркарди кони тиллои Зарабашон, ки объекти потенсиалиӣ барои инвеститсияҳо мебошад, ҳамкории зич дорад. Татбиқи лоиҳаҳои марбут ба ангишти сиёҳ, пафт ва газ имконпазир буда, ҳар яки онҳо мавриди баҳодиҳии мустакил қарор дода мешаванд.

3.2.4 Муассисаҳои молиявӣ

Ҳадафи марҳилаи гузариш дар ин сектор аз ҳамкории интиҳоби бо муассисаҳои молиявии маҳалли ба мақсади беҳдошти нишондихандаҳои кори онҳо ва ташкили миёнаравҳои боэътиими фаъолияти Бонк аз руи механизмҳо барои КХХ, КХМ ва БМИТ иборат аст. Ба татбиқи стандартҳои баланди идоракуни корпоративи ва шаффофияти молияви кушиш намуда, тавассути иштироки саҳми дар муассисаҳои амалкунанда ва навтаъсис БААР ба рушди рақобат дар ин сектор ва самараи назаррас ба мақсади далолати дигар муассисаҳои молиявӣ ба ноил шудан ба муваффақиятҳои шарикони Бонк мусоидат ҳоҳад кард.

БААР чунин меҳисобад, ки баланд бардоштани самараи кори бонкҳои маҳалли асосан бо роҳи додани кредитҳои миёна ва дарозмуддат аз руи ҳати барномаи нави қолаби барои КХХ/КХМ ва инчунин дастгирӣ минбаъдаи барномаи бомуваффақият татбиқшудаистодаи микрокредитӣ ва бемайлон вассеъ гардонидани механизми БМИТ дар маҷмуъ бо ҷузъиётҳои ҳамкории техникий имконпазир аст. Бонк барои ҷалби доираи вассеътари муассисаҳои молиявӣ ба ин лоиҳаҳо кушиш менамояд. Бо назардошти

афзоиши ҳачми амалиётҳо аз руи БМИТ, зарурати минбаъд ҳам зиёд кардани меъёрхон ин механизм ва базаи сусти сармоявии бонкҳои маҳалли, яке аз воситаҳои фаъол гардонидани кори БААР ХМТХОМ ба шумор меравад.

Минбаъд ҳам васеъ гардонидани доираи барномаҳо аз руи КХХ/КХМ ва БМИТ расонидани кумаки зарурӣ технико ба мақсади баланд бардоштани ихтиносомандии мутахассисони соҳаи баҳодиҳии кредитӣ ва идоракуни молиявӣ ва мусоидат ба шиносии бонкҳои маҳаллий бо ин навъҳои нави хизматрасонӣ такозо менамояд. То ба имruz бо кумаки донори ба Бонк мӯяссар гашт, ки ба кори ҳуд як катор машваратчиёнро аз руи чунин мавзӯъҳои муҳимтарин, аз қабили амалияи идоракуни корпоративӣ, тадбирҳои мубориза бо соғкуни пул, омӯзиши кормандони бонкҳои маҳаллии масъули қарзчудокуни ба созишномаҳои тиҷорати ва таҳия ва татбиқи қоидаҳои ба расмият даровардани кредит ва ҷудо кардани қарз ҷалб намояд.

Гарчанде, ки Бонк дар соҳаи идоракуни корпоративии марбут ба паст кардани саҳми он дар сармояи саҳомии ТСБ аз ҳисоби афзоиши саҳмияҳо дучори мушкилоти ҷиддӣ гардид, вай барои дарёfti имконот баҳри фаъолияти минбаъда дар ин сектор қушишҳои ҳудро идома дода, ният дорад, ки то охири соли 2005 маблаггузориро ба сармояи саҳомии бонкӣ начандон қалони дорон роҳбарияти босалоҳият – “Эсхатабонк” анҷом дихад. Иқдомоти минбаъдаи БААР аз дарёfti имконоти нави иштирок дар сармояи саҳомии бонкҳои амалқунанда ба мақсади таҳқими базаи сармоявии онҳо ва бо иштироки ҳуд такмил додани рушди ташкилии онҳо ва дар ниҳояти кор баҳри васеъ гардонидани хизматрасонии марбут ба миёнаравии молиявӣ дар сектори бонкии Тоҷикистон иборат мебошад. Ҷузъи асосии ин кор таҳлили ҳамаҷиҷатай шарикони интихобшуда ва муколамаи мунтазам бо Бонки миллӣ ба мақсади наздик кардани мавкеъҳои ҷонибҳо марбут ба таъмини шароити барои ҷалби инвеститсияҳои ҳусусии бевосита ба сектори бонки зарури ба ҳисоб меравад. БААР муколамаи сиёсиро аз руи масоили идоракуни корпоративӣ, батанзимандози ва назорати бонки фаъол ҳоҳад гардонид. Бонк аз руи имкон барои иштирок дар сармояи бонкҳои ҷудогона дар асоси ҳаммаблағузори ба ҷалби воситаҳои иловагӣ аз сарчашмаҳои давлати ва ҳусуси қушиш менамояд.

3.2.5 Нақлиёт

Дар ин сектор ҳадафи асосии марҳилаи гузариш аз баланд бардоштани сифати инфраструктураи нақлиёти бо назардошти маҳдудияти воситаҳои давлатӣ ва вазифаи таъсиси асоси фаъолияти устувори корхонаҳои инфраструктура дар оянда аз руи имкон аз ҳисоби ҷалби инвеститсияҳои ҳусуси иборат аст. Тавре ки дар банди 2.3.3 зикр шуда буд, дар давоми даҳсолаи охир вазъи инфраструктура бинобар хизматрасонии ҷории гайримуътадил ва норасони инвеститсияҳои нав ҳеле ҳароб гардид. Бонк ба мусоидат ба инвеститсияҳои нав дар асоси интихоби ва назардошти маҳдудияти қобилияти кредитии қишвар қушиш менамояд.

Роҳҳои мошингард

Дар сектори роҳсози ҳадафи асоси таҳияи барномаи самараноки нигаҳдошти шабакаи роҳҳо ва дарёfti воситаҳои иҷрои барномаи барқарорсозии роҳҳо иборат аст. Алҳол бинобар даст кашидан аз хизматрасонии ҷори ҳар сол амалан километрҳои зиёди роҳҳои мошингард талаф мешаванд. Ҳарочоти марбут ба барқарорсози ва минбаъд ба шабака ворид кардани онҳо аз арзиши барномаи таъмири мунтазами ҷори ҷандин маротиба зиёд мешаванд. Бонк барои ҷудо кардани маблагҳои зарурӣ буҷетӣ барои

нигаҳдошти роҳҳо ва баланд бардоштани самаранокии истифодаи онҳо кӯшиш ҳоҳад кард.

БААР дикқати ҳудро ба барномаҳои барқарорсозии роҳҳои ба ҳамлу нақли дохили Тоҷикистон ва тиҷорати минтақавӣ бо қишварҳои ҳамсоя, баҳусус бо Ҷумҳурии Қирғизистон ва Афғонистон мусоидаткунанда равона месозад. Чунин лоиҳаҳои барои мубориза бо камбизоти кӯмак ҳоҳанд кард ва ба рушди иқтисоди тавассути барқарорсозии инфраструктура ва инкишофи ҳамкории минтақави мусоидат менамоянд. Файр аз ин, такя ба корҳои барқарорсози инчунин ба иҷрои ҳадафҳои марҳилаи гузариш аз ҳисоби баланд бардоштани фарҳанги идоракуни дар сектори давлатӣ ва таъмини истифодаи самараноктари воситаҳои давлатӣ ёрӣ ҳоҳад дод.

Нақлиёти ҳавоӣ

Дар шароити набудани роҳи баромад ба баҳр дар Тоҷикистон нақлиёти ҳавоӣ минбаъд низ нақши бехамторо иҷро ҳоҳад кард. Аз он аз бисёр ҷиҳат мӯҳоҷарати қувваи кори ба самти Федератсияи Россия (дар назар аст, ки ҳаҷми интиқоли пул аз тарафи мӯҳоҷирони меҳнатии тоҷик боз ҳам афзуда боиси зиёдшавии заҳираҳои арзи мегардад), тиҷорат бо қишварҳои ҳамсоя ва умуман олам ва рушди туризм вобастагӣ доранд. Ҷанд муддат аст, ки Бонк ба тарики кумакрасонӣ дар тармими ҳаттҳои парвозу фурӯд, ҷиҳозонидани системаҳои таъминоти аэронавигатсионӣ ва омодасозии лоиҳаи навқунии ҳавопаймоҳои қишвар дар ин сектор ширкати фаъол менамояд. Дар ҳама маврид кумаки Бонк асосан дар шакли барномаҳои ҳамкории техникий ба дастгирӣ ислоҳот дар ин сектор равона карда шуда буд. Ваколатҳои батанзимандози, ки қаблан ба Ширкати давлатии ҳавопаймоии Тоҷикистон (ШДҲ) тааллук доштанд, аз соли 2001 ба зиммаи Департаменти ҳавопаймоии мулкии назди Вазорати нақлиёт вогузор шуданд. Файр аз ин Бонк ба азнавсозии соҳтори ШДҲ, ки дар марҳилаи ибтидиӣ таъсис додани се соҳтори ҳочагӣ (ҳадамоти нақлиёти ҳавоӣ, ҳадамоти фурудгоҳ ва ҳадамоти аэронавигатсионӣ) инъикос ёфт, мусоидат кард. Бонк ҳамкории ҳудро бо ШДҲ ва Ҳукумат дар масъалаи ислоҳоти минбаъда дар ҷаҳорҷубаи лоиҳаи навқунии ҳавопаймоҳо идома ҳоҳад дод.

3.2.6 Энергетика

Чунин ба ҳисоб меравад, ки заҳираҳои энергетикии Тоҷикистон, ки дорои яке аз потенциалҳои энергетикии обии бузургтарин дар олам мебошад, метавонад яке аз самтҳои асосии содироти он гардад. Вале бинобар як қатор сабабҳо ин потенциал то алҳол ба таври пурра истифода намешавад. Аз сабаби камбизотии аҳоли дар давраи баъди ҷанг тарофаҳо барои нерӯи барқ дар Осиёи Марказӣ аз ҳама пасттарин буданд. Маҳдудиятҳои андозии қарзгирии давлатӣ ба муассисаҳои калони молиявии байналмилалӣ имкон намедоданд, ки бевосита ба таҷхизонидани фондҳои асосии фарсадашуда маблаг гузоранд. Азбаски шабакаи энергетикии Тоҷикистон бо шабакаҳои қишварҳои ҳамсоя – Ӯзбекистон ва Ҷумҳурии Қирғизистон ба ҳам пайвастаанд, аз ҷумла ҳамкории минтақавӣ аҳамияти мухим дорад.

Ислоҳот дар ин соҳа соли 2000 бо ҷудо кардани ваколатҳои истеҳсолию ҳочагӣ ва ба танзимандозии Вазорати энергетика ва таъсиси “Барқи Тоҷик” – ширкати амуди муташаккили давлатии холдингӣ ва 28 ширкатҳои фаръии он, ки ба истеҳсол, тақсимот ва интиқоли нерӯи барқ машгуланд, оғоз ёфтааст. Соли 2001 дигаргунҳои чиддӣ дар системаи тароғави шуруӯ шуданд: системаи дударача ҷорӣ карда шуд, ки он тароғаҳои гуногунро барои ҳадди истеъмолоти базави (то 250 кВт/соат) ва ҳадди аз базави зиёд пешни намуда, ҳадди охири аз фасли тобистону зимистон вобаста аст.

Ин навовариҳо дар маҷмӯъ бо беҳдошти вазъи умумии иқтисодии кишвар мачбур соҳтанд, ки ММБ ва инвесторони хориҷӣ ба потенсиали содиротии сектори энергетики марок зоҳир намоянд. Масалан, соли 2004 РАО “ЕС Россия” дар доираи паймонҳои миёни Тоҷикистону Россия дар бобати батанзимдарории қарз тасмим гирифт, ки соҳтмон ва анҷоми корҳоро дар нерӯгоҳи қалони барқии обии Санѓтуда дар дарёи Ваҳш, ки баъди барҳамхурии Иттиҳоди Шӯравӣ дар ҳолати соҳтмони ногамон бокӣ монда буд, маблағгузорӣ намояд. БААР ба мисли дигар ММБ омода аст, ки масъалаи молиякунонии ин лоиҳаро баррасӣ намояд. Гайр аз ин, Бонк аз ҷараёни воқеоти марбут ба дигар лоиҳаҳои энергетикии кишвар, ки алалхусус ба НОБ-и Рогун ва шабакаи интиқоли барки Шимол-Ҷануб мушоҳид мебарад.

Стратегияи ба нақшагирифташударо дар сектори энергетикии Тоҷикистон амалӣ гардонида, Бонк диққати асосиро ба ҳамкорӣ бо дигар ММБ равона месозад ва ба афзоиши потенсиали содироти, рузиҳи шабакаҳои интиқоли барқ барои талаботи содироти барқ, дар ибтидо ба самти ҷануб ва баъдан ба самти шимол ва инчунин мусоидат ба муҷаҳҳаз соҳтани фондҳои асосии мавҷуда аҳамияти хоса зоҳир менамояд. Бо назардошти маҳдудиятҳои воситаҳои давлатӣ, Бонк ба иттиҳодияҳои шарикӣ давлатӣ-хусусӣ ва ҳамкорӣ бо ширкатҳои хусусии сектори коммуналӣ бартари медиҳад. Лоиҳаҳои дорои аҳамияти минтақавӣ мавриди таҳлили чукури ҳамаҷиҳата қарор мегиранд.

3.2.7 Телекоммуникатсияҳо

Сектори телекоммуникатсияҳо дар марҳилаи ибтидии рушд қарор дорад. Вале якчанд субъектҳои нав пайдо шуданд, ки қабл аз ҳама дар бозори алоқаи мобили ва хизматрасонии Интернет фаъолият мекунанд. Базаи меъёрию ҳукуқии муайянкунандай фаъолият дар ин сектор каме дигаргун гашт, вале баробари ин ислоҳоти ҷиддии ин база тул мекашад ва он рушди сектори озоди телекоммуникатсияҳоро, ки ба принсипҳои бозори асос ёфтааст, ҳалалдор месозад. Агар вазъият беҳбуни наёбад, мушкилоту проблемаҳо барои операторони хусуси меафзоянд.

Ҳукумат дар бораи нияти ҳуд дар бобати хусусигардонии ширкати алоқаи симии “Тоҷиктелеком”-ро ки ҳоло моликияти давлатӣ ба ҳисоб меравад, эълом дошт. Дар марҳилаи ҳозираи рушди бозор дар Тоҷикистон бо базаи меъёрии сустӣ он ва набудани мароқи даҳлдори инвесторони хориҷӣ ба ин бозор ва умуман ин минтақа, иҷрои ин вазифа дар дурнамои кутоҳмуддат гайриимкон арзёбӣ мегардад. Бо мақсади фароҳам овардани шароити мусоидтари рушди бомуваффақияти ин сектор, Ҳукумати кишвар бояд диққати ҳудро бетаъхир ба ислоҳоти меъёрию ҳукуқӣ ва ташкилию маъмурӣ равона созад, ки он барои ҷалб ва нигаҳдошти инвеститсияҳо дар ин сектор зарур мебошад. Бонк омода аст, ки барои рушди он, аз ҷумла тавассути мусоидат ба ҷалби инвесторони хориҷӣ кумак расонад.

Мутаносибан, вазифаҳои асоси дар ин сектор аз инҳо иборатанд:

- паст кардани нақш давлат ба мақсади фароҳам овардани шароити мусоидтариин барои фаъолияти бозори рақобатнок ва озод;
- аз нав дида баромадан (ва аз руи зарурат ислоҳ кардани) сиёсати Ҳукумат дар ин сектор бо ошкоро ва аниқ муайян кардани ҳадафҳои мушахҳас ва нақшаи ҳақиқии рушди он;

- баланд бардоштани фарҳанги идоракунии Тоҷиктелеком, аз ҷумла, бо роҳи тағиیر додани шӯрои идоракунанда аз ҳисоби ворид кардани аъзёни мустақили ваколатҳои иҷроия надошта ба он;
- тезонидани ислоҳоти меъёрию ҳукукӣ ва маъмурию ташкили дар сектор, аз ҷумла таъсиси мақомоти мустақили батанзимандозандай аз таъсири мақомоти сиёсӣ ва корхонаҳои соҳа озод;
- ба амалбарорӣ ва воридсозии ҳамаҷониба ва саривакти тадбиру механизмҳои сиёсии таҳияшуда, аз ҷумла дар масъалаи литсензияҳӣ ва васлкунӣ. Идома додани кори росткунии қаҷиҳои тарофавӣ;
- Бонк омода аст, ки масъалаи расонидани кумаки минбаъдаро барои рушди сектор дар сурати пешбуруди ислоҳоти дар мадди назари Ҳукумат буда дар он ва ифодай аники нияти пешбуруди ислоҳоти минбаъдаи зарурӣ, мавриди баррасӣ қарор дихад;
- Бонк барои дарёфти имконоти нав барои маблагузории лоиҳаҳои соҳибкории ҳусусӣ дар соҳаи телекоммуникатсияҳо, информатика ва вакофи аҳбори умум қушиш ба ҳарҷ медиҳад. Бо назардошти ҳаҷми маҳдути бозори мавҷуда, ин қушишҳо эҳтимол асосан ба ширкатҳои хурд бо истифода аз механизмҳои мавҷудаи молиявӣ, ба мисли ҳатҳои кредитии МИБ, БМИТ ва КХМ нигаронида ҳоҳанд шуд;
- Бонк ният дорад, ки робитаҳои мачудаи ҳудро бо Точиктелеком ривоҷ дихад ва қушишҳои Ҳукуматро дар масъалаи ҳусусигардонии ширкат дар асоси қоидаҳои ошкор ва озоди музоядаҳо дастгири намояд.

3.2.8 Инфраструктураи маҳаллӣ ва ҳифзи табиат

Соҳаи дигари чӣ барои Бонк ва чӣ барои Ҳукумат афзалиятнок инфраструктураи маҳаллӣ ва ҳифзи табиат ба шумор меравад. Аз ҷумла Бонк дар ҷунин секторҳо ба мисли обтаъминкунӣ, ҷамъоварӣ ва рафъи партовҳо ва нақлиёти шаҳрӣ дар он шаҳрҳое, ки сифати хизматрасонӣ дар онҳо барои аҳолӣ хеле гайриқоатманд аст мусоидат ҳоҳад кард. Бонк бо назардошти нокифоягии ҷиддии воситаҳо дар марҳилаи ҳозира, ниятҳои ҳусусигардонии ҳадамоти коммуналиро, ки ба мақсади баланд бардоштани сифати хизматрасонӣ ва маҳдудсозии болоравии арзиши онҳо бо тадриҷан ҷорӣ кардани тарофаҳои ба ҳудтаъминкунӣ мусоидаткунанда ва шаклҳои самараноктари ҷамъоварии пардохтҳо, ки имкон медиҳанд, ки корхонаҳои ҳоҷагии коммуналӣ ва сектори хизматрасонӣ дар дурнамои миёнамӯҳлат ба дараҷаи устувории молиявӣ расанд, равона шудаанд, дастгирӣ менамояд. Барои ин ислоҳоти чуқури ташкилӣ зарур буда, мақомоти шаҳрҳое, ки ҳоҳиши ҷалби инвеститсияҳои нав доранд, бояд таъсиси механизмҳои қобили қабули амалиётву назоратии татбики лоиҳаҳоро дар сатҳи маҳаллӣ ва корхонаҳо таъмин намоянд.

Бо назардошти имконоти маҳдути Тоҷикистон, маблагузори ба ҷунин лоиҳаҳо аз тарики ҳаммаблагузорӣ бо ҷалби грантҳо имконпазир мебошад. Файр аз ин, грантҳо ба сифати ҷузъҳои фароҳамоварандай шароити имтиёznоки барои ҷалби кредитҳо аз ҷониби давлат зарурӣ баромад намуда, имкон медиҳанд, ки маблагузорӣ тибқи шартҳои дар созишномаҳои миёни Тоҷикистон ва ХБА пешбинишуда, ки карзҳои нави давлатӣ ва пардохтҳои ҳарсоларо барои хизматрасонии қарзи давлатӣ маҳдуд месозанд, сурат гирад. Бо мақсади аз ҳисоби грантҳо паст кардани ҳаҷми инвеститсияҳо дар сармояи асосии бо воситаҳои қарзӣ молияшаванда, Бонк бояд ба донорҳо барои имконияти ҷудо кардани грантҳо ба шарти ҳаммаблагузорӣ муроҷиат намуда, барои кӯмаки техникий ёрӣ пурсад.

Ҳангоми интихоби лоиҳаҳои дигари инфраструктура Бонк ба ҳавасмандкуни ҳисоби хочагӣ дар лоиҳаҳо, ки барои ташкили субъектҳои аз ҷиҳати молиявӣ мустакил мусоидат менамоянд, қӯшиш менамояд. Бо назардошти захираҳои бузурги гидроэнергетикии кишвар, Бонк метавонад имконияти татбиқи лоиҳаҳои энергетикии хурдмиқёро баррасӣ намояд. Дар ии ҷода Бонк бояд ташаббускорона амал намуда, ҳангоми муайян кардани соҳтори чунин лоиҳаҳо шарти муҳими дарёftи ҳалли амалан татбиқшаванда ҷалби маблагузорӣ ба шакли грант мегардад.

3.2.9 Самараи экологии татбиқи Стратегии БААР

Бо ҷалби диққати асосӣ ба КХМ бо иштироки муассисаҳои молиявии маҳаллӣ, Бонк ният дорад, ки минбаъд ҳам ба васеъ кардани имкониятҳои ММ маҳаллӣ дар мубориза бо ҳатарҳои экологӣ бо роҳи дар кишвар барои ММ шарик гузаронидани семинари таълимӣ дар бобати амалияни баҳодиҳии экологӣ аз ҳисоби маблагҳои аз рӯи ҳати Ташаббуси КМАГ ҷудошуда, мусоидат намояд. Максади ин ҷорабаний аз таъмини кудрати ММ шарик барои гузаронидани ташхиси экологӣ, ки ҷузъи муҳими баҳодиҳии кредит/инвеститсияҳои аз тарафи муассисаҳои молиявӣ ҷудошаванда мебошад, иборат аст. Барномаи таълимӣ чунин мавзӯъҳоро, аз қабили аз ҷониби муштариёни ММ шарик риоя намудани меъёру қоидаҳои миллӣ дар соҳаи ҳифзи табиат, сиҳатии аҳолӣ ва амният, талаботи марбут ба таъмини иттилоот ва машварат бо ҷомеа, инчунин қонунгузории меҳнатии марбут ба меҳнати қӯдакону ноболигон, табъиз дар кор ва кори маҷбуриро дар бар мегирад.

Иштирок дар лоиҳаҳои гидроэнергетикӣ таҳлили ҳаматарафа ва баҳодиҳии оқибатҳои экологии татбиқи лоиҳаҳои баррасишавандаро бо назардошти проблемаҳои марбут ба истифодабарии об дар кишварҳои Осиёи Марказӣ, инчунин оқибатҳои бо комплекси агросаноатӣ ва биёбоншавӣ алоқаманд талаб менамояд.

4. ММБ ва донорҳои бисёрҷониба

4.1 Ҳазинаи Байнамилалии Асьор (ХБА)

Ҳазинаи Байнамилалии Асьор (ХБА) ба Тоҷикистон дар пешбурди ислоҳоти иқтисодӣ ва таъмини амният аз соли 1996 кӯмак мерасонад. Аз соли 1998 сар карда, Ҳукумати кишвар барномаи ислоҳоти иқтисодӣ-тавассути механизми мубориза бо камбизоатӣ ва таъминии рушд (ММКТР), амалӣ гардонида истодааст. Дар шакли ибтидоии худ, ММКТР, ки аз рӯи он ба миқдори умумии 78,3 млн. СДР аз худ карда шудааст, бинобар мушкилоти дар навбати аввал пешбурди ислоҳоти соҳторӣ, амали худро декабри соли 2001 қатъ намуд. Баъдан дар давоми соли 2002 барномаи мониторинги штатӣ (БМШ) бомуваффакият иҷро шуд. Алҷол фаъолият дар доираи ММКТР (65 млн. СДР), ки амали он тибки қарори моҳи декабри соли 2002 қабулшуда ба мӯҳлати се сол тамдид гардид, ҷараён дорад. Моҳи марта соли 2005 Шӯрои иҷроияи ХБА маърӯзai ҷоруми нигориширо тасдиқ намуд, ки он ҷудо кардани 9,8 млн. СДР-ро пешбинӣ кардааст ва умуман машваратҳоро дар бобати моддаи IV самаранок анҷом дод. Ҳазина аз дастовардҳои Тоҷикистон дар бобати рушди устувор, кам кардани суръати таварум, таҳқими сиёсати буҷету андоз ва пулию кредитӣ, маҳдуд кардани қарзи беруна ва рушди сектори бонкӣ қаноатмандии худро изҳор намуда, илова бар ин, дар масоили суръати сусти татбиқи ҳадафҳои ММКТР, фазои мураккаби гайриқаноатбахш ва набурдани кор дар бобати проблемаҳои шаффофият ва идоракуни соғдилона дар секторҳои давлатӣ ва хусусӣ нигаронии худро баён намуд. Ҳукумати кишвар қонунгузориро аз нуқтаи назари маҳдудиятҳои асьорӣ дар амалиётҳои ҷорӣ аз нав дида баромада, ўҳдадориҳои моддаи VIII-ро қабул намуд.

4.2. Гурӯҳи Бонки Ҷаҳонӣ

Тоҷикистон соли 1993 узви БҶАР ва АБР ва соли 1994 аъзои КБМ гардид. То марҳилаи ҳозира кӯмаки Гурӯҳи Бонки Ҷаҳонӣ ба мусоидат дар мубориза бо камбизоатӣ, ислоҳот дар қишоварзӣ, рушди сектори хусусӣ, соҳтори ташкилӣ ва ворид кардани воситаҳои идоракунни қаноатбахш равона карда шуда буд. Ба манфиати табакаҳои иҷтимоии бештар осебдидар дар деҳот диққати асосӣ ба ҷустуҷӯи роҳҳои додани фондҳои асосии сектори қишоварзӣ аз давлат ба дасти соҳибкорони хусусӣ, баланд бардоштани ҳавасмандгардонӣ ва инвеститсияҳо ба инфраструктураи қишоварзӣ зоҳир карда мешавад. Ин бо инвеститсияҳо ба соҳаҳои тандурустӣ, маориф ва иҷтимоӣт тақвият дода мешавад. То моҳи июни соли 2004 АБР қарзҳоро барои 18 лоиҳаи инвеститсионӣ ва се кредити иловагӣ барои Тоҷикистон ба маблаги умумии қариб 322 млн. долл. ИМА тасдиқ намуд. Файр аз ин ба маблаги зиёда аз 3,5 млн. долл. ИМА грантҳо барои мақсадҳои соҳтори ташкилӣ ва ҳалли мушкилоти марҳилаи баъди низъ чудо карда шуданд. Тибки сиёсати амалишаванд ба дастгирии ислоҳоти соҳтори қарзҳо чудо карда мешаванд. Тобистони соли 2004 кредит барои азниавозии структуравӣ (КСП Ш) бомуваффақият аз худ карда шуда, ҳоло барои чудо кардани кредит ба мақсади татбики сиёсат (КРП) корҳои омодагӣ сурат гирифта истодаанд.

То алҳол Корпоратсияи Байнамилалии Молиявӣ (КБМ) ҳашт кредити инвеститсионӣ ба маблаги умумии 32 млн. долл. ИМА чудо намудааст. Ин маблагҳо ба шаш сектори зерин равона карда шуданд: текстил, қишоварзӣ, молиявӣ, рушди КХМ, истиҳроҷи маъданҳои кӯҳӣ ва энергетикӣ. Ба қарибӣ КБМ лоиҳаи таъсиси ширкати “Помир Энерҷӣ”-ро, ки дар якҷоятӣ бо Ҳазинаи Оғоҳон таҳия карда шудааст, тасдиқ намуд. БААР бо КБМ, аз ҷумла, дар масъалаҳои инвеститсияҳо ба бонки Тоҷикистон, ҳаммаблағгузории лоиҳаҳои КХХ таҳияшаванд ва муколамаи сиёсӣ бо Ҳукумат дар масъалаи ТАДАЗ ҳамкорӣ менамояд.

Моҳи июли соли 2005 Бонки Ҷаҳонӣ стратегияи нави кӯмакро ба қишварҳо (СҚҚ), ки фаъолиятро дар ҷорӣ самти зерин дар бар мегирад, тасдиқ намуд: i) васеъ гардонидани имконияти фаъолияти соҳибкорӣ дар шаҳру деҳот; ii) баланд бардоштани сифати ёрии тиббӣ ва содда намудани дастрасии он; iii) баланд бардоштани сифати соҳаи маориф ва содда намудани дастрасии он; iv) бо барқ таъминкунӣ ва афзоиши содироти нерӯи барқ. Санҷуҳи таҳминии лоиҳаҳои АБР барои солҳои 2006-2009 63 млн. СДР-ро ташкил медиҳад, ки аз ин миқдор кисмати асосӣ дар шакли грантҳо пешниҳод карда мешаванд.

4.3 Бонки Рушди Осиё

Тоҷикистон аз апрели соли 1998 узви Бонки Рушди Осиё (БРО) мебошад. Дар давоми солҳои 1998-2004 барномаи БРО барои Тоҷикистон 17 кредитро ба маблаги умумии баробар бо 265 млн. долл. ИМА дар секторҳои зерин дар бар мегирифт: наклиёт, энергетика, маориф, тандурустӣ, қишоварзӣ ва молия. Файр аз ин, қариб 36 млн. долл ИМА барои 43 лоиҳаи кӯмаки техникӣ ба шакли грант чудо карда шуда, панҷ лоиҳа аз хисоби Ҳазинаи муориза бо камбизоатии Япония маблағгузорӣ шуда буданд. БРО фаъолияти худро дар се самти асосӣ равона месозад: i) қишоварзӣ; ii) инфраструктура (маҳсусан энергетика ва наклиёт) ва iii) сектори иҷтимоӣ. Дар Тоҷикистон ба кредитонии имтиёзниҳо ҳеч маҳдудият вуҷуд надорад (масалан, Ҳазинаи рушди Осиё). Тибки шароити наъ Тоҷикистон баъди соли 2005 метавонад 40% маблаги умумии кредитро ба шакли грант ҷалб намояд.

Ду лоиҳа ба соҳаи кишоварзӣ бахшида шудаанд – инҳо кредит ба мақсади барқарорсозии истеҳсолоти кишоварзӣ (35 млн. долл. ИМА дар соли 2002) ва кредит ба мақсади барқарорсозии системаи обёрикунӣ (27,7 млн. долл. ИМА дар соли 2004) мебошанд. Дар соҳаи нақлиёт БРО ду лоиҳаро ба мақсади барқарорсозии роҳҳои мошингард – роҳи Душанбе-Қўргонтеппа-Дангара-Қўлоб (20 млн. долл. ИМА дар соли 2000) ва роҳи аз Душанбе то сарҳади Киргизистон (марҳилаи 1) (15 млн. долл. ИМА дар соли 2003) тасдиқ намудааст, ки он ба беҳдошти ҳамлу нақли автомобилий ба самти шимол ва шарқ тавассути Киргизистон равона шудааст. Ҳоло марҳилаи дуввуми лоиҳаи роҳи аз Душанбе то сарҳади Киргизистон омода шуда истодааст, ки соли 2005 барои тасдики шӯро пешниҳод карда ҳоҳад шуд. Дар сектори энергетика БРО ду лоиҳаи кредитиро тасдиқ намуд – барои мақсадҳои барқарорсозии системаи энергетикий (34 млн. долл. ИМА дар соли 2004) ва таҷхизонидани ҳатҳои минтақавии интиқоли барқ (20 млн. долл. ИМА дар соли 2002). Дар сектори иҷтимоӣ бошад, БРО лоиҳаҳои зеринро тасдиқ кард: i) лоиҳаи барқарорсозии сектори иҷтимоӣ (20 млн. долл. ИМА дар соли 1999), ки мақсади он бартараф соҳтани пастишавии босуръати сатҳи зиндагии аҳолӣ ва таъминни таҳқурсии устувори расонидани ҳадамоти муҳимтарини иҷтимоӣ буд; ii) лоиҳаи ислоҳоти системаи тандурустӣ (7,5 млн. долл. ИМА дар соли 2003) ва iii) лоиҳаи ислоҳоти системаи маориф (7,5 млн. долл. ИМА дар соли 2003). Дар сектори молиявӣ БРО барномаи рушди системаи микромолиякунониро (8 млн. долл. ИМА дар соли 2003) татбиқ намуд. Дар самтҳои дигар БРО ба барномаи мусоидат ба рушди тиҷорати минтақавӣ ва ҳамкории гумруқӣ (10 млн. долл. ИМА дар соли 2002) маблагузорӣ намуда, инчунин барои мақсадҳои бетаъхир (лоиҳаи кӯмаки таъчилий дар бартараф соҳтани оқибатҳои обхезӣ, кредит барои барқарорсозии бетаъхирни системаи бо об таъминкуни Евон, лоиҳаи ёрии таъчилии бартараф соҳтани оқибатҳои фурӯрезии замин дар минтақаи НОБ Бойғозӣ) (ба маблаги умумии 12 млн. долл. ИМА) кредитҳо чудо кард.

Моҳи сентябрь соли 2003 стратегия ва барнома барои Тоҷикистон дар солҳои 2004-2008 тасдиқ карда шуда, дикқати асосӣ дар онҳо ба дастгирии кишвар дар ҷараёни гузариш ба иқтисоди бозорӣ, таъминни барқарорсозӣ ва азниавсозии марҳилаи байди низоъ ва бартараф соҳтани оқибатҳои оғатҳои табии равона карда шудааст. Ҳар сол ба мақсади таҳлили фаъолияти кредитии БРО шакли аз нав коркардашудаи стратегия ва барнома барои Тоҷикистон (ШКСБ) омода карда мешаванд. Тибқи ШКСБ сентябрь соли 2004, барои мақсадҳои кредитӣ барои давраи солҳои 2004-2006 ҳар сол на зиёда аз 35-40 млн. долл. ИМА ва барои кӯмаки техникий ҳар сол 1,9 млн. долл. ИМА равона карда мешаванд. Дар бобати таҳияи ШКСБ барои солҳои 2005-2006 кор идома дорад.

4.4 Барномаи Рушди Созмони Милали Муттаҳид

Барномаи Рушди Созмони Милали Муттаҳид (БРСММ) дар Тоҷикистон аз соли 1994 фаъолият дорад ва дикқати он ба ҷор соҳа равона шудааст: ҷорӣ карданӣ меъёрҳон соғдилонаи идоракунӣ, рушди иқтисодиёт, тандурустӣ ва истифодаи оқилонаи заҳираҳои табии. Дар бобати таҳияи барномаи БРСММ барои кишвар барои солҳои 2005-2009 кор идома ёфта, тасдики он дар соли 2005 дар назар аст. Мақсади барнома – дастгирии Ҳукумати кишвар дар иҷрои ҳадафҳои рушд, ки дар Эъломии ҳазорсола муқаррар шудаанд, бо роҳи мусоидат ба дигаргунҳои иқтисодӣ ва сиёсӣ ва иштироки шаҳрвандон дар раванди рушд дар сатҳи миллӣ ва маҳаллӣ мебошад. Талабот ба воситаҳои молиявии барои БРСММ ҷиҳати татбиқи мақсадҳои дар ин барнома зикршуда зарурӣ тақрибан 73,2 млн. долл. ИМА-ро ташкил медиҳад.

4.5. Бонки Исломии Рушд (БИР)

Тоҷикистон моҳи ноябр соли 1998 ба узвияти Бонки Исломии Рушд (БИР) шомил гашт. То моҳи майи соли 2005 маблаги умумии барои 23 лоиҳаи чудошуда 87 млн. долл. ИМА-ро ташкил мекард (ҳамаашон кредитҳо бо шартҳои имтиёнок мебошанд). Ба ҷумлаи онҳо даҳ лоиҳаи кӯмаки техникӣ (грант ба маблаги 1,8 млн. долл. ИМА), ки гузаронидани тадқиқотҳои техникую иқтисодӣ, фароҳам овардани имконот ва ташкили конфронси марбут ба инвеститсияҳоро дар назар доранд ва 13 лоиҳаи инвеститсияни дигар, асосан дар секторҳои ҳочагии коммуналий, нақлиёт ва телекоммуникатсияҳо, инчунин соҳаи иҷтимоӣ мансубанд. Дар байнӣ лоиҳаҳои аз тарафи БИР бо якҷоягӣ бо дигар ММБ маблаггузоришаванда лоиҳаи соҳтмони роҳи мосингарди Шагон-Зигар (марҳилаҳои 1 ва 2) якҷоя бо гурӯҳи ҳамоҳангозии арабӣ, лоиҳаи бо об таъминкунии Душанбе якҷоя бо Бонки Ҷаҳонӣ ва таҷхизонии корхонаҳои сектори энергетикӣ якҷоя бо БРО-ро номбар кардан мумкин аст.

4.6 Шабакаи рушди Оғоҳон

Шабакаи рушди ОғоҲон (ШРОХ) дар Тоҷикистон аз соли 1995 фаъолият дорад ва дар ин муддат зиёда аз 150 млн. долл. ИМА-ро барои барномаҳои гуногун ҷалб намуд, ки дар онҳо маблағҳои ҳуди Шабака, ташкилотҳои “Имомати Исломилиён” ва ҷамъияти исмоилиён дар кишварҳои мухталиф, инчунин аз воситаҳои шарикони донораш истифода бурда мешаванд. Дар ибтидо он ба ҳалли проблемаҳои марбут ба мубориза бо маводи мухаддир ва расонидани ёрии башардӯстона машгул буд ва баъдан ба доираи фаъолияти он ислодоти замин, тандурустӣ, маориф, баланд бардоштани сатҳи инфраструктура (баҳусус энергетика ва телекоммуникатсияҳо), сектори бонкӣ ва микромаблаггузорӣ, инчунин туризм ва масоили фарҳангӣ шомил гаштанд.

4.7 Иттиҳоди Аврупо (ИА)

11 октябри соли 2004 Созишиномаи шарикӣ ва ҳамкорӣ (СШХ) ба имзо расид, ки баъди тасдиқ он асоси ҳукукиро барои муносибатҳои дучонибаи миёни ИА ва Тоҷикистон ташкил мекунад. Дар марҳилаи то тасдиқи он аз тарафи 25 узви ИА ва Тоҷикистон иҷрои ин Созишинома дар қисми марбут ба тиҷорат бо Созишиномаи мувакқатӣ дар бораи тиҷорат и масоили марбут ба он (октябри соли 2004 имзо шудааст) ба танзим дароварда мешаванд. Файр аз ин, Созишиномаи мувакқатӣ бâъзе нуқоти Созишинома дар бораи тиҷорат ва ҳамкориро, ки ҳанӯз соли 1989 бо собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ имзо шуда баъдан аз тарафи Тоҷикистон тасдиқ гашта буд, аниқ менамояд.

Стратегияи фаъолияти Иттиҳоди Аврупо дар минтақаи Осиёи Марказӣ дар Барномаи стратегии фаъолияти Комиссияи Аврупо дар Осиёи Марказӣ дарҷ шудааст. Тоҷикистон нисбати дигар кишварҳои минтақа аз рӯи ҳаҷми кӯмаки аз тарафи ИА расидашаванда ба ҳар сари аолӣ ҳеле пеш рафтааст. Дар давоми солҳои 1992-2002 аз бучети Иттиҳод барои Тоҷикистон зиёда аз 350 млн. евро асосан ба шакли грант ҷудо карда шуд. ИА ба Тоҷикистон аз тарики чор самт кӯмак мерасонад: кӯмаки башардӯстона тавассути Бюрои ёрии башардӯстонаи ИА (ЭХО), Барномаи амнияти озукаворӣ, ёрии фавқуллодаи микромолиявӣ ва ТАСИС. Ба файр аз масоили маҳдул кардани миқёси камбизоатӣ, дастгирии аҳолии маҳаллӣ ва рушди ноҳияҳои деҳот бо дикқати маҳсус ба табакаҳои осебидиаи иҷтимоӣ, ИА инчунин бо проблемаи ҳамкории минтақавӣ дар Осиёи Марказӣ, аз ҷумла масоили марбут ба гардиши гайриқонуни маводи мухаддир ва речай сарҳадӣ машгул аст.

Кўмак аз тарики ТАСИС ба се ҷузъ асос меёбад, ки он i) татбиқи барномаи ҳамкории минтақавии ба рушди муносибатҳои неки ҳамсояги ва ҳамкории муташаккили кишварҳои Осиёи Марказӣ мусоидаткунандаро бо истифода аз воситаҳои прагматикий, инхиной ва зуд ба шароит мутобикшаванда дар соҳаҳои барои ИА дорон аҳамияти стратегӣ пешбинни менамояд. Аз ҷумла ба ҷунин соҳаҳо, мисли шабакаҳои роҳро ва энергетикий, истифодаи оқилонаи захираҳои табиӣ ва риояи конвенсияҳои байнамилалии бахшида ба ҳифзи табиат, системаи адолати судӣ ва ҳифзи тартиботи ҷамъиятий, инчунин речай сарҳадӣ дикқат дода мешавад. ii) дар сатҳи кишварҳои мухашшас амалӣ намудани барномаи дастгирии минтақавӣ, ки бояд ҷавобгӯи проблемаҳои асосии минтақа марбут ба рушди устувори иқтисодӣ буда, дикқати асосӣ ба иҷрои СПС/СТС, пешбуруди ислоҳот дар соҳаи иҷтимою иқтисодӣ, татбиқи Барномаи стратегии мубориза бо камбизоатӣ, инчунин ислоҳоти системаи маориф зоҳир карда ҳоҳад шуд. iii) ба тарики таҷриба дар ду-се соҳаи мушахҳаси кишвар амалӣ кардан барномаи мубориза бо камбизоатӣ, ки барои ҳалли вазифаҳои расонидани кўмак ба ақолии камбизоат ва рушди ҷамоати маҳаллӣ ва дехот ва барои табакаҳои осебидай иҷтимоӣ равонашударо дар бар мегирад. Барномаҳои мубориза бо камбизоатӣ дар вилояти Ҳатлон (ҷануби Тоҷикистон) ва водии Фарғона дар шимоли кишвар татбиқ карда мешаванд.

Файр аз ин, ба Тоҷикистон кўмаки микромолиявӣ дар шакли кредит ба маблағи 60 млн. евро (моҳи марта соли 2001 ҷудо карда шуд) ва грант ба маблағи умумии то 35 млн. евро бо траншҳои ҳарсола дода шуд.

Баробари ин, ИА ва БААР дар расонидани кўмаки муштарак дар татбиқи барномаи санатсияи корхонаҳо/ҳадамоти машваратии корӣ (ТАМ/БАС) дар соҳаи микромолиякунӣ ва дар рушди наклиёт (наклиёти ҳавоӣ) ҳамкорӣ менамоянд.

III. ЗАМИМА

- ЗАМИМАИ 1. БАҲОДИҲИИ СИЁСӢ
- ЗАМИМАИ 2. ЛОИҲАҲОИ ИМЗОШУДА
- ЗАМИМАИ 3. АМАЛИЁТҲОИ ҲТ
- ЗАМИМАИ 4. САНДУҚИ ЛОИҲАҲОИ ҲТ
- ЗАМИМАИ 5. БАҲОДИҲИИ ҲУҶУҚӢ
- ЗАМИМАИ 6. НИШОНДИХАНДАҲОИ ЧУДОГОНАИ ИҚТИСОДӢ
- ЗАМИМАИ 7. ВАЗИФАҲОИ МАРҲИЛАИ ГУЗАРИШ
- ЗАМИМАИ 8. КӮМАКИ ДУЧОНИБА

Замиаи 1. Баходихии сиёсӣ

Дар давоми ду соли охир Чумхурии Тоҷикистон дастовардҳои худро дар ичрои моддаи Созишнома дар бораи таъсиси Бонк идома дод. Дастовардҳо дар таъсиси бозори иқтисодӣ назаррасанд, vale гузариш ба демократияи бисёрҳизбӣ ва чомеани ошкорбаёнӣ хусусияти номураттаб дошта, интихоботи моҳи феврали соли 2005 доиргаштаи парламентӣ ба стандартҳои байналхалқӣ ҷавобгӯ набуданд, сарфи назар аз он, ки бâъзе беҳдошт нисбати интихоботи пешина вучуд доштанд. Файр аз ин, Ҳукумат чун пештара ба муваффакиятҳои назаррас дар соҳаи ҳукуқи инсон ноил нагашт, гарҷӣ дар ин ҷода вазъ каме беҳтар шуд.

Баъди ҷандин соли ҷанги ҳаробиовари гражданий (солҳои 1992-1997) вазъият дар Тоҷикистон мӯътадил گашт ва ҳар соли баъди ҷанг он дар тамоми қаламрави қишивар боз ҳам босуботтар мешавад. Акнун, ки вазъи сиёси қариб пурра ба эътидол омадааст, дар қишиваре, ки ҳанӯз ҳам яке аз қишиварҳои қашшоқтарини минтақа мебошад, вазифаи асосӣ таъмини суботи иқтисодию иҷтимоӣ гардид. Ҳалли ин вазифа бо мушкилоти зиёд рӯ ба рӯ мешавад. Қашшоқии табақаҳои васеи аҳолӣ, дараҷаи баланди бекорӣ, музди меҳнати ноҷиз дар омезиш бо сустии институтҳои демократӣ, бесамара будани системаи судӣ ва ҳачми қалони кочоқи маводи мухаддир барои пахшавии васеи коррупсия замини мусоид гузошта, муборизаро бо камбизоатӣ ба яке аз афзалиятҳои асосии миллӣ табдил медиҳанд.

Интихобот

Конститутсия системаи таҷзияи ҳокимијатҳои қонунгузор, ичроия ва судиро мустаҳкам намуда, vale дар амал ҳокимијати пурзӯри ичроия дар шаҳси ҳокимијатҳои қонунгузор ва судӣ мутавозин надорад. Соли 1999 ба Конститутсия тағйиротҳо ворид карда шуданд, ки мӯҳлати ҳафтсолаи ваколатҳои Президент ва соҳтори дупалатагии парламентро (Маҷлиси Олий), ки иборат аз Маҷлиси миллӣ ё палатаи болой ва Маҷлиси намояндагон ё палатаи поёни мебошад, муқаррар намуд. Маҷлиси намояндагон аз 63 депутат иборат буда, ба мӯҳлати панҷ сол бо овоздиҳии бевоситаи ҳалқ интихоб мешавад ва ҳамзамон палатаи болой тавассути овоздиҳии бавосита таъсис мейбад.

Интихоботи ниҳоии президентӣ, ки моҳи ноябрри соли 1999 доир گашта буд, бе даъвати мушохидачиёни САҲА гузаронида шуда, раванди ракобатноки интихоботӣ дар он таъмин карда нашуд. Дар натиҷаи ин интихобот Эмомалӣ Раҳмонов, ки бори нахуст соли 1994 ба мӯҳлати панҷ сол интихоб шуда буд, ба мӯҳлати ҳафт сол, ки соли 2006 ба итмом мерасад, боз ба мақоми президентӣ интихоб گашт. Тағйиротҳои дар боло зикршуда, ки дар раъипурсии умумиҳалқии соли 2003 дароварда шуданд, ба Президенти амалқунанда имкон медиҳанд, ки дар ин вазифа баъди ба итмом расидани мӯҳлати кунунӣ дар соли 2006 то соли 2020, яъне боз 14 соли дигар (ду мӯҳлати ҳафтсола) бокӣ монад.

Давраи аввали интихобот ба палатаи поёни парламент 27 феврали соли 2005 ва давраи дуввум – 13 март доир گашт. Он нахустин интихоботи парламентӣ мебошад, ки аз давраи баъди ичрои созишномаи сулҳи соли 1997, ки ба ҷанги шаҳрвандӣ хотима баҳшида дар интихоботи соли 2000 ба авчи аълояш расида буд, баргузор گашт. Интихоботи соли 2005 санчиши аввалини ҷиддии пешравии Тоҷикистон дар роҳи дигаргуниҳои демократӣ дар марҳилаи баъдиҷонӣ гардид.

Аз нигоҳи САҲА, ки дар қишивар миссияи мушохидачиёни дорои ваколатҳои пурраро таъсис додааст, интихоботи парламентии соли 2005 ба ўҳдадориҳои зиёди асосии

марбут ба интихоботи демократӣ мутобиқат намекард, гарчӣ баъзе беҳдошти вазъият нисбат ба интихоботи гузашта ба қайд гирифта шуд. Аз ҷумла дар бораи қонунвайронкуниҳо дар масъалаи бакайдгирӣ номзадҳо, бастани рӯзномаҳои мухолифин ва ҳайати номутавозини комиссияҳои интихоботӣ иттилоот мавҷуд аст. Овоздӣ тавассути шахсони эътимоднок мушкилии ҷиддиро эҷод намуд, гайр аз ин қонуншиканиҳои зиёд ҳангоми ҳисобкунии овозҳо ва ҷамъбасти натиҷаҳои интихобот қайд гардианд.

Вобаста ба вазъи умуми миссияи мушоҳидачиён бояд қайд намуд, ки беҳдошти қонунгузории интихоботӣ бо риоя нашудан дар амал сарфи назар мешаванд. Дар амал бастани чор рӯзномаи мухолифин яке аз асосҳои раванди демократии интихоботро ҳалалдор кард, гарчанде ки васоити давлатии аҳбори умум дар масъалаи нигориши интихобот мусолиҳакорона рафтор намуданд.

Дар қишвар шаш ҳизби сиёсӣ, аз ҷумла дар ҳакиқат мухолиф амал мекунанд ва ба ҳамаи онҳо иҷозат дода шуд, ки дар интихоботи охирини парламентӣ иштирок намоянд. Ба ду ҳизби наවтаъсис иҷозати аз қайд гузаштан дода нашуд. Қонун ба ҳизбҳои сиёсӣ гирифтани кӯмакро аз иттиходияҳои динӣ манъ мекунад, вале ба фаъолияти ҳизбҳои сиёсии ҳусусияти динидошта ба мисли Ҳизби наҳзати ислом (ҲНИТ) иҷозат дода шудааст.

Дар натиҷаи интихобот Ҳизби президентии ҳалқӣ-демократӣ (ҲҲД) аксари мутлақи ҷойхоро дар парламенти наъ соҳиб гашта, дар байни ҳизбҳои бокимонда танҳо ду ҳизб – коммунистҳ (ҲҚТ) ва ҲНИТ тавонистанд, ки ҳадди 5-фоизаро гузашта, дар парламент соҳиби намояндагони худ шаванд.

Интихоботи парламентӣ таҷассумгари раванди тайи солҳои охир сурат гирифтаистодай ба дasti Президент гузаштани ҳокимијат мебошад. Тарафдорони ў дар Ҳукумат ва мақомоти маҳаллии ҳокимијат мақоми асосиро соҳибанд, ки ин боиси амалан дуркунии рақибони сиёсӣ мегардад. Мухолифин тавре ки пештар дар асоси шартҳои созишномаи сулҳи соли 1997 акнун дорои 30% шахсони мансабдори баландмақом дар мақомоти ҳокимијат намебошад.

Вазъият дар соҳаи ҳукуқи инсон

Умуман дастовардҳои Тоҷикистон дар соҳаи ҳукуқи инсон ҷандон назаррас нестанд, гарчӣ дар баъзе баҳшҳо вазъ бехтар шудааст. Қонуни нави интихоботӣ қабул гашта ба ҳукми қатл мораторий Ҷӯлон шуд, вале Ҳукумат ба мухолифин, васоити аҳбори умум ва иттиходияҳои динӣ фишори худро идома дод.

Дар ҷумлаи проблемаҳои асосӣ маҳдудкунии фаъолияти ҳизбҳои мухолифин ва васоити мустақили аҳбори умум, маҳдудкунии озодии сухан ва озодии ҷамъомадҳоро номбар кардан мумкин аст. Ҳодисаҳои таъқиби рӯзноманигорони мустақил ва мухолифин ба мушоҳида мерасиданд, гарчанде ки шумораи таъсири ҷисмонӣ ба кормандони матбуот кам гаштанд. Расмиёти мураккаби литсензияҳӣ асосан барои ҳомӯш кардани васоити мустақили аҳбори умум истифода бурда мешавад. Соли 2004 дар тағовут аз соли пешин Ҳукумат фишори худро ба воситаҳои мустақили аҳбори умум бо мақсади муташаккил кардани таъсир дар арафаи интихоботи дар моҳи феврали соли 2005 ба нақша гирифташудаи парламентӣ пурзӯр намуд.

Дар давоми соли охир ҳокимијати сиёсӣ чун пештара дар дasti Президент муттаҳид буд. Мухолифин дар натиҷаи баъзе тадбирҳо, аз ҷумла бастани матбааи мустақил, ки ба

боздошти нашри рузномаҳои асосии мухолифин оварда расонид, гузаронидани тафтишҳои интихобии андозсупорӣ, маҳдудкунии литсензияҳо барои пахшкуни, таъқиб ва ҳабси баъзе роҳбарони хизбҳои мухолифин, ки дар буҳтон ба Президент ва гӯё гасби воситаҳо айборд карда шуданд, суст карда шуд.

Конститутсияи Тоҷикистон озодии вичдонро кафолат медиҳад, vale дар амал ҳодисаҳои мудоҳила ба фаъолияти ташкилотҳои мустақили динӣ, ки экстремистӣ эълом гаштаанд, ҷой доранд. Дар давоми ду соли охир адади зиёди шахсоне, ки гӯё узви ташкилоти манъшудаи “Ҳизб-ут-такрир” (Ҳизби озодкуни) буданд, ба ҳабс гирифта шуданд.

Дар бораи қонуншиканиҳои ҷиддӣ ҳуқуқ ба меҳнат иттилоот мавҷуд нест. Конститутсия ва қонунҳои қишвар базаи ҳуқуқии таъмини озодии иттиҳодияҳо, манъи меҳнати маҷбури, рафъи амалияи истифодаи меҳнати кудакон, инчунин манъи табъизро дар масоили ба кор қабул кардан ва интихоби қасбро ташкил медиҳанд. Истифодаи меҳнати кудакон ҳануз ҳам проблема мебошад, зоро ки Ҳукумат дар ҳаёт татбик намудани меъёрҳои марбут ба фароҳам овардани шароити мусоиди меҳнати кудаконро таъмин накард. Аз даврони шурави амалияи бастани мактабҳо дар маъракаи гунучини пахта ва ҷалби ҳонандагон ба корҳои саҳроӣ ҷой дорад.

Нисбати фуруши одамон, тибқи маърузаи охирини Департаменти давлатии ИМА, ки моҳи июни соли 2005 нашр шудааст, Тоҷикистон ба қатори қишварҳои “дараҷаи дуввум” дохил карда шудааст, ки ин маънни аз тарафи Ҳукумати Тоҷикистон ба пуррагӣ таъмин нашудани стандартҳои минималии барои рафъи фуруши одамон зарурӣ ва баробари ин ба ин мақсад андешидани тадбирҳои ҷиддиро дорад. Моҳи августи соли 2004 Ҳукумат қонуни ҳамаҷиҳатаи мубориза бо фуруши одамонро қабул намуд, ки он барои ҳимояи шахсони аз чунин фуруш ҷабрдида асоси хуб мегардад. Ҳукумат мебояд ба мақсади таъмини талаботи ин шахсон ва афзоиши шумораи ашҳосе, ки барои фуруши одамон ба ҷавобгарӣ қашида мешаванд, қушишҳои фаъол намояд.

Робитаҳои беруна

Вобаста ба вазъи байналмилаӣ омили мухиме, ки онро бояд дар мадди назар дошт, ҳамсоягӣ бо Афғонистон мебошад. Новобаста аз тадбирҳои ҷиддии Ҳукумати Тоҷикистон, ки ба дастгиркуни ҳачми зиёди маводи мухаддир оварда расонид, қочоқи маводи мухаддир аз сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ҳанӯз ҳам қалонҷаҷм аст. Ифтитоҳи соҳтмони купруки байни Тоҷикистону Афғонистон, ки бо кумаки молиявии ИМА бунёд мегардад, иқдоми мухимест дар афзоиши тиҷорати дучониба байни ду қишвар ва умуман ҳамкории минтақаӣ.

Тайи ду соли охир муносибатҳои анъанавии зич бо Россия бозҳам таҳқим ёфтанд. Октябри соли 2004 созишнома дар бораи дар Тоҷикистон ҷойгир кардани пойгоҳи ҳарбии Россия ба имзо расид. Соли 2005 ҳимояи сарҳади байни Тоҷикистону Афғонистон аз сарҳадчиёни Россия ба марзбонони Тоҷикистон ба пуррагӣ гузашт. Дар соҳаи иқтисодӣ афзоиши уҳдадориҳои Россия дар бобати ворид кардани сармоягузорӣ ба секторҳои мухталифи иқтисодиёти Тоҷикистон, аз ҷумла ба чунин самти мухими стратегӣ ба мисли гидроэнергетика мушоҳида гардид.

Баъди воқеоти маълум дар Узбекистон дар моҳи майи соли 2005 сарҳади байни ду қишвар мувакқатан баста шуд, vale баъдан зуд аз нав кушода шуд ва воқеаҳои Андіҷон ба вазъи умумии Тоҷикистон бетаъсир монданд. Сарфи назар аз нияти Узбекистон дар бобати аз мина тозакунии сарҳад бо Тоҷикистон ва Қирғизистон, қисми сарҳади байни

ду кишвар ҳанӯз ҳам минагузорӣ шуда, дар натиҷаи он якчанд қас аз таркиши мина ҳалок гардид.

Тоҷикистон дар кори созмонҳои ҳамкории минтақавӣ, аз ҷумла Созмони Ҳамкориҳои Осиёи Марказӣ (СҲОМ), Иттиҳоди иқтисодии Аврупою Осиё (ЕврАЗЭС), Созмони Ҳамкориҳои Иқтисодӣ (ЭКО) ва Созмони Ҳамкориҳои Шанхай (ШОС) фаъолона ширкат меварзад. Моҳи октябрри соли 2004 Тоҷикистон Созишномаи шарикӣ ва ҳамкориро бо ИА ба имзо расонид.

Заминаи 2. Лоихаҳон имзошуда

(маълумот то 30 сентябри соли 2005)

Номигү	Таърихи имзо	Арзини лоиха	Умумии	Воситахон БААР	Холат
Тоҷикистон, Орисибонк (кредит ва воситахон худи) Масолехи зарф, Ҳучанд	19/12/96 28/07/97	1,7 3,3		1,7 1,4	Ичро шуд Бинобар ичро нашудани уҳдадори боздошта шуд
Корхонаи истехсоли об "Оби-Зулол"	04/09/98	10,6		4,5	Бинобар ичро нашудани уҳдадори боздошта шуд
Маблаггузори ба сармояи ТСБ	26/11/99	2,5		0,2	Ичро шуд
<i>Дар доираи Ташибобуси КМАГ (НБФУ)</i>					
Муассисаи гайрибонкии микромолиявии СНЭП - "ИМОН"	16/06/05	0,8		0,8	Интихоби кредит
<i>Дар доираи БМИТ-и минтакави</i>					
БМИТ - минтакави: Тоҷпромбанк	23/12/03	1,1		1,1	Имзо шуд
БМИТ - минтакави: ТСБ-Тоҷикистон	06/10/04	3,6		3,6	Имзо шуд
БМИТ - минтакави: бонки Эсхата	06/11/04	0,1		0,1	Имзо шуд
БМИТ - минтакави: АгроГрупп	16/06/05	0,4		0,4	Имзо шуд
<i>Дар доираи МФММП</i>					
МФММП дар Тоҷикистон: бонки Эсхата	26/02/04	2,5		0,8	Интихоби кредит
МФММП дар Тоҷикистон: ТСБ	17/08/04	1,7		1,7	Интихоби кредит
МФММП дар Тоҷикистон: Тоҷпромбонк	09/12/04	1,7		1,7	Интихоби кредит
МФММП дар Тоҷикистон: АгроГрупп	16/06/05	1,7		1,7	Интихоби кредит
Фурудгоҳи Ҳучанд	22/04/99	6,2		2,1	Пардоҳти кредит
Лоихаи таҷхизонидани Тоҷиктелеком	02/10/01	12,6		10,8	Интихоби кредит
Системаи таъминоти аэронавигацонии ШДХ	02/10/01	6,0		4,6	Интихоби кредит
Лоихаи азnavкунии системаи бо об таъминкуни Ҳучанд	13/07/04	4,3		1,0	Имзо шуд
Навқунии ҳавопаймоҳи Ширкати давлатии ҳавопаймои Тоҷикистон	27/07/05	6,1		4,1	Имзо шуд
ҲАМАГИ		67,5		42,6	

Заминаи 3. Амалиётхои ХТ

Расамни амалиёт	Номгуни амалиёт	Чудо карда шуд (евро)	Аз худ карда шуд (евро)	Тиърихи тасдики маблуттузори	Мархизни амалиёт
AUS-2000-02-02	Тахдили проблемаҳои азнавсозии соҳтори дар соҳаи нақлиёти ҳавон	64 971	64 971	17/02/00	Ичро шуд
AUS-2000-12-03	Системан таъминоти аэронауигатсияни Ширкоти давлатии ҳавопаймони Тоҷикистон (ШДХ)	66 000	66 000	07/12/00	Ичро шуд
DEN-1996-03-01	Шабаки барпошуда	15 849	15 849	05/03/96	Ичро шуд
ECT96-96-11-11	Ориенбонк	365 000	365 000	07/11/96	Ичро шуд
ECT97-97-05-10	Ҳадамотги машварати кори - Ассотсиятсияи корхонаҳои ҳурду миёна - мархизи II	383 875	383 875	27/11/96	Ичро шуд
ECT99-2002-10-03	Азнавсозии соҳтори ва воридсозии МСФО	500 000	500 000	29/10/02	Ичро шуд
EIPF01-2003-10-05	Лоиҳаи нақунии ҳавопаймоҳои ШДХ	49 700	49 700	13/10/03	Ичро шуд
EIPF01-2004-12-14	Воридсозни меъёрҳои идорақунни корпоративи дар бонҳои тиҷоратии Тоҷикистон	100 000	30 000	20/12/04	Чалби воситаҳо
ETCF-2005-04-11F	Барномаи ТАМ: лоиҳаҳои ТАМ ҳисми 2 дар Тоҷикистон	171 000	22 134	25/02/05	Воситаҳо чудо шуданд
ETCF-2005-04-16	Мушовирони кредити аз руи ҳатти меҳанизми молиязунонии корхонаҳои ҳурд ва ҳурдмикёс дар Тоҷикистон (ФММПТ)	800 000	0	28/04/05	Воситаҳо чудо шуданд
FIN-1995-12-08	Шабаки барпошуда	47 597	47 597	21/12/95	Ичро шуд
FLN-2003-09-01	Бо об таъминкуни Хучанд: тахдили интироҳи тарафҳои манғнатдор	35 380	35 380	30/09/03	Ичро шуд
HOL-1995-12-14	Фаъолияти Тоҷикбонк - ҳолати муҳосиба ва ташхис	163 361	163 361	21/12/95	Ичро шуд
HOL-95-10-12PS	Таъмири таъчилии ҳатти парвозу фуруди Душанбе (мархизи I)	3 041 636	3 041 636	01/10/95	Ичро шуд
IRL-1996-03-01	Шабаки барпошуда	9 448	9 448	11/03/96	Ичро шуд
IRL-2004-10-04	Барномаи мусоидат ба инкишофи тиҷорат: таъмири таъчилии кормандони бонҳои замонӣ	21 975	11 391	21/10/04	Чалби воситаҳо
ITA-1995-07-06	Фаъолияти Тоҷикбонк - машваратҳои кредити	202 018	202 018	19/07/95	Ичро шуд
ITA-1997-10-06	Татбики лоиҳаи ташаббӯсхон ФП, ХТ бо Ориенбонк	347 678	347 678	22/10/97	Ичро шуд
JAP-1996-02-05	Шабаки барпошуда	99 151	99 151	20/02/96	Ичро шуд
JAP-1996-05-14	Шабаки барпошуда - мархизи II	265 934	265 934	04/06/96	Ичро шуд
JAP-1999-11-18	Тоҷикистон : барномаи рушди институтҳои молиязи (Тоҷиксодирбонк)	485 241	485 241	11/11/99	Ичро шуд
JAP-2000-02-02	Таъмини таъчилии азнавсозии соҳтори фурудгоҳи Хучанд	240 911	240 911	08/02/00	Ичро шуд
JAP-2000-02-03	Ташхиси асоснокунии техникию иқтисади барон Тоҷиктелеком	230 280	230 280	08/02/00	Ичро шуд
JAP-2000-03-06	Тоҷиктелеком: барномаи инкишофи базаи меъри	269 759	269 759	22/03/00	Ичро шуд

Раками амалнёт	Номгун амалнёт	Чуло карда шуд (евро)	Аз худ карда шуд (евро)	Таърихи тасдики маблангузори	Мархилан амалнёт
JAP-2001-09-17	Барномай сохтори ташкилии Тоҷиктелеком (БСТ), ҷузъи А ГВП	407 325	407 325	19/09/01	Ичро шуд
JAP-2001-09-18	Тоҷиктелеком: таҳлиси стратегияи ширкат, ҷузъи В	400 000	400 000	19/09/01	Ичро шуд
JAP-2001-10-22	Таҳқизонидани системаси таъминоти аэронағатсанонии Тоҷикистон	357 453	308 982	02/10/01	Чалби воситаҳо
JAP-2002-07-05	Тоҷиктелеком: барномай инкишофи базаи мезёри: мархилан II	300 000	300 000	03/07/02	Ичро шуд
LUX-2004-06-04	Барномай ТАМ дар сатҳи маҳали – Ворӯз, Тоҷикистон	200 000	75 744	09/06/04	Чалби воситаҳо
NORG-2005-01-01	Лоиҳаи азниавкуни системаси бо об таъминкуни Хучанд: нишондихандаҳои молиявӣ ва истифодабарӣ	286 165	0	25/01/05	Воситаҳо чудо шуданд
POR-1996-02-01	Шабакон барношуда	19 040	19 040	20/02/96	Ичро шуд
SPA-1994-05-02	Имконоти ивеститсииони дар комплекси агросаноатӣ	150 893	150 893	17/05/94	Ичро шуд
SWI-2003-02-01PS	Лоиҳаи телекоммуникацисиони барои Тоҷикистон: машвараткӯйи онд ба ҳариди мол. ко рӯя ҳадамот	40 671	40 671	19/02/03	Ичро шуд
SWI-2003-04-02	Аудити молиявии бонки Эсхати барои МФММП	41 504	41 504	16/04/03	Ичро шуд
SWI-2003-05-03	ФММПТ: баҳодории идорақунии бозътимод – бонки Эсхати ва Ориёнбонк	39 500	33 388	27/05/03	Чалби воситаҳо
SWI-2003-08-01	Лоиҳаи азниавкуни системаси бо об таъминкуни Хучанд: нишондихандаҳои молиявӣ ва истифодабарӣ: кумак барои ташҳиси молиявӣ	38 209	38 209	12/08/03	Ичро шуд
SWI-2004-02-03	ФММПТ: баҳодории идорақунии бозътимод дар се бонки тиҷоратӣ	44 989	44 989	06/02/04	Чалби воситаҳо
SWI-2004-10-15	ФММПТ: баҳодории идорақунии бозътимод дар се бонки тиҷоратӣ – Агронивестбонк	21 969	21 969	08/10/04	Чалби воситаҳо
TAI-1996-05-05	Ҳадамоти машваратии кори	60 532	60 532	03/05/96	Ичро шуд
UKB-1995-11-15	Аудити ҳукуки	22 653	22 653	01/11/95	Ичро шуд
UKB-1995-11-16	Таъмини таъчилии ҳатти парвозу фурӯди Душанбе (мархилан I)	47 590	47 590	08/11/95	Ичро шуд
UKB-1996-11-14	Кумак дар таҳияи конун дар бораи карордодҳо бо таъминот	28 037	28 037	12/11/96	Ичро шуд
UKD-1999-04-09	Ташҳиси молиявии корхонаи масолеи зарғони Ҳушиҷӣ	20 000	20 000	30/04/99	Ичро шуд
UKTA-2003-09-01	Мушовирони кредити аз рӯи механизми молиякунионии корхонаҳои хурд ва хурдмикёсси Тоҷикистон (ФММПТ)	1 593 009	797 589	04/09/03	Чалби воситаҳо
USSP-2003-09-01	Мушовирони кредити аз рӯи механизми молиякунионии корхонаҳои хурд ва хурдмикёсси Тоҷикистон (ФММПТ)	202 020	140 484	04/09/03	Чалби воситаҳо
USSP-2004-10-06	Мушовирони кредити аз рӯи механизми молиякунионии корхонаҳои хурд ва хурдмикёсси Тоҷикистон	160 702	57 271	29/10/04	Чалби воситаҳо
12 459 024 10 004 182					
12 459 024 10 004 182					
Шуморон амалнёт:					
46					

Замидан 4. Сандуки лоиҳаҳои ХТ

Чорабинҳои ХТ	Сектор	Маблаги пешакӣ
Лоиҳаи рушди бо обтъминкуни дар шаҳрҳои ҷанубӣ (Кулоб-Дангара): ассононкӯни техникию иқтисодӣ, аз ҷумла экспертизаи техники ва таҳлили самаранокии иқтисодии барномаи инвеститсионии пешниҳодшуда, экспертизаи экологи ва омодасозии накшаш беҳдошти нишондихаҳои молияви ва истифодабари Дастирии татбик, баҳодиҳии оқибатҳои иҷтимоӣ ва таҳлили иштироқи тарафҳои манфиатдор.	Инфраструктураи махалли	600
Лоиҳаҳои рафғи партовҳои саҳт дар Душанбе: ассононкӯни техникию иқтисодӣ, дастирии татбикӣ тоҷиҳатҳои куамак дар ҳариди молу ҳадамот.	Инфраструктураи махалли	800
Хукуматҳои шаҳрҳои Ҳучанд, Кулоба ва Дангара: ҳадамоти машварати ва кумаки амали дар масоили идоракунии махали.	Инфраструктураи махалли	200
Точиктелеком: соҳтори ташкили, саҳхомигардонии корхонаи давлатӣ, омодаги ба хусусигардони, инкишофи базаи меъёрии ҳадамоти алока.	Алока	300
Саноати истиҳроҷи маъданҳои кӯҳӣ Тоҷикистон: нигориши конунгузори дар бораи истиҳроҷи қандинҳои фоиданок ва мусоидат ба инвеститсионҳо ба ин соҳа.	Захираҳои табии	100
Механизми молиякунонии корхонаҳои хурд ва хурдмикёс дар Тоҷикистон (ФММПТ ва ФММПТ-2). Тайёр кардани нозирони кредити ба максади таҳжими потенсиали бонкҳои тиҷоратии Тоҷикистон ва вассеъ гардонидани додани карзҳои хурдмикёс, хурд намеъна. Татбикӣ воситаҳои кредитии КХМ ва сектори кишоварзи.	Гурӯҳ оид ба соҳибкории хурд, ММ	1400
Сектори бонкии Тоҷикистон: машваратҳои ҳукуки оид ба конунгузории андоз.	Гурӯҳ оид ба соҳибкории хурд, ММ	Ҳадамоти доҳили
Сектори бонкии Тоҷикистон: машваратҳои ҳукуки ва таъсиси механизмоҳои ташкилии ҳукукии пешгирии соғкунии пул (тайёркунии кадрҳо, таҳияи коидҳо)	Гурӯҳ оид ба соҳибкории хурд, ММ	100
Сектори бонкии Тоҷикистон: идоракунии корпоративӣ. Соҳтори ташкили, омодаги ба инвеститсионҳо (ТСБ, АИБ).	Гурӯҳ оид ба соҳибкории хурд, ММ	100
Сектори бонкии Тоҷикистон: бонки Эсхата – тадбирҳои баъдинвеститсионии марбут ба инкишофи ташкили ва тайёркунии кадрҳо.	Гурӯҳ оид ба соҳибкории хурд, ММ	Воҷиби тасдик аст
Барномаи рушди иқтисодии ТАМ/БАС барои кишварҳо, ки дар мархилаи ибтидоии гузариш карор доранд бо ҷузъҳои барномаи ТАМ/БАС дар сатҳи махали.	Санатсияи корхонаҳо	200
Лоиҳаҳои КХМ дар СНЭП Таҳияи лоиҳаҳо, ҳадамоти машваратии кори, ташхис барои МБК, МИБ, МХММ.	Гурӯҳ оид ба Осиёи Марказӣ/ СНЭП	150

Замиаи 5. Баҳодихии ҳукуқӣ

Баҳодихии қонунгузории тиҷоратии Тоҷикистон

БААР силсилаи маводҳои марбут ба баҳодихии гузариши қишварҳои амалиёт ба системаи нави ҳукуқӣ бо дикқати асоси ба баязе соҳаҳои мушаххаси вобаста ба фаъолияти инвеститсионӣ, ба мисли бозори сармоя, ҳукуқи саҳомӣ ва идоракуни корпоративӣ, консессияҳо, муфлисшавӣ, қарордодҳо бо таъминот ва телекоммуникатсияҳоро таҳия ва мунтазам нав меқунад. Тавассути ин маводи таҳлилӣ чӣ сифати қонунгузории кодификатсияшуда ва чӣ татбики он дар амалия баҳодихӣ карда мешавад. Бо натиҷаҳои тамоми кори таҳлили метавон дар саҳифаи БААР дар Интернет бо нишонии www.ebrd.com/law шинос шуд. Дар Замиаи мазкур таҷрибаи дар Тоҷикистон аидӯҳташуда якҷоя бо шарҳи муҳтасари танқидии коршиносони ҳукуқии Бонк – муаллифони ин баҳодиҳи оварда мешавад.

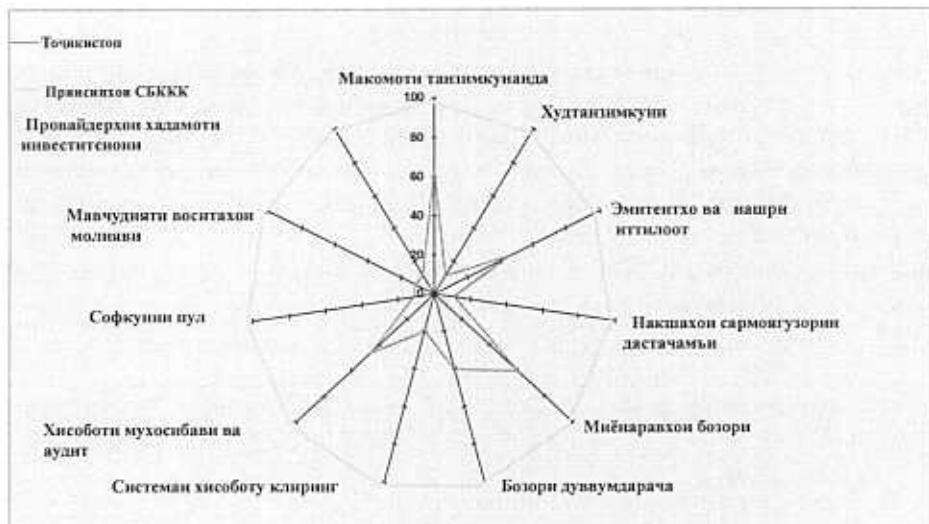
Бозори сармоя

Меърҳои асосии ҳукуқии марбут ба бозори қоғазҳои қимматнок дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Қонун “Дар бораи қоғазҳои қимматнок ва биржаҳои фондҳо”, ки соли 1992 қабул шудааст, Қонун “Дар бораи ҷамъиятҳои саҳомӣ”, ки соли 1991 қабул шудааст (ба ҳарду ин қонунҳо соли 1998 тағйиротҳо ворид карда шудаанд) ва барҳе аз дастурамалҳои Вазорати молия оварда шудаанд.

Бозори фондҳо дар Тоҷикистон соли 1992 таъсис дода шуд, вале то алҳол он бинобар норасони воситаҳои нави молиявӣ мунтазам дучори мушкилот мегардад. Соли 2000 Ҳукумати Тоҷикистон бо мақсади бақайдигирӣ, мониторинг ва соддакуни хариду фурӯши саҳмияҳои зиёда аз 400 ширкатҳои саҳомӣ Феҳрасти марказии саҳмияҳоро таъсис дод, ки онро Вазорати молия мебараҷд. Бозори облигатсияҳо мавҷуд бошад ҳам, он танҳо бо уҳдадориҳои ҳазинадории давлати маҳдуд аст.

Алҳол дар Тоҷикистон мақомоти давлатии мустақил барои назорати бозори қоғазҳои қимматнок вучуд надорад. Қонун “Дар бораи қоғазҳои қимматнок ва биржаҳои фондҳо” ба Вазорати молия ваколати назорат аз болои бозори қоғазҳои қимматнок ва ба Бонки марказӣ назорати сектори бонкиро voguzor кардааст.

Сифати қонунгузорӣ дар бораи бозори қоғазҳои қимматнок –Тоҷикистон (соли 2004)

Эзоҳ. Нуктаи ниҳони хар яи ҳат нишондихан-дай бехтарин, яъне мутобики стандартҳои «Ҳадафу принципион таъсисмунанд» амалиёт бо қоғазҳои қимматнок-и СБКК-ро дар назар дорад. Чи қадар «тор» пурратар бошад, ҳамон қадар қонунгузории қишиар оид ба қоғазҳои қимматнок ба ин принципҳо мутобик аст.

Сарҷашма: Баҳодихии БААР ба қонунгузории оид ба қоғазҳои қимматнок, соли 2004.

Аз руи натицаҳои баҳодии БААР ба қонунгузорӣ оид ба қоғазҳои қимматнок дар соли 2004 Тоҷикистон чун кишваре, ки Ҳадафу принсипҳои танзими амалиёт бо қоғазҳои қимматнокро, ки аз ҷониби Созмони байналмилалии комиссияҳо оид ба қоғазҳои қимматнок (СБКҚ) нашр шудааст “хеле бад риоя менамояд” арзёби шудааст. Ниг. ба диаграммаи дар боло овардашуда, ки аз зарурати бетаъхири ислоҳоти базаи қонунгузорӣ шаҳодат медиҳад.

Ба ҷумлаи камбудиҳои асосии қонунгузорӣ набудани меъёрҳои марбут ба ҳимояи саҳмдорони миноритари, нашри нақшаҳои соҳибияти саҳмияҳои имтиёзном ва сармоягузории дастаҷамъӣ мансубанд. Ширкатҳои касбии аудиторӣ, ки фаъолияти худро дар асоси МСБУ амали менамоянд, акнун ба кор дар кишвар шуруӯ карда бошанд ҳам (ду ширкати узви “ҷоргони қалон” намояндагиҳои худро ифтитоҳ намуданд), қонунгузории танзимкунандай ҳисоботи муҳосибавӣ ва ҳисоботи молиявӣ мавҷуд аст, вале меъёрҳои мавҷуда чандон мушаххас набуда, мақомоти назораткунандай риояни онҳо вучуд надорад.

Қонун алҷол танзими нақшаҳои сармоягузории дастаҷамъиро пешбинӣ наменамояд. Гайр аз ин, қонунгузорӣ дар бораи мубориза бо расмикунонии даромадҳои аз фаъолияти ҷиноятӣ ба дастомада ва қоидаҳои марбут ба ҷузъҳои воситаҳои молиявӣ ва расонандагони ҳадамоти инвеститсионӣ то ҳол дар мархилаи барраси қарор доранд¹⁰. Қисми асосии қонунгузории мавҷудаи марбут ба қоғазҳои қимматнок дар шакли қонунҳо дар бораи ҷамъиятҳои саҳомӣ ва низомномаҳои молиявӣ нашр шудаанд. Тоҷикистон ба таъсиси мақомоти пурзури танзимкунандай амалиёт бо қоғазҳои қимматнок ва дар амал татбиккунии қонунгузории марбут ба танзими ин амалиёт ва ҳиямояи ҳукуқҳои инвесторони фондӣ ниёзманд аст.

Қонунгузорӣ дар бораи ширкатҳо ва идоракунии корпоративӣ

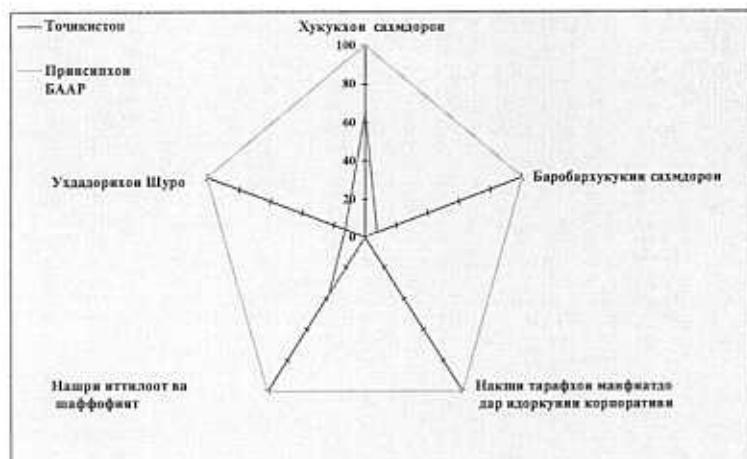
Қонун дар бораи ҷамъиятҳои саҳомӣ (ҶС) соли 1991 қабул шудааст ва минбаъд ҷандин бор ба он тағиирот ворид карда шудааст. Муддати мадидест, ки дар парламент қонуни нав мариди муҳокима қарор дорад, вале эҳтимоли қабули он дар ояндаи наздик кам мебошад. Дар шакли мавҷудааш лоиҳаи қонуни нав ба васеъ гардонидани ҳукуқҳои саҳмдорон, такмили идоракунии корпоративӣ ва тартиби фаъолияти ширкатҳо, инчунин зиёд қардани ҳадди минималии сармояи оинномавӣ ва манъи ҷамъиятҳои саҳхомии шакли пушида равон шудааст.

ҶС метавонанд чӣ шакли кушод ва чӣ пушида дошта бошанд ва ҶС пушида метавонанд дорои то панҷоҳ саҳмдор бошанд. Аз ҷиҳати ташкили ҶС соҳтори дудараҷаро доранд, ки ҳам шурои директорон ва ҳам шурои назорати дар маҷлиси умумии саҳмдорон таъин қарда мешаванд.

Қонунгузории ҷорӣ дар бораи ҷамъиятҳои саҳхомӣ барои таъсис, фаъолият ва барҳамхурии ҶС асоси ҳукуқиро ташкил медиҳад, вале дар он дар бобати бисёр масоили муҳими марбут ба саҳмдорони миноритарӣ ва инвесторони генерали сухан намеравад.

¹⁰ Вобаста ба пешгирии соғкунни пул (ПСП) ҳамон бонкҳои Тоҷикистон, ки дар барномаҳои БААР иштирок менамоянд, бояд мавҷудияти қоидаҳои даҳлдорро дар ин бобат тасдик намоянд, ки иҷрои онҳо мавриди назорати мунтазам қарор мегирад. Гайр аз ин, соли 2005 лоиҳаи маҳсуси мусоидат ба сектори бонки ва мақомоти танзимкунандай давлати дар ҳалти ин вазифа ва мутобикгардонии қоидаҳои доҳили амали қарда шуд.

Сифати қонунгузорй дар бораи идоракуни корпоративӣ –Тоҷикистон (соли 2004)

Эзоҳ. Нуктаи ниҳоии ҳар як ҳат нишондиҳандаи бехтарин, яъне мутобики стандартҳои «Хадафу принциҳои танзими амалиёт бо когазҳои кимматнок»-и СБКҚҚ-ро дар назар дорад. Чи қадар «тор» пурратар бошад, ҳамон қадар қонунгузории қишвар оид ба идоракуни корпоративӣ ба ин принциҳо мутобик аст.

Сарҷасма: Баҳодиҳии БААР ба қонунгузори оид ба когазҳои кимматнок, соли 2004

Аз руи натиҷаҳои баҳодии БААР ба қонунгузорй оид ба идоракуни корпоративӣ дар соли 2004 Тоҷикистон дар охири номгӯи қишварҳое, ки дар онҳо БААР фаъолият менамояд, ҷойгир карда шуд, ки ин маънии чой доштани камбуҷиҳои ҷиддиро дар базаи ҳуқуқии марбут ба идоракуни корпоративро нисбат ба нишондиҳандаҳои аз тарафи СХИР муқарраркарда дорад.

Яке аз норасоиҳои асосии базаи мавҷудаи ҳуқуқӣ аз он иборат аст, ки қонун баробархуқуқии саҳмдоронро дар овоздиҳӣ талаб наменамояд ва қарордодҳоро бо истифода аз иттилооти пушида манъ намекунад. Қоидаву расмиёти танзимкунандай ба даст овардани назорати ширкатҳо ва қарордодҳои хислати фавқулодда дошта начандон мушахҳас зикр шуда, механизмҳои муқобилат ба якшавӣ аз ҷониби саҳмдорон зери назорати мунаzzам ҳагирита шудаанд. Паҳнкунии иттилоот миёни саҳмдорон низ проблема буда, онҳо ҳангоми гирифтани иттилоот қабл аз маҷлиси умуми дучори мушкилот мегарданд.

Консессияҳо

Консессияҳо бо Қонун “Дар бораи консессияҳо” аз соли 1997, ки соли 2000 ба он тағијиротҳои марбут ба қоидоҳои қарордодҳои консессионӣ ва гузаронидани музояда ва озмунҳо ворид карда шудаанд, ба танзим дароварда мешаванд. Қонунгузории консессионӣ танҳо ба инвесторони ҳориҷӣ паҳн мегардад. Моддаи 35 (1) Қонун “Дар бораи инвеститсияҳои ҳориҷӣ” муқаррар намудааст, ки инвесторони ҳориҷӣ ва корхонаҳое, ки инвеститсияҳои ҳориҷӣ мегиранд, метавонанд аз консессияҳо барои истиҳроҳи захираҳои табии истифодаи бурда, бо дигар фаъолияти ҳочагӣ машгул бошанд.

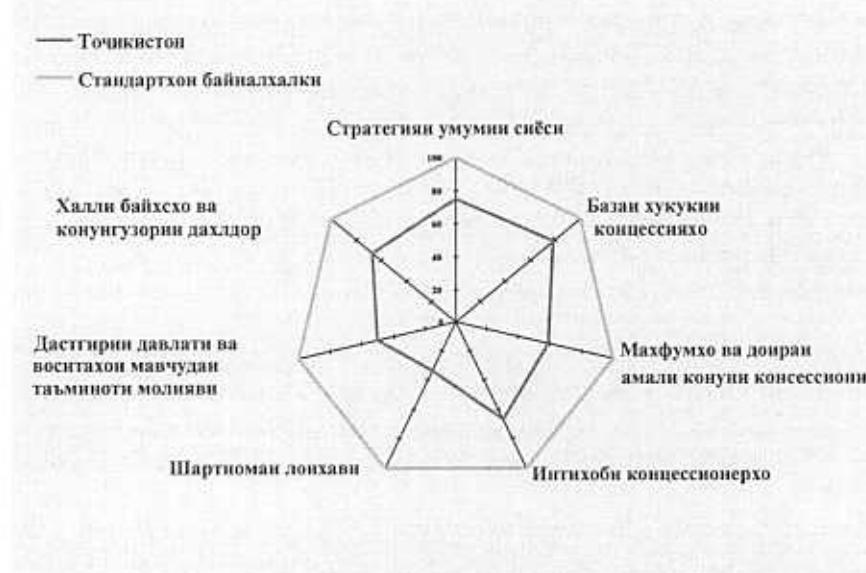
Муносибатҳои консессионӣ бо созишномаҳои миёни инвесторони ҳориҷӣ ва мақомоти давлатӣ ба тартиб андохта мешаванд. Тибки қонунгузории консессионӣ мӯҳлати амали созишномаҳои консессионӣ одатан 50 солро ташкил намуда, метавонад то 99 сол тамдид гардад. Қонунгузории консессионӣ консессияро чун созишномае, ки арзёби менамояд, ки он инвесторони ҳориҷиро дорон ҳуқуқи истифодаи мувакқатии активҳои муайян менамояд. Ба ҷумлаи ин активҳо, қанданиҳои фоиданок, захираҳои гидроэнергетикӣ, ҳочагиҳои пахтапарварӣ, соҳтмон, захираҳои об, фазои ҳаво, олами наботот ва ҳайвонот ва дигар бойгариҳои табии мансубанд.

Мафхумҳои қонуни консессионӣ аксаран дуҳура буда, доираи татбики он ба дигаргунӣ муҳтоҷ аст. Гайр аз табъизи руирости инвесторони дохилӣ, қонун дар масоили муайян кардани мафхумҳои асосӣ, инчунин соҳаҳо ва намудҳои фаъолияте, ки дар он консессия ба кор бурда мешавад, ба норавшаниҳо роҳ медихад. Тартиби интихоби консессионерҳо низ бояд мавриди шарҳи иловагӣ қарор гирад. Гарчи дар ин бора қоидаҳо мавҷӯд бошанд ҳам, аз бисёр ҷиҳат онҳо муқаррароти қонунро тақрор намуда ба як қатор масоили ҷиддӣ аҳамият намедиҳанд. Масалан, дар бораи қоидаҳои интихоби пешакӣ ҷизе гуфта намешавад, асосҳои гузаронидани музокирот чандон равшан нестанд, қарорҳои марбурт ба “холатҳои истиснӣ” аз ҷониби Ҳукумат қабул карда мешаванд ва дар бораи пешниҳодҳои бо ташабbusи шахси пешкашшаванда ягон хел қоида вучуд надорад. Аз дигар тараф, ба ҷиҳатҳои мусбӣ талаби қонунро дар бобати огоҳкунии ҳамаи иштирокчиёни озмун оиди натиҷаҳои он ва ҳукуқи онҳоро дар бораи шикоят метавон ишора намуд. Гайр аз ин санад бақайдигирии шартномаи лоиҳавиро пешбинӣ намуда, муқарраротро дар бораи “манъи мудоҳила ба фаъолияти ҳочагии консессионер” дар бар мегирад. Имконияти бекоркунии якҷонибаи шартнома аз тарафи мақомоти давлатие, ки онро баастааст гарчанде пешбинӣ шуда бошад ҳам, аз руи қонун чунин бармеояд, ки ин амал метавонад танҳо ҳангоми аз тарафи консессионер пешниҳод кардани маълумотҳои бардуруғ сурат гирад.

Дар тағовут аз қонунгузории кишварҳои дигар, қонуни консессионии Тоҷикистон ба истилоҳ тавзехоти суботкунандаро дар бар намегирад, ки он имконияти эътибори ҳудро ниғаҳ доштани созишиномаи консессиониро дар сурати қабули қонуни нави дорои шароитҳои каммусоид нисбат ба қонуне, ки дар асоси он созишинома баста шуда буд пешбинӣ менамояд. Гайр аз ин, гарчанде ки он муқаррароти марбурт ба танзими масоили шартномаи лоиҳавиро дар бар гирад ҳам, онҳо барои фароҳам овардани шароити мусоид барои ҳамоҳанг кардани ин шартномаҳо (масалан, ҳукуқи афзалиятноки давлат ба ҳариди истеҳсолоти консессионӣ, гайриимкон будани ба дигар кас додани ҳукуқҳои консессионер ва дигар масоили муҳим) кумак намекунанд. Баробари ин, қонуни консессионӣ дар қисмати марбурт ба дастгирии давлатии кафолатҳои молиявӣ чандон коршоям набуда, имконоти бо он пешбiniшудаи муроҷиат ба арбитражи байналхалқӣ маҳдуд аст.

Новобаста аз баъзе нукоти мусбӣ, қонун дар бораи консессияҳоро чун асоси боэътиими ҳукуқи барои васеъ гаштани иштироки сектори ҳусусӣ (ИСҲ) дар рушди инфраструктура ва соҳаҳои ҳадамоти коммуналӣ Тоҷикистон наметавон арзёби намуд.

Сифати қонунгузории консессионии –Тоҷикистон (соли 2004)

Эзоҳ. Нуктаи ниҳоии ҳар як ҳол нишондихандай бехтарин, яъне мутобики стандартаҳои «байнамилалиро ба мисли Коидай ЮНСИТРАЛ барои қонунгузории ҳукуқи инфраструктураи маблагузории ҳусусӣ дар назар дорад. Чи кадар «тор» пурратар бошад, ҳамон қадар қонунгузории кишвар оид ба идоракунни корпоративи ба ин принципҳо мутобик аст.

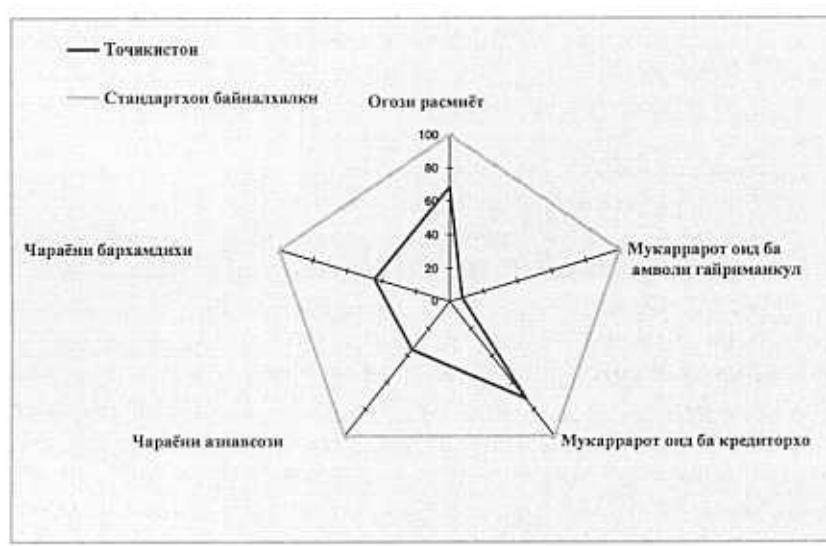
Сарҷашма: Баҳодории БААР ба сектори консессионӣ, соли 2004

Таҳлили қонунгузории консесионии ба қарибӣ анҷомдодаи БААР ба мақсади баҳодиҳӣ ба речай даҳлдор дар ҳамаи 27 кишвари амалиёти Бонк нишон дод, ки қонунгузории Тоҷикистон ба стандартҳои қабулшудаи байналмилалӣ дар ин соҳа “хеле ҳам номутобик” мебошад. Тавре ки аз диаграммаи дар боло овардашуда бармеояд, қариб ки ҳамаи ҷиҳатҳои асосии механизми консесионӣ ба такмилсозии минбаъда муҳтоҷанд. Масалан, қоидаҳои марбут ба шартномаҳои лоиҳавӣ ва мавҷудияти воситаҳои молиявӣ ва дастгирии давлатӣ бо мақсади ҷавобгу будан ба талаботҳои базаи замонавии ҳукуқии мусоидаткунанда ба ИСҲ беҳдоштҳои хеле ҷиддиро талаб мекунанд. Омили дигаре, ки бечуну ҷаро дикқати Ҳукуматро ба ҳудҷал менамояд, стратегияи умумии сиёсӣ мебошад, ки набудани он иҷрои ҳама гуна қонунро, чи қадаре ки он мӯкаммал набошад ҳам, хеле душвор мегардонад.

Қобилияти пардоҳт

Масоили марбут ба гайриқобили пардоҳтӣ ва муфлисшавӣ дар Тоҷикистон бо қонуни соли 1992 “Дар бораи муфлисшавии корхонаҳо” бо тағииротҳои минбаъда (Қонун “Дар бораи гайриқобили пардоҳтӣ”) ба танзим дароварда мешаванд. Ҳангоми баҳодиҳии БААР ба ин сектор дар соли 2003 ин қонун ба стандартҳои байналхалқӣ “тамоман номувоғик” ҳисобӣ шуд. Диаграммаи дар поён овардашуда нишондихандаҳое, ки дар вақти ин лоиҳа ҷамъ шудаанд, инъикос намуда, ҳадди мутобиқати қонун дар бораи гайриқобили пардоҳтро ба стандартҳои байналхалқӣ дар панҷ соҳаи асосӣ нишон медиҳад.

**Мутобиқати Қонуни Тоҷикистон дар бораи гайриқобили пардоҳти ба стандартҳои байналхалқӣ
Сифати қонунгузорӣ дар бораи гайриқобили пардоҳти –Тоҷикистон – (соли 2004)**

Эзоҳ. Нуктаи ниҳои ҳар як ҳат нишондихандаи бехтарин, яъне мутобиқи стандартҳои байналмилалиро ба мисли Принсиҷу маслиҳатҳои Бонки Ҷаҳони дар бобати речай самараюки муфлисшави ва таъмини ҳукукҳои кредиторон, ҳуччати гурӯҳи кории ЮНСИТРАЛ “Принсиҷу қонунгузориву роҳбарии қонунҳо дар бораи гайриқобили пардоҳти” ва гайраро дар назар дорад. Ҷи қадар «тор» пурратар бошад, ҳамон қадар қонунгузории кишвар оид ба гайриқобили пардоҳти ба ин принципҳо мутобиқ аст.

Сарҷашма: Лоиҳаи БААР оиди баҳодиҳии танзими масоили гайриқобили пардоҳти, соли 2004

Тавре ки диаграммаи дар боло овардашуда нишон медиҳад, қонуни мазкур дорои камбуҷидҳои хеле ҷидди қариб дар ҳамаи ҷабҳаҳои муҳимтарини проблемаи гайриқобили пардоҳт аст. Аз ҷумла, қонун дар бобати назорати азнав ташкилёбӣ ягон қоида муқаррар накардааст. Тибқи муқаррароти начандон зиёди он, дар бобати баҳодиҳии мустакили нақшаш аз нав ташкилёбӣ ва назорати иҷрои он ягон ҳел талабот муайян карда нашудааст ва иштироки ҷузъии ҳиссаи асосии кредиторон пешбинӣ шудаасту ҳалос. Бо назардошти ин маҳдудиятҳо, зуд ва шаффоф гузаштани раванди аз нав ташкилёбӣ бо истифода аз ин қонун гайриимкон аст. Гайр аз ин, қонуни мазкур

дорои мафхумҳои норавшани марбут ба ҳолати молиявӣ чун шарти оғози расмиёти муфлишави буда, қоидаҳои ноаниқи вобаста ба он ки қадом вақт аз тарафи суд қабул шудани ариза дар бораи муфлишавиро дорад ва дар бобати дорои сатҳи муайянни ихтисоси касби будани идоракунандагони беруна ягон гуна талаботи мушаххас мавҷуд нест.

Норасоиҳои номбаршударо ҳамчун “хело ҳам мухим” баҳо додан мумкин аст, зоро ки онҳо шарти ҳатмини эътибори амалии қонун дар бораи муфлишавӣ мебошанд. Ба гайр аз камбудихои қайдшуда, қонунгузорӣ дар бораи муфлишавӣ боз дорои норасоиҳои дигар мебошад. Аз ҷумла дар он муқаррарот дар бобати манъ будани бастани ягон хел қарордод то ба анҷом расидани расмиёти муфлишавӣ ва ё татбики қоидаҳои байналхалқии муфлишавӣ вучуд надоранд. Бинобар гуфтаҳои боло, метавон ҷунин ҳулоса кард, ки дар байни ҳамаи қишварҳои амалиёти БААР Тоҷикистон дорои қонунгузории аз ҳама суст дар бобати муфлишавӣ буда, расмиёти муфлишавӣ дар Тоҷикистон эҳтимол ҳусусияти пешбининашаванда ва гайришаффоффро дорад.

Шартномаҳо бо таъминот

Ҳуқуқҳои кафолати ба активҳои манқул ва гайриманқул дар Тоҷикистон асосан бо Кодекси Гражданӣ (қисми 1) аз 30 июни соли 1996, ки 1 январи соли 2000 эътибор пайдо намуд, ба таъзим андохта мешаванд. Қонун дар бораи ипотека, ки аз 20 июни соли 1994 амал менамояд бо тағијиротҳо аз солҳои 1995 ва 1998 низ ҳуқуқҳои кафолатиро нисбати чӣ амволи манқул ва чӣ гайриманқул ба тартиб медарорад. Аз руи моҳият ин санадҳо аз руи Кодекси Гражданни Россия ва Қонуни Россия дар бораи кафолат аз соли 1992 тартиб дода шудаанд. Аз сабаби он ки дар Кодекси Гражданӣ ва Қонун дар бораи ипотека қоидаҳои бо ҳам омезишкунанда ва ҳамоҳангнашаванда зиёд ҷой доранд, эҳтимоли мавҷудияти зиддият ва номуайянни байни онҳо хеле қалон мебошад. Предмети ипотека чӣ активҳои гайриманқул (амволи гайриманқул) ва чӣ корхонаҳо (амволи гайриманқул ҳисобида мешаванд) шуда метавонанд. Ба кафолат мондани активҳои манқул метавонад ғузариши ҳуқуқи соҳибиятро аз қарздор ба кредитор (ва ё тарафи сеюми таъиншуда) дар назар дорад ва ё ҷунин ғузаришро пешбинӣ нанамояд.

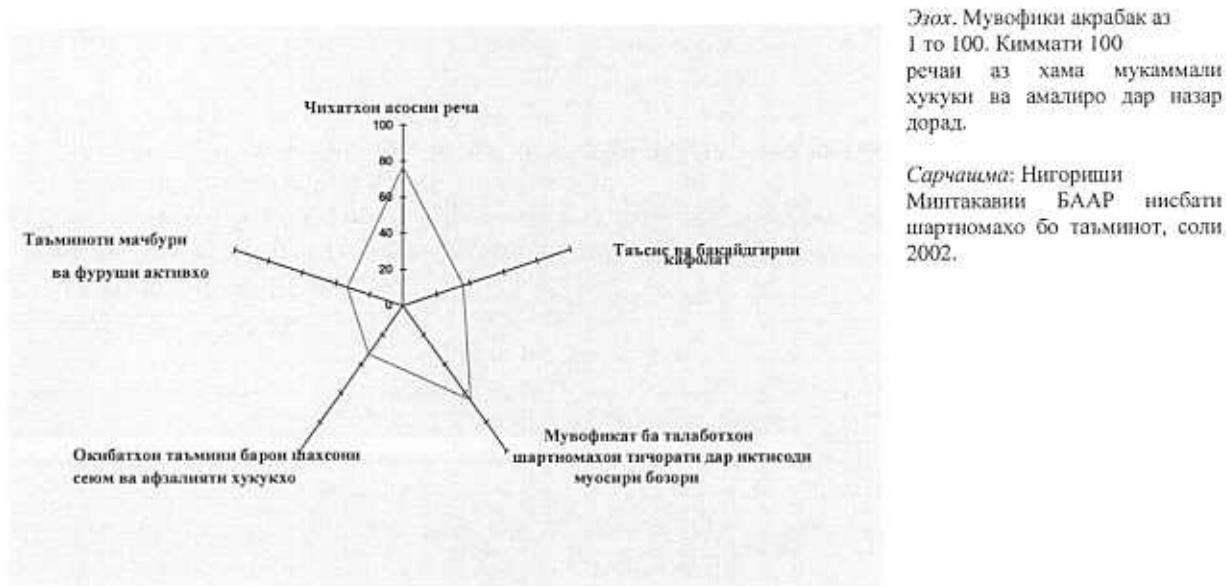
Дар базаи мавҷудаи ҳуқуқии Тоҷикистон дар масъалаи тартиби бақайдгирии ҳуқуқ ба таъминоти кафолат дараҷаи баланди номуайянӣ ҷой дорад. Аз як тараф, қонун дар бораи ипотека муқаррар менамояд, ки ҳуқуқҳо ба амволи гайриманқул, корхонаҳо, молҳои дар гардиш ва коркард буда, воситаҳои наклиёт ва аппаратҳои қайхонӣ ва инчунин дигар активҳои воҷиби бақайдгири давлатӣ бояд дар ҳамон муассисаи маъмурие ба қайд гирифта шаванд, ки масъули бақайдгири ҳамин гуна активҳо мебошад. Аз тарафи дигар, қонун дар бораи ипотека инчунин талаб менамояд, ки ширкатҳо ва соҳибкорони ба қайд гирифташуда “китоби баҳисобигирии уҳдадориҳои кафолати”-ро баранд. Азбаски ҷунин баҳисобигирий шарти ҳатмини асосноккунии талабот мебошад ва нисбати набурдани он ягон хел ҷораи ҷазо муқаррар нашудааст, дар амали китобҳои кафолатӣ бурда намешаванд. Фехрасте, ки дар бораи он дар қонун дар бораи ипотека сухан меравад, эҳтимол аз ҷониби Вазорати адлия бурда шавад, гарчанде ки маълум нест, ки ин фехраст барои ба қайд гирифтани кафолат ба амволи манқул истифода бурда шуда метавонад ё не. Онҳое, ки аз ин фехраст истифода мекунанд, ба қашолжорӣ ва эҳтимоли дар доираи ин расмиёт мавҷудияти имконоти сунистифода шикоят мекунанд.

Базаи мавҷудаи қонунгузории Тоҷикистон нисбати ҷиҳатҳои мухими зерин норавшаниҳо дорад:

- хукуки афзалиятноки кредиторон аз рӯи қарзи таъминшуда дар доираи расмиёти муфлишавӣ ва берун аз он;
- имконияти аз ҷониби тарафи сеом беподош ба даст овардани хукуки моликият ба моликияти кафолатдодашуда аз рӯи тартиби корӣ, баҳусус нисбати молҳое, ки дар гардиш карор доранд,
- роҳҳои фуруши моликияти кафолатдодашуда.

Диаграммаи дар поён овардашуда дар бораи номутобиқатии речай дар Тоҷикистон буда нисбати ҳамаи панҷ ҷиҳати зикршуда равшан шаҳодат медиҳад.

Речай хукукӣ ва амалии талаби кафолат ба амволи манқул ва эҳсосиашаванда дар Тоҷикистон

Дар назар аст, ки тайи чанд моҳи минбаъда ин речай хукукӣ, эҳтимол бо дигаргуниҳои ҷиддӣ бинобар эътибор пайдо кардани қонуни нав дар бораи амволи манқул, ки тавре ки иттилоъ дода шуда буд, моҳи марта соли 2005 қабул шуда буд (лоиҳаи ин қонуни нав то ҷое ки маълум аст, дар доираи лоиҳаи ARD/CHECCI дар бораи таҳияи қонунгузории тиҷоратӣ, ки аз тарафи ЮСАИД маблаггузорӣ шуда буд, таҳия шудааст) рӯ ба рӯ шавад. Тибқи маълумотҳои мавҷуда, дар лаҳзаи омодасозии ин Замима дар доираи ARD/CHECCI таҳияи лоиҳаи марбут ба фехрасти зикршуда ба охир расид.

Телекоммуникатсияҳо

Фаъолияти сектори телекоммуникатсияҳӣ дар Тоҷикистон алҳол тибқи қонуни соли 2002 “Дар бораи телекоммуникатсияҳо” муқаррар шуда, макомоти танзимкунанда дар ин соҳа бозрасии давлатии алоқаи назди Вазорати алоқаи Тоҷикистон ба шумор меравад. Гарчанде ки базаи бо қонунгузории телекоммуникатсияҳӣ соли 2002 гузошташуда гузаштани назоратро аз болои ин сектор ба мақомоти нави мустақили танзимкунанда пешбинӣ карда бошад ҳам, дар амал татбиқ намудани ин ҷузъи мухимтарини қонунгузорӣ ҳанӯз дар пеш аст.

Бозори телекоммуникатсияҳӣ Тоҷикистон суст инкишоф ёфтааст ва дар минтақа аз ҷиҳати дастгарсии ҷӣ алоқаи статсионарӣ ва ҷӣ мобилий (мутаносибан 4% ва 3%) дар

дарачаи хеле қарор дорад. Баъди анҷоми гузариши шабакаи телефонии миллӣ дар соли 2005 ба алоқаи раками, ҳаҷми паҳншавии ин навъи алоқа 60%-ро ташкил мекунад. То ҷо ки маълум аст, пурра озод кардани бозори ҳадамоти телекоммуникатсионии Тоҷикистон дар соли 2006 дар назар аст, ки дар он вакт ба монополияи Тоҷиктелеком (ТТ) ба алоқаи байналмилалӣ хотима гузашта шуда, фаъолияти провайдерҳои нави байналхалқӣ иҷозат дода мешавад. Гарчанде ки ин муҳлати озодкунӣ метавонад ба муддати дертар гузарад, пайдоиши технологияҳои нав, ба мисли интиқоли сухан аз тарики Интернет (VoIP) ба операторҳои дигар аллакай имкон медиҳанд, ки монополияи мавҷудаи ТТ-ро сокит намоянд. Тавассути кумаки техникии БААР Ҳукумати Тоҷикистон базаи қонунгузории татбики озодкунии пурраи ба нақша гирифташударо таҳия намуда истодааст.

Дар марҳилаи кунуни дар бозори телекоммуникатсионӣ оператори асосии давлатии ТТ, ки ҳадамоти марбут ба алоқаи телефонии маҳалӣ, байнишаҳрӣ ва байналхалқиро дар тамоми қаламрави кишвар пешниҳод менамояд, мавқеи бартарикунандаро соҳиб аст. Алҳол он де-юре дорои монополия ба алоқаи байналмилалӣ ва де-факто – монополия ба ҳамаи намудҳои асосии ҳадамот мебошад. Файр аз ТТ боз чор оператори дорандан лиғенсияи алоқаи мобилий мавҷуданд: “Тоҷиктел” (филиали ТТ, ки бо алоқаи мобилий машгӯл аст), “Сомонком” (корхонаи муштараки Тоҷикистону Амрико), “Индиго” (корхонаи муштараки ИМА-Оғоҳон) ва “Вавилон-М” (корхонаи муштараки Тоҷикистону Амрико). Илова бар ин, ҳоло як қатор операторони ҳусусӣ асосан дар соҳаи Интернет ва ҳадамоти марбут ба он пайдо шуда истодаанд.

Гарчанде ки Ҳукумат дар пешбуруди ислоҳот дар ин соҳа ба як қатор дастовардҳо ноил ғашта бошад ҳам, аз татбиқи нақшашо ва қоидо расмиётҳои мушахҳаси барои ин соҳа коркардашуда вобастагии калон дорад. Ҳукумат нияти худро дар бораи ҳусусигардонии ТТ тасдиқ намуд, вале вазъи кунуни бозори Тоҷикистон ва сустии базаи меъёри ба афзоиши мароқи бе ин ҳам маҳдуди инвесторони хориҷӣ кам мусоидат менамоянд. Аз ҳамин сабаб Ҳукумат мебояд бетаъхир кушишҳои худро ба пешбуруди амалии ҳамаи ислоҳоти барои ҷалб ва нигаҳдории сармоягузориҳои ҳусуси ба ТТ ва умуман ин сектор зарури равона созад. Дар ин ҷода вазифаҳои асоси иборатанд аз: таъсиси бетаъхирни мақомоти танзимкунандай мустақиле, ки на зери фишори сиёсӣ ва на таъсиси операторони соҳавӣ қарор дошта бошад; тамоман даст кашидани Ҳукумат аз фаъолияти ҳочагии сектор; татбиқи пурра ва бетаъхирни сиёсати механизмҳои коркардашуда (аз ҷумла механизмҳои бо кумаки БААР таҳияшуда); самараноккунии идоракунии корпоративии ТТ ва идомаи барномаи амалишудаистодаи ҳавакунии соҳтории тарофаҳо.

БААР ба Ҳукумати Тоҷикистон кумаки зерини молиявию техникии назаррасро мерасонад:

- **Лоиҳаҳои ҳамкории техникӣ дар соҳаи телекоммуникатсиояҳо**

Дар соли 2004 марҳилаи дуввуми лоиҳаи БААР оид ба коркарди базаи меъёри дар Тоҷикистон ба охир расид. Он ба расонидани кумак ба Ҳукумат дар таҳия ва татбиқи базаи меъёри таъминкунандай озодкунии бозор ва ҳавасмандкунандай инвеститсияҳои ҳусусӣ равона шуда буд. Ба мисоли дастовардҳо то ба имruz қабули қонун дар бораи сиёсати мусоиди телекоммуникатсионӣ ва базаи меъёриро номбар кардан лозим аст. Дар давоми марҳилаи дуввум ба татбиқи амалии ташаббусҳои ислоҳотии дар қонун дар бораи сиёсат ва базаи меъёри ҷойдошта, омодагӣ ба таъсиси мақомоти мустақили танзимкунанда, барпо кардани замина барои ислоҳоти

тарофави, қоңдахой нави литсензиякунонй ва барпо кардани заманаи пешбурди сиёсати дастрасии оммави мусоидат карда шуд.

- **Лоиҳаҳои ҳамкории техникии марбут ба идоракунни корпоративӣ**

Баробари ин БААР ба Тоҷикистон дар рушди ширкат қумаки дудараҷаи техникӣ намуд. Мақсади ин барнома аз расонидани ёрӣ ба Дириектори генералии Тоҷиктелеком ва ҳамкорони роҳбарикунандаи сатҳи болои ўз рӯи як катор масоили ташкилио стратегӣ, аз ҷумла соҳтори ташкили ва таҳияи стратегияи ширкат, инчунин ислоҳоти амалияи баҳисобгирии муҳосибавӣ ва назорати аудиторӣ иборат буд. Ба қумаки минбаъда, маҳсусан дар таълими мутахассисони омодакунандаи ҳисботҳои молиявӣ тиқи МСБУ талабот мавҷуд аст.

Гарчанде ки БААР ният дорад, ки минбаъд низ кушишҳои Ҳукуматро дар пешбурди ислоҳот ва рушди сектор дастигирӣ намояд, алҳол пешбурди тамоми ислоҳоти зарури аз рӯи эҳтимол ба таъхир афтодааст. Бинобар ин, қабл аз он ки БААР имкони идомаи расонидани қумаки назаррас ва самаранокро пайдо намояд, Ҳукумат бояд азми қатъии худро ба ислоҳоти минбаъда нишон дихад.

Замина 6. Нишондиҳандаҳои чудогонаи иқтисодӣ

Тоҷикистон

	1999	2000	2001	2002	2003	2004 бахо	2005 пешбинӣ
Хачми истехсолот ва ҳарочотҳо							
ММД	3,7	8,3	10,2	9,1	10,2	10,6	8,0
Мачмун махсулоти саноати	5,0	10,3	14,4	6,3	9,9	11,3	-
Мачмун махсулоти қишиоварии	3,8	12,4	11,0	14,0	9,1	11,3	-
Шуга							
Захиратҳои меҳнати (дар охирни сол)	-3,5	0,2	4,3	1,7	1,5	-0,7	-
Шугл (дар охирни сол)	-3,3	0,4	4,8	1,5	1,7	-0,7	-
(ба хис. % захиратҳои меҳнати)							
Ҳадди бекория (дар охирни сол) ¹	3,0	2,7	2,3	2,5	2,2	2,2	-
Нарҳҳо ва музди меҳнат							
Нарҳҳои истеммоли (ҳадди миёнаи солона)	27,6	32,9	38,6	12,2	16,3	7,1	7,9
Нарҳҳои истеммоли (дар охирни сол)	30,1	60,8	12,5	14,5	13,7	5,6	10,2
Нарҳҳои истехсолкунандагон (ҳадди миёнаи солона)	41,2	43,5	28,7	10,1	15,0	17,1	-
Нарҳҳои истехсолкунандагон (дар охирни сол)	64,0	33,9	9,4	19,0	14,1	15,1	-
Музди миёнаи мөхӯзи меҳнат то андузота пардоҳотҳо (ҳ. м. сол.)	35,2	25,8	50,6	38,6	36,9	36,3	-
Сектори давлати²							
(ба хис. % аз ММД)							
Баланси умумидавлати	-3,1	-5,6	-3,2	-2,5	-1,8	-2,7	-4,4
Харочоти умумидавлати	14,9	19,2	18,4	19,2	19,1	20,7	-
Карзи умумидавлати	113,5	124,5	97,0	78,8	63,0	39,4	-
Системаи пулӣ							
(тахдистот ба хис. %)							
Хачми пулӣи нақд (M2, дар охирни сол)	24,5	70,1	40,0	39,7	29,3	14,3	-
Кредитҳои доҳили (дар олири сол)	23,4	14,5	95,0	14,0	-6,5	52,7	-
(ба хис. % аз ММД)							
Хачми пулӣи нақд (M2, дар охирни сол)	6,7	8,5	8,6	9,0	8,2	7,2	-
Ставкаҳои фонзи ва қурబи мубодилавии							
(% солона дар охирни сол)							
Ставкаи тағими пулу кредит	20,1	20,6	23,4	21,0	15,0	10,0	-
Ставкаҳои аз рӯи писандозҳо (то 3 моҳ)	11,4	41,3	25,5	12,1	14,6	12,4	-
Ставкаи фонзи карз (то 3 моҳ)	30,6	18,3	21,3	12,1	15,6	19,8	-
(сомони баҳрои 1 доллар ИМА)							
Курбии мубодилавии (дар охирни сол) ³	1,4	2,2	2,5	3,0	2,9	3,0	-
Курбии мубодилавии (ҳадди миёнаи солона) ³	1,2	1,8	2,4	2,8	3,1	3,0	-
Сектори иқтисодии беруни							
(мил. доллар ИМА)							
Амалиётҳои аз рӯи хисобхони ҷори	-36	-63	-74	-33	-19	-80	-99
Баланси тиҷорати	-27	-46	-121	-124	-204	-332	-376
Содироти мол	666	788	652	699	799	915	985
Воридоти мол	693	834	773	823	1 003	1 247	1 361
Хачми соғи инвеститсионӣ ҳорҷи	21	24	9	36	32	272	40
Мачмун захираҳо бе тилло (дар охирни сол)	58	87	96	96	135	189	-
Хачми карзи беруни	1 233	1 226	1 022	1 010	1 031	823	-
(ҳадди миёнаи ҷориҳои молу ҳадамот)							
Мачмун захираҳо бе тилло (дар охирни сол)	0,9	1,2	1,4	1,2	1,4	1,6	-
(% содироти молу ҳадамот)							
Хизматрасонии карзҳо	6,6	9,2	16,6	14,7	6,7	7,2	-
Модлаҳои маълумоти							
(бо волидҳои дар поён тикрӯзуда)							
Шуморан аҳоли (млн. нафар дар охирни сол)	6,2	6,2	6,3	6,4	6,5	6,5	-
ММД (млн. сомони)	1 345	1 807	2 512	3 345	4 758	6 158	7 250
ММД ба ҳар сари аҳоли (долл. ИМА)	174	160	168	187	239	319	-
Хиссии саноат дар ММД (ба хис. %) ⁴	21,3	23,9	22,7	22,1	20,9	19,6	-
Хиссии қишиоварии дар ММД (ба хис. %) ⁴	18,7	27,0	26,5	26,3	25,2	21,6	-
Амалиётҳои аз рӯи хисобхони ҷори/ММД (ба хис. %)	-3,4	-6,4	-7,0	-2,7	-1,2	-3,9	-4,3
Карзи беруни тархи захираҳо (млн. долл. ИМА)	1 175	1 139	926	914	896	634	-
Карзи беруни/ММД (ба хис. %)	113,5	124,5	97,0	84,0	66,3	39,7	-
Карзи беруни/содироти молу ҳадамот (ба хис. %)	170,4	143,4	142,5	131,3	117,8	82,9	-

¹ Малъумот дар бории шумории бекороне, ки дар қайди расми мебошанд. Аз рӯи баҳоҳоҳои бонни Ҷаҳони, ҳадди ҳакниҳон бекори дар соли 2000 аз 30% шумории умумии аҳолии кобили меҳнат зиддтар буд.

² Аз ҷумла берномаҳои инвеститсионии давлати, ки аз сарҷашмаҳон беруна маблагузорӣ мешаванд.

³ Курбии рубли тоҷики (то октябрь-соли 2000 дар муомилот буд) ба сомони гардишида хисоб карда шудааст.

⁴ Ракамҳо ба нарҳҳои ҷори асос мебананд. Тагайирёбии хиссаҳо қашвиши нисбии нарҳҳоро интиқос менамояд.

Замиаи 7. Ҳадафҳои марҳилаи гузариш

ТОЧИКИСТОН	Соҳтор	Ташкилотҳо	Ҳаҷми непбурд	Шарҳ
Комплекси агросаноатӣ	Калон	Калон	Калон	Вактҳои охир нарҳҳои аксари маҳсулоти кишварзи (ба истиснои пахта) ва омилҳои истехсолот озод карда шуданд. Тоҷикистон дар марҳилаи ибтидоии ҷараёни хусусигардонии замин ва ташкили ҳочагҳои фермери карор дорад. Бозори мӯътадил амалкунандай замин дар кишвар вучуд надорад. Сектори агросаноати асосан ба моликияти давлати мансуб буда, иштироки ҳориҷи дар он бо пахтакори маҳдуд аст. Ҳадди иштироки давлат дар фаъолияти бонкҳои дар соҳаи қиҷоварзиамалкунандагӣ то ҳол зиёд мебошад.
Сектори бонкӣ	Миёна	Калон	Калон	Муташаккилии анҷомёфтани сектори молияви капитализатсияи бонкҳоро афзун кард. Назорати бонки то ҳол суст буда, раванди азнавкунии соҳтории бонкҳои калон суст сурат гирифт, гарчанде ки он имruz ба итмом расида истодааст. Стандартҳои пасти ҳисоботи муҳосибавӣ ниояни меъсрӯҳои даҳдорро мушкил месозад.
Сарфаи энергия	Калон	Калон	Калон	Кишвар то ҳол яке аз ҳама сермасрафтарин дар истифодаи энергия дар минтақа аст. Сектори энергетикиро муассисаи ҳукумати роҳбари менамояд, ислоҳоти тарофавӣ ва таъсиси макомоти танзимкунандагӣ ба таъхир мондааст.
Саноат дар маҷмуъ	Калон	Калон	Калон	Дар назди ин соҳа вазифаҳои хеле мушкил истодаанд. Дар сектори саноат ҳусусигардонии минбаъда, азнавсозии соҳтории чукур ва дастгирии корхонаҳои нав заруранд. Аз рӯи ҷунин нишондодҳо мисли коррупсия, шаффоғият ва идоракунии корпоративи кишвар дар яке аз ҷойҳои охирин дар минтақа карор дорад. Корхонаи арзизи Тоҷикистон (ТАДАЗ), ки ба души он зиёда аз 50% содироти кишвар рост меояд, моликияти давлати мебошад.
Инфраструктураи иқтисодии маҳаллий	Калон	Калон	Калон	Дар соҳаи ИИМ Тоҷикистон ислоҳоти минимали гузаронид. Назорат аз болон баязе объектҳои инфраструктураи маҳалли ба ҳокимияти маҳалли гузашт, вале инвеститсияҳои зарури дастрас нестанд. Якчанд ширкати ҳусуси дар соҳаи наклиёти маҳалли ҳизмати пастифат мерасонанд. Обтъминкуни аз ҷониби вазоратҳои соҳави сурат мегирад. Алҳол лоиҳаи таҷрибавии консессиони оид ба бо обтъминкуни амали шуда истодаанд, вале тарофахои дар сатҳи пасти карор доранд.
КХХМ	Калон	Калон	Миёна	Ифтитоҳи корхонаҳои нав дучори мушкилоту ҳарочоти зиёд буда, механизмҳои ташкили ва фазои соҳибкори барои КХХМ ба талабот ҷавобгу нестанд. Ҳатҳои кредитии БААР, ки барои молиякунодии КХХМ таъин шудаанд, аз охир соли 2003 амал мекунанд.

Захирахой табии	<i>Миёна</i>	<i>Калон</i>	<i>Калон</i>	Яке аз бонгариҳои асосии табии Тоҷикистон ба гайр аз захираҳои гидроэнергетики қонҳои тилло мебошанд. Ширкати "Зарафшон Голд Компани", ки истехсолкунданаи қалонтарини тилло дар қиҷвар мебошад, корҳонаи муштарак бо иштироки давлат (51%) ва ширкати "Авосет Майнинг" (ширкати ҳусусии маъсъулияташ маҳдуд, дар Лондон ба қайд гирифта шудааст, 49%) аст. Конунгузори танзимкунданаи соҳаи саноати кухи алҳол барои ҷалби инвеститсияҳои ҳориҷи мусоидат намекунад.
НБФИ	<i>Калон</i>	<i>Калон</i>	<i>Калон</i>	Конунгузори ва қондаҳои танзимкунданаи бозори когазҳои кимматнок вучуд дошта бошанд ҳам, аз ягон ҷиҳат ба стандартҳои СБКК ҷавобгу нестанд. Биржай фондҳо мавҷуд аст, вале амал намекунад. Бозори ҳадамоти сугуртави ҳеле маҳдуд аст.
Энергетика	<i>Калон</i>	<i>Калон</i>	<i>Миёна</i>	Сектори энергетики ҳанӯз ҳам аз руи принципи тобеияти вертикали амал менамояд. Ҳусусияти он сарфи микдори зиёди энергия ҳангоми интиқол ва таксимот аст. Макомоти мустакили танзимкунанда вучуд надорад, тарофаҳо ҳеле пастанд ва мушкилоти зиёди пардоҳти арзиши барк мавҷуданд. Гидроэнергетика ва иқтидори содиротни он омили асосии афзоши инвеститсияҳо ба қиҷвар мебошад.
Хазинаҳои ҳусусии сармояи саҳҳомӣ	<i>Калон</i>	<i>Калон</i>	<i>Калон</i>	Стандартҳои хисботи ва химояи ҳукукҳои кредитор дар сатҳи паст қарор доранд ва барои азнавсозии хазинаҳои ҳусусии саҳҳомӣ пешравӣ дар ислоҳоти ҳамаи соҳаҳои сектори молияви ва суръати баланди рушди иқтисодӣ заруранд.
Амволи гайриманқул ва туризм	<i>Калон</i>	<i>Калон</i>	<i>Калон</i>	Фуруши замин де-факто маҳдуд аст. Бозори амволи гайриманқул, аз ҷумла ворид кардани шаклу воситаҳои нави молиякунони дар марҳилаи ибтидойи ташаккул қарор доранд. Дар пойтаҳт ва дигар шаҳрҳои қалон тоҷиҳои нави ҳочагии меҳмонҳонаҳо таҳия шуда истодаанд.
Телеком-муниципатсияҳо	<i>Миёна</i>	<i>Калон</i>	<i>Миёна</i>	Макоми бартарикунандаро дар бозори ҳаттҳои статсионарии телекоммуникатсияни ширкати давлати соҳиб аст. Ҳамаи ҳадамоти алокази статсионари, ба истиснои алокази байналхалки озод қарда шудаанд ва дар соли 2005 Вазорати алоказа ният дорад, ки ҳадамоти алокази байналхалкиро низ озод намояд. Ташаккули сектори ҳусуси дар соҳаи алокази мобили ва дигар намудҳони пешкадами алоказа идома дорад. Сиёсати оқилони соҳави пеш бурда мешавад, ки аз ҷумла дар дурнамои миёнамуҳлат озодкунни бозори ҳадамотро пешбини намуда, ба таъсиси макомоти мустакили танзимкунанда равона қарда шудааст. Вале аксари ислоҳоти маҳали то ҳол амалинашуда боки мемонанд ва тарофаҳо ҳанӯз ҳам дар сатҳи паст қарор доранд ва ба ҳам мутобик гардониданашудаанд.

<i>Наклиёт</i>	<i>Калон</i>	<i>Калон</i>	<i>Калон</i>	Дар соҳаи наклиёти роҳи оҳан таксимоти ваколатҳои оператор ва макомоти таизимкунанда сурат нагирифта, ба намудҳои асосии кори роҳи оҳан (инфраструктура, мусоғиркашони, боркашони ва гайра) ҳамон як субъекти хочагидори машгул аст. Наклиёти автомобили аз ҳама чихат (соҳторҳои ташкили, бочҳо барои истифодаи роҳҳо, иштироки сектори ҳусуси) ташаккулнаёфта ба шумор меравад.
----------------	--------------	--------------	--------------	---

Замиаи 8. Ҳамаки дучониба

Канада

Маблаггузории ҳамкории миёни Канада ва Тоҷикистон тавассути Барномаи ҳамкорӣ бо Осиёи Очонсии Канада оид ба рушди байналмилалӣ (ОКРМ) сурат мегирад. Фаъолияти барномавии Канада дар Осиёи Марказӣ бо Тоҷикистон маҳдуд мегардад. Қормандони идораи асосии Очонси ва намояндагии он дар минтақа (дар Алмаато қарор дорад) барномаи ба қонеъкунни талаботи кишвар ба ислоҳоти кишоварзӣ ва истифодаи об ба инчунин ҳамкории техникиро таҳия намуданд. Дар охири соли 2005 ва ибтидои соли 2006 ҳӯҷҷатҳои мушаххаси муайянкунандай сиёсат дар ин ду соҳа омода ҳоҳанд шуд. Дар соли 2006 инчунин қабули стратегияи марбут ба масоили гендерӣ ба нақша гирифта шудааст. Ҳадафи барномаҳои ОКРМ аз мусоидат ба фароҳам овардани шароити қонунии мусоид барои камбизоатони дехот мебошад. Дар доираи лоиҳаҳои аграрии онҳо ва афзун гардонидани маърифати илмии кишоварзӣ, васеъ гардонидани дастрасии бозор ва кредитҳо кумак карда мешавад. Дар солҳои 2004-2005 дар доираи барномаи амалкунандай ОКРМ барои Тоҷикистон зиёда аз 7 млн. долл. Канада чудо карда шуд. Ғайр аз маблаггузории дучониба, воситаҳо инчунин тавассути барномаҳои бисёрҷониба ОКРМ пешниҳод карда мешаванд.

Германия

Баъди он ки чанд муддат кӯмаки дучонибаи Германия бо ёрии башардӯстона расонидани таъчилии озукаворӣ ва дигар молҳои талаботи бетаъхир маҳдуд буд, марҳалаи ҳамкорӣ ба мақсади рушди дарозмуддати устувор расид. Бо назардошии вазъи карзи берунаи Тоҷикистон, Германия аз рӯи имкон ба шакли грантҳо кӯмак мекунад. Масалан, асосан дар шакли грант он 35,1 млн. евро барои ҳамкорӣ-тавассути бонки КФВ, инчунин 16,9 млн. евро ҳамчун ҳамкории техникий асосан аз тарики Очонсии рушди техникии Германия (ГТЗ), ки ба Тоҷикистон барои мусоидат ба татбиқи ПСБ грантҳо медиҳад, ҷудо намудааст. Минбаъд ҳамкории техникий ба мақсади «пешбури ислороҳоти иқтисодӣ ва ташкили иқтисодӣ бозорӣ» (аз ҷумла барои инкишофи миёнаравии молиявӣ, мусоидат ба корхонаҳои хурду миёна (КХМ), инчунин таъминоти касбию техникий) равона карда мешавад. Ҳамкории молиявӣ ба сектори тандурустӣ (мубориза бо туберкулез, барқарорсозии инфраструктураи тиббӣ) нигаронида ҳоҳад шуд. Ғайр аз ин, Ҳукумати Германия ислороҳоти маълумоти базавиро, ки дар соли 2010 ба нақша гирифта шудааст, тавассути грантҳо барои ҳамкории техникий ва молиявӣ бо Ҳазинаи миллии иҷтимоии инвеститсионии Тоҷикистон (ҲМИИТ) дасттирий менамояд.

Ҳамкории зич бо донорҳои байналхалқӣ пешбинӣ мешавад. Соли 2003 якҷоя бо Шабакаи рушди Оғоҳон (ШБРО) ва КБМ дар таъсиси Бонки нахустини микромаблаггузорӣ кӯмак расонида шуд. Дар музокироти охирини байниҳукуматӣ Германия ба иштирок дар барқарорсозии зеристгоҳи трансфарматории НОБ-и Норак ба маблаги 20 млн.евро розигӣ дод. Ин лоиҳа дар ҳамкорӣ бо Бонки Рушди Осиё (БРО) амалӣ ҳоҳад шуд.

Италия

Дар доираи ҳамкорӣ ва дастгирии муштарак Италия метавонад ба Тоҷикистон танҳо ёрии башардӯстона расонад ва татбиқи лоиҳаҳои CFX-ро дастгирӣ намояд. Соли 2002 Созмони умумиҷаҳонии тандурустӣ барои расониданиёрии тиббӣ ва санитарӣ ба модарон ва кӯдакон дар Тоҷикистон, Узбекистон ва Қазоқистон ба маблаги 410000 евро

грант гирифт. Мақсади он аз кам кардани ходисаҳои фавти нобаҳангоми кӯдакон ва модарон дар кишварҳои осиёгии собир Иттиҳоди Шуравӣ буд.

Баъди хушсолии соли 2003 дар Тоҷикистон, Италия ба кишвар ба маблағи умумии 775000 евро кӯмаки башардӯстона чудо намуд.

Соли 2001 гайр аз ёрии таъчилии озукаворӣ ба маблағи қарib 800000 евро барои аҳолии аз гурунгӣ осебдида, Италия лоиҳаи CFX «КООПИ» дар бобати «бехдошти сифати об ва шароити тиббӣ дар нохияҳои Хочамастон, Фозималик ва Восеи вилояти Ҳатлон»-ро дастгирӣ намуд. Ин ташабbus ба маблағи умумӣ 6 млн.евро ҷузъи беподошро ба маблағи 774000 евро дарбар мегирад, ки ба се транши солона тақсим шуда, транши аввалин аллакай чудо карда шудааст. Ин лоиҳаи то алҳол амалишудаистода ба барқарорсозии истгоҳҳои обкашии бо нерӯи барқ коркунанда, соҳтмони нуктаҳои обтақсимкуниӣ ва таъмини аҳолии нохияҳои номбаршуда бо оби нӯшокӣ равона шудааст.

Япония

Япония кӯмаки дучонибаро ба Тоҷикистон соли 1991 оғоз намуд. То охири соли молиявии 2004 (мувофиқи тақвими японӣ) маблагҳои кӯмаки дучониба дар шакли грантҳо ба хисоби умумӣ маблағи тақрибан 72 млн.долл. ИМА ва ҳаҷми умумии ҲТ – қарib 14 млн.долл. ИМА-ро ташкил намуданд.

Миёнаи солҳои 1990 кӯмаки Япония чӣ аз тарики воситаҳои дучониба ва бисёрҷониба хислати ёрии башардӯстонаро бинобар вазъи дар натиҷаи ҷонги шаҳрвандӣ ба вучудомада (ҳамагӣ тақрибан 7,3 млн.долл. ИМА) дошт. Дар охири солҳои 1990 дар доираи кӯшишҳои байналмилалии истикори сулҳ дар кишвар Япония ҷои баргузор шудани як қатор муколамаҳои сиёсии миёни Ҳукумат ва ҳизбҳои муҳолифин гардид. Баъди имзои созишномаи сулҳ Япония Тоҷикистонро дар истикори сулҳ ва таҳқими демократия дар шакли ҳамкории техникӣ дастгирӣ намуда, барои таълими 500нафар шаҳрвандони Тоҷикистон дар солҳои 1999-2003 имкон дод. Дар асоси баҳодиҳии солҳои 2002-2003 гузаронидашуда, ки дар ҷараёни он «Барномаи стратегии мубориза бо камбизоатӣ» ва «Барномаи аз нав дидашудаи инвеститсияҳои давлатӣ ба назар гирифта шуданд, Япония самти кӯмаки худро барои мақсади рушд равона соҳт. Алҳол ҷорӣ самти афзалиятнок муайян шуданд ва дар ин ҷода якчанд лоиҳа дар марҳилаи баррасӣ ва татбик карор доранд: i) барқарор кардани системai ҳадамоти тиббӣ; ii) барқарорсозии системai маориф; iii) рушди таълими касбӣ-техникӣ ва iv) бо об таъмин кардани нохияҳои деҳот.

Кӯмаки Япония ба Тоҷикистон (ба хис. млн. иена)

Сол	Маблаггузори шакли грантҳо	ба	ҲТ
2002	856		244
2003	516		271
2004	701		274

Швейцария

Оҷонсии Швейцария оид ба рушди байналмилалӣ (СИДА) аз номи кишвари худ барои дастгирии рушди Тоҷикистон маблаг ҷудо менамояд ва дар Душанбе намояндагии худро дорад. Моҳи марта соли 2006 ба амал ҷорӣ намудани стратегияи нави ҳамкорӣ бо

кишвархой Осиёи Марказӣ барои солҳои 2006-2009 дар назар аст. Ин стратегия ба Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Қирғизистон равона ҳоҳад шуд. Ғайр аз ин, бо Тоҷикистон созишнома дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаи рушд барои солҳои 2005-2010 баста шудааст.

Мақсади кӯмак дар соҳаи рушд, ки аз тарафи СИДА расонида мешавад, аз мусоидат ба ташаккули фазои мусоидаткунандаи қӯшишҳои табақаҳои камбизоат ба беҳдошти шароити зисти худ иборат аст. Нисбати Тоҷикистон дикқати асосӣ ба идоракуни демократӣ, рушди иқтисодӣ ва соҳаи иҷтимоӣ равона карда ҳоҳад шуд. Ҳамкорӣ бо БААР, ки дар шакли ҳамкории техниکӣ ва дастгирии инвеститсионӣ тавассути грантҳо сурат мегирад, дар лоиҳаҳои рафъи партовҳои саҳт дар Душанбе ва бо об таъмин кардани минтақаҳои Кӯлоб ва Дангара пешбинӣ шудааст. Соли 2005 СИДА ба Тоҷикистон ба маблаги умумии қарib 5 млн.евро грантҳо чудо намуд. Солҳои наздик эҳтимол ин маблаг боз ҳам меафзояд.

Швейтсария

	2000	2001	2002	2003	2004
СЕКО	3,0	4,8	1,1	10,7	7,8
ОРХШ	4,0	5,3	5,8	5,5	5,8
Ҳамагӣ	7,0	10,1	6,9	16,2	13,6

Дар асоси созишномаи қолабии дучониба дар бораи ҳамкории техниکӣ, молиявӣ ва башардӯстона, ки аз соли 2000 амал менамояд, ҳамкорӣ бо Тоҷикистон тавассути Котиботи давлатӣ оид ба масоили иқтисодӣ (СЕКО) ва Очонсии рушд ва ҳамкории Швейтсария (ОРХШ) сурат мегирад. Ҳачми маблагузорӣ такрибан 5 млн. долл. ИМА-ро дар як сол ташкил дода, ғайр аз фаъолияти минтақавӣ, ки Тоҷикистон низ ба он шомил аст, он инчунин инфраструктура, рушди сектори хусусӣ ва тичоратро дар бар мегирад. Ҳамин қадар маблагро ОРХШ барои лоиҳаҳои соҳаҳои афзалиятноки худ – идоракуни софдилона, тандурустӣ ва пешгирии ҳолатҳои фавқуллода чудо менамояд.

Ба рушди инфраструктура аз ҷумла секторҳои электроэнергетика ва ВКХ аҳамияти аввалиндарача зоҳир карда мешавад. Барои ҳаммаблагузории лоиҳаи Бонки Ҷаҳонӣ оид ба пардоҳти ҳароҷоти хифзи иҷтимоӣ дар доираи лоиҳаи таҷхизонии сарфаи перӯи барқ дар минтақаи Кӯҳистони Бадаҳшон, ки аз ҷониби инвестори ғайридавлатии ташкилоти “Ширкати энергетикии Помир” амали карда мешавад, панҷ миллион доллари ИМА чудо карда шуд. Соли 2003 Швейтсария инчунин ба маблаги 8 млн. долл. ИМА барои ҳаммаблагузории лоиҳаи БРО оид ба таҷхизонии таъминот бо барқ дар ноҳияҳои атрофи Душанбе грант дод. Ғайр аз ин, Швейтсария лоиҳаи БААР оид ба бо об таъминкуни Хӯҷандро ба маблаги 3,15 млн. долл ИМА ҳаммаблагузорӣ менамояд.

Нисбати рушди сектори хусусӣ Швейтсария кушиши худро ба таҳқими КХМ тавассути лоиҳаҳои ҳамкории техниکӣ ва беҳдошти дастраси ба маблагузорӣ равона месозад. Ин лоиҳаҳо дар якҷояй бо ҷониби шарикон, мисли БААР, КБМ ва СМТ амали мешаванд. Швейтсария таҳлили КХМ Тоҷикистонро ба мақсади муайян кардани монеаҳои рушди минбаъдаи онҳо маблагузорӣ намуда, дар ташаккули индустриси лизинг кӯмак расонид.

Дар соҳаи тичорат Швейтсария кушишҳои Тоҷикистонро дар бобати шомил шудан ба СЧТ дастгири намуда, омодакуни масъулони дар музокирот ва татбиқи минбаъдаи натоиҷи онҳо иштироккунандаро ташкил кард. Ғайр аз ин, СЕКО инчунин барои татбиқи лоиҳаи минтақавии кумаки техниکӣ дар идоракуни қарзи давлатӣ барои

Тоҷикистон маблаг чудо намуд. Лоиҳа барои кумак ба Ҳукумати Тоҷикистон дар тақмили идоракуни қарзи беруна ва аз рӯи зарурат дар таҳқими базаи ташкилию ҳуқуқии қарзҳо давлатӣ равона карда шудааст.

Британияи Кабир

Департаменти рушди байналмилалӣ (ДРБ) ҳамкориро бо Тоҷикистон чун кишвари дорои фоизи баланди ахолии камбизоат ва сатҳи пасти даромад чун самти афзалиятноки фаъолияти худ дар минтақаи Осиёи Марказӣ меҳисобад.

Кӯмак ба маблаги 2,6 млн.фунт стерлинг, ки аз ҷониби ДРБ солҳои 2004-2005 расонида шуда буд, ба соҳаҳои зерин равона гардид: мусоидат ба рушди корхонаҳои хурд ва ҳурдмиқёс (тавассути БААР); дастгирии судҳои ҳакамӣ ва қоидаҳои танзимкунни қарзҳои ҳочагиҳои фермерӣ; кӯмак ба рушди минтақавии водии Зарафшон бо роҳи ҳавасмандкунни ҳамкории бидунимарзии ахолии тоҷику ўзбек; расонидани кӯмак ба Ҳазинаи миллии иҷтимоии инвеститсионӣ; беҳдошти ҳамоҳангсозӣ миёни Ҳукумат ва донорҳо.

Ҳамчунин ДРБ барномаи минтақавии таҳқими тадбирҳои ҳимоя аз ВИЧ/СПИД-ро тавассути кӯмак ба барномаҳои миллии мубориза бо ВИЧ/СПИД дар чор кишвари минтақа, аз ҷумла Тоҷикистон (кишварҳои бокимонда – Қазоқистон, Ҷумҳурии Қирғизистон ва Ўзбекистон) дастгирӣ менамояд. Барнома кӯмакро ба маблаги 6,4 млн.фунт стерлинг дар давоми чор сол (2004-2006) пешбинӣ менамояд.

Иёлоти Муттаҳидаи Амрико

Намояндагии ЮСАИД дар Тоҷикистон ҷузъи миссияи минтақавии ЮСАИД дар Осиёи Миёна (ЮСАИД/МОМ) мебошад. Ин механизми нодири идоракуни минтақавии кумаки аз тарафи ИМА ба панҷ кишвари тозаистиклоҳ: Қазоқистон, Ҷумҳурии Қирғизистон, Тоҷикистон, Туркманистон ва Ӯзбекистон таъиншуда аст. Ҷумҳуриҳои собиқ шуравии Осиёи Марказӣ, ки дар роҳи таъриҳии абрешим қарор доранд, барои ИМА на танҳо бинобар мавқеи ҷуғрофӣ, инчунин чун сарчашмаи нафт ва дигар қанданиҳои ғоиданок аҳамияти стратегӣ доранд. Дар шимол онҳо бо Россия, дар шарқ бо Ҳитой ва дар ҷануб онҳо бо Эрону Афғонистон ҳамсарҳаданд.

Дар ҳамаи ин кишварҳо кӯмаки ЮСАИД ба ҷабҳаҳои иқтисодӣ, сиёсӣ ва экологии марҳилаи гузариш ба ҷомеаи күшоду демократитар ва иқтисоди бозори равона гаштааст. Қазоқистон ва Ҷумҳурии Қирғизистон аз ИМА кӯмаки ҳамаҷӯҳата мегиранд. Дар Ӯзбекистон ва Туркманистон миқёси кӯмак бинобар суръати пешбурди ислоҳот маҳдуд карда шудааст. Дар Тоҷикистон кӯмаки ЮСАИД қабл аз ҳама барои дастгирии раванди ваҳдати миллӣ баъди ҷанги шаҳрвандӣ равона гаштааст. Бахши муҳимтарини ҳамаи барномаҳои ЮСАИД/МОМ омодакуни кадрҳо, ташаббусҳои шарикӣ ва кӯмаки техники мебошад. ЮСАИД/МОМ кӯмаки назарраси машваратию техникро тавассути шабакаи пудратчиёни маҳсусгардонидашуда ва истифодабарандагони грантҳо анҷом медиҳад.

Саридораи миссияи минтақавии ЮСАИД/МОМ дар Алмаато ҷойгир буда, он мутахассисони роҳбар ва ҳайати техникро дар бар мегирад. Инчунин бевосита дар кишварҳои амалиёт идораҳои начандон қалон барои робита дар Тошканд (Ӯзбекистон), Бишкеқ (Қирғизистон), Душанбе (Тоҷикистон) ва Ашқобод (Туркманистон) амал менамоянд. Мутахассисони техникӣ ва кормандони ЮСАИД/МОМ мунтазам ба тамоми минтақа сафар мекунанд.

Дар ЮСАИД/МОМ беш аз 50 шаҳрванди Амрико ва 170 шаҳрвандони маҳаллӣ кор мекунанд. Ба татбиқи тамоми иқдомҳои ЮСАИД/МОМ алҳол зиёда аз 80 гурухҳои пудратҷӣ ва гурухҳои қарзҳои беподош гирифта машгуланд.

Хадаф	Рӯзами амалиёт	Соли молиявии 2004	Соли молиявии 2005	Соли молиявии 2006
<u>Барномаи рушди корхонаҳои хурд ва миёна</u>	119-0131	4 402	3 525	4 581
<u>Энергетика ва ВКХ</u>	119-0161	857	1 470	1 350
<u>Фарҳанг ва институтҳои демократии</u>	119-0211		6 215	3 475
<u>Пешгирии низоъҳо</u>	119-0240		1 498	780
<u>Тандурусти ва демография</u>	119-0320	5 265	3 593	4 232
<u>Беҳжонти сифати маорифи базавӣ ва дастрасии он</u>	119-0340	300	230	212
<u>Барномаҳои байнисекторӣ</u>	119-0420	1 522	1 790	1 647
Маблагҳо		4 392	12 137	7 660
Ҳамаги (ҳаз. доллар)		24 451	27 000	25 000

Барномаи ЮСАИД: Дар Тоҷикистон дар назди ЮСАИД ҳафт вазифаи стратегӣ истодааст: дастгирии ислоҳот ва омодакунии кадрҳо, ки ба афзоиши корхонаҳои хурду миёна (КХМ) мусоидат менамояд, дастгирии ҷомеаи шаҳрвандӣ ва васеъ гардонидани дастрасии иттилоот, беҳдошти ҳадамоти тандурустии базавӣ ва пешгирии касалиҳои сирояткунанда, мусоидат ба истифодаи оқилонаи заҳираҳои обио энергетикии минтақа, баланд бардоштани сифати маълумоти ибтидой, сабуккунии оқибатҳо ва пешгирии низоъҳо ва ҳалли проблемаҳои байнисекторӣ, аз қабили масоили гендерӣ, коррупсия, проблемаҳои ҷавонон. Дар доираи барнома ҷунин ташаббусҳои президентӣ, ба монанди “Об барои камбизоатон” ва “Энергияи соғ” ба назар гирифта мешаванд, аз ҷумла дар бобати такмили амалияи истифодаи об дар сатҳи миллӣ ва маҳаллӣ ва истифодаи самараноктари энергия кор бурда мешавад. Намудҳои мушаҳҳсаи фаъолият, ки дар солҳои 2005 ва 2006 маблагузорӣ мешаванд, мушаҳҳастар дар ҷадвали маълумотҳо дар бораи барномаҳо нишон дода шудаанд.

Аз сабаби норасони кадрҳои тайёркардашуда ҷунин ҳисобида мешавад, ки иқтидори Ҳукумат дар соҳаи пешбуруди ислоҳот ҷандон зиёд нест. Сектори ҳусусӣ суст тараққӣ кардааст ва ҷун пештара аз номуназзамии иқдомот дар соҳаи батанзимандозии давлатӣ мушкини мекашад. Созмонҳои гайриҳукуматии байналмилалӣ (СГБ) дар ҳамкорӣ бо СГХ маҳалли мұяссыр мегардад, ки дар сатҳи ҷамоатҳо ҳадамоти базавиро ташкил намоянд. Барномаи ЮСАИД ба афзоиши самараноки иқтидори секторҳои давлатӣ ва ҳусусӣ дар таҳия ва амалигардонии сиёсати давлатӣ ва ислоҳот, аз ҷумла дар соҳаи иқтисод ва тиҷорати минтақаӣ, инчунин дар сатҳи маҳаллӣ, ки дар он ЮСАИД робитаҳои байни ҷамоатҳо ва мақомоти маҳаллиро барқарор месозад, равона карда шудааст. Ин қушишҳо барои фаъолияти бомуваффакияти ЮСАИД дар қишинвар, ки дар он на соҳибкорӣ, на ҷамоатҳои маҳаллӣ ва на соҳторҳои давлатӣ ба ҳамкорӣ бо яқдигар дар ҳалли масоили рушд одат накардаанд, аҳамияти ҳалқунанда доранд.

ЮСАИД фаъолияти ҷории худро дар Тоҷикистон дар ҷунин соҳаҳо, ба мисли ислоҳоти буҷету андоз, назорати бонкӣ, миркомолиякунони, фаъолияти марбут ба шомил шудан

ба Созмони ҷаҳонии тиҷорат (СҶТ), ислоҳоти гумруқӣ, дарёфт ва бартараф соҳтани монеаҳо барои инвеститсияҳо, барқарорсозии соҳтори ирригатсионии базавӣ, идоракунии маҳаллӣ, сиҳатии модару кӯдак ва саломатии репродуктивӣ, паст кардани талабот ба маводи мухаддир, таҳили базавӣ ва маърифати шаҳванди идома медиҳад. Файр аз ин, ЮСАИД дар чунин самтҳо, ба мисли ислоҳоти хуқуқӣ моликият ба замин ва мубориза бо қасалиҳои сирояткунанда фаъолиятро оғоз карда, барномаҳои марбут ба ВИЧ/СПИД ва туберкулез ва рушди ҳизбҳои сиёсиро вазеъ намуд.

Дигар ҷузъиёти барнома: Бинобар маблагузорӣ дар доираи барномаи гранти ҳиссагии ЮСАИД барои таъмини қобилияти ҳаётӣ кӯдакон кори бомувафқият дар соҳаи кӯмаки ибтидоии тиббии санитарӣ ва ҳифзи саломатии репродуктиви дар ноҳияи Панҷакент, ки аз дигар қисматҳои Тоҷикистон бо сарҳади Узбекистон дар шарқ ва ағбаҳои кӯҳӣ дар шимол ва ҷануб, ки ҳаракат аз тарики онҳо танҳо шаш моҳ дар як сол мумкин аст, ҷудо мебошад, идома дорад. Бюрои ЮСАИД “Озукаворӣ барои сулҳ” ба тадбирҳои Барномаи ҷаҳонии озукаворӣ оид ба таъмини ҳӯрок дар мактабҳо ва ҳӯроки дигар табақаҳои осебдида бо истифодаи маблагҳои тибқи бахши II қонуни Р.Л.480 ҷудошуда кӯмаки назаррас намуд. Барномаи ба қариби тасдиқшудаи панҷсолаи кӯмак ба рушд ба маблаги 60 млн. долл. ИМА тибқи бахши II қонуни Р.Л.480 ба консортиуми СГХ барои кӯмаки минбаъда ба ҷамоатҳои мактабҳо дар соҳаи тандурустӣ дода шуд. Вале идомаи ин барнома аз сабаби талаботи қалон ба озукаворӣ дар дигар манотики олам зери ҳатар қарор дорад. Дар доираи барномаи “фермер ба фермер”, ки инчунин дар асоси қонуни Р.Л.480 маблагузорӣ ва аз ҷониби Бюрои ЮСАИД оид ба рушди иқтисодӣ, қишоварзӣ ва тиҷорат амалӣ мешавад, ба КҲМ соҳаи аграрии Тоҷикистон кӯмаки назаррас расонида шудааст. Бюрои ЮСАИД оид ба кӯмак ба қишварҳои ҳориҷии аз оғатҳои табииӣ зараддида лоиҳаи нави минтақавии баландбардории омодагии сейсмологиро, ки барои талаботҳои Душанбе, Тоҷикистон ҳигаронида шудааст, амалӣ менамояд. Файр аз ин, ҳазинаи “Евразия” грантҳои начандон қалонро дар соҳаҳои маориф, рушди соҳибкории ҳурд, идоракунии маҳаллӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ, ки ҳадафҳои стратегии ЮСАИД-ро тақвият медиҳанд, тақсим менамояд. Вазоратҳои савдо, мудофиа, қишоварзӣ ва Департаменти давлатӣ низ бар замми фаъолияти ЮСАИД дар маҳалҳо дорои барномаҳои ҳуд дар соҳаҳои мубодила, таълим, кӯмак ба марзбонон ва кормандони гумruk, инчунин кӯмаки фавқулоддҳаи озукаворӣ дар доираи Барномаи ҷаҳонии озукаворӣ мебошанд. Масалан, ҳамкории зичро бо ЮСАИД дар соҳаҳои мавриди мароқи тарафайн, Бюро оид ба мубориза бо гардиши байналхалқии маводи мухаддир ва масоили татбиқи хуқуқ ва Бюро оид ба проблемаҳои демократия, хуқуқи инсон ва муносибатҳои меҳнатӣ дар назди Департаменти давлатӣ идома медиҳанд.

